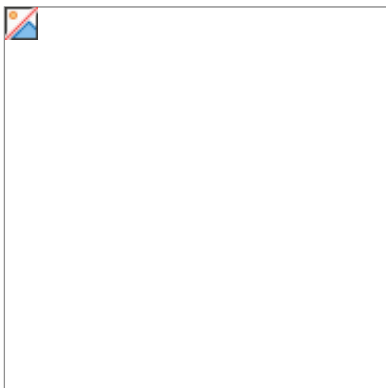

JAARBOEKJE 2000

HEEMKUNDE VERENIGING OOTMARSUM

INHOUDSOPGAVE

De metamorfose van het Wijnhuis aan de Ganzenmarkt	1
De hof van Eden	7
Een Streekroman van eigen bodem	10
Een (bijna) vergeten Stadsgenoot	16
Dagvlinders en Libellen rondom Ootmarsum	20
Een beeld van Ootmarsum in de Twintigste eeuw	28
Een oud Archiefstuk	46
Simon en Judas	48
Spinnen en Weven in het 18^e eeuwse Ootmarsum	49
‘n Pröätke metJuffrouw Staverman	63
Uilen	71
Anekdotische ervaring van een Onderzoeker	75
Ottmarsheim III	82
Mijn Schooltijd in Ootmarsum	85
Eerherstel voor een Commanderie	88
Het Trouwen en de Bruiloft	89
Ootmarsum 2000 Kalender	97
Kroniek	102

Van de redactie

Elk jaar opnieuw is het een verrassing voor de redactie vast te stellen, dat zoveel mensen die veel op hebben met de omgeving, het heem waar zij wonen, zo boeiend en soms ook spannend hierover kunnen vertellen.

Verheugend voor de redactie is ook te constateren, dat de artikelen qua inhoud, vorm en variëteit aan kwaliteit winnen. Ernst en luim wisselen elkaar bovendien af.

Ernst in de zin van verantwoord bezig zijn met het verleden, de natuur, de typische gebruiken in en rond Ootmarsum, beschouwingen en overpeinzingen.

De vrolijke noot ontdekt u ongetwijfeld zelf tijdens het lezen!

Variëteit in de vorm van de meest uiteenlopende onderwerpen die dit jaar aan de orde komen.

Gelukkig is een soort weemoedigheid – het is immers het jaar van de herindeling – achterwege gebleven. Alles gaat gewoon verder.

“Erve ten Modenkotte”, een streekroman geschreven door onze stadsgenoot Egidius Wientjes, krijgt speciale aandacht. Wellicht een reden, deze roman die het boerenleven in het verleden beschrijft, nog eens te lezen. Zou een heruitgave het overwegen waard zijn?

De vaste rubrieken hebben hun plaats gekregen. In “’t Pröätke” zegt Mevrouw Staverman rake en welgemeende dingen. Henk Eweg beschrijft op boeiende wijze de metamorfose van het Wijnhuis aan de Ganzenmarkt.

Wist u dat er in onze omgeving zeer veel soorten libellen voorkomen, om van de vlinders nog maar te zwijgen?

Pastoor Scheepers wordt ten tonele gevoerd als ware hij uit de dood opgestaan om na te gaan of zijn “Hof van Eden” nog bestaat en hoe het erbij ligt!

De rol die de textiel speelde in de 18^e eeuw... U zult dát en nog veel meer tegenkomen.

Met dank aan de inzenders wenst de redactie u veel leesgenoegen.

Anton Greven

Marlou Raatgerink-Essink

Ben Velthuis

oktober 2000

Foto: familie Westgeest

De Metamorfose van het Wijnhuis aan de Ganzenmarkt.

Er zijn weinig plaatsen in Twente met een stratenplan zo oud als Ootmarsum heeft. Het dateert zelfs uit de Middeleeuwen en is nog te herkennen op de hedendaagse plattegrond. Hoewel straatnamen en architectuur veranderden zijn er toch enige namen bewaard gebleven.

De Ganzenmarkt gelegen in het Hogelindevierel

Wij hebben het dan over de Ganzenmarkt, die na gedeeltelijke nieuwbouw en renovatie van bestaande panden ook nú nog een voornamelijk indruk maakt op de wandelaar uit 2000. In de 18e eeuw bevond zich op de plek, waar de Hervormde kerk staat, de tuin van hofmeier van Beverforde.

De doorbraak naar de Dwarsstraat, waar nu het Pláske is, was er nog niet. Wel waren er tussen en achter de huizen nauwe gangetjes, zoals die ook nu nog hier en daar worden aangetroffen. Op de hoek van de Ganzenmarkt en Grotestraat (toen nog Schildstraat geheten) stond het Hofmeiershuis met een grote tuin grenzende met de zuidwestzijde aan de stadsgracht. Gaan wij verder de Ganzenmarkt op langs de tuin van de hofmeier dan lag daar eerst het Bettingshuisje, daarna volgde het huis van de familie Gerrit Oosterwijk. Op de andere hoek van de Ganzenmarkt tegenover het Hofmeiershuis lag het logement van J. ten Oever.

Het Wijnhuis

Naast deze herberg bevond zich het huis van de dames ten Ham met daarnaast het Wijnhuis. Dit huis was eigendom van de voormalige rentmeester van het Huis Ootmarsum, J.G. Dröghoorn en toen (1754-1787) één van de vier burgemeesters, die Ootmarsum had. Zelf woonde hij met zijn vrouw en kinderen in een huis naast het Wijnhuis. In het jaar 1782 bood hij dit laatste genoemde huis te koop aan.

Slagerij

Omstreeks diezelfde tijd woonde aan de overzijde van Dröghoorn in het Bettingshuisje Hendrik Frowijn samen met zijn vrouw Helena Marschall. Zij hadden dit van Dröghoorn gehuurd. Frowijn slachter van beroep, ging bij de mensen aan huis slachten, zoals vroeger (en in de oorlog) bij boerderijen gebeurde en maakte de slacht verder klaar voor consumptie. Slachter Frowijn

zag kennelijk wel iets in een groter huis en kocht op 30 april 1782 het Wijnhuis voor de som van 310 gulden van Dröghoorn. Aan de verkoop was een voorwaarde gesteld, waarbij Frowijn zich verplichtte het door hem bewoonde Bettinghuisje "af te breken en te vervoeren".

Behalve huisslachtingen kon Frowijn nu ook bij hem aan huis koeien en varkens slachten. Dit gebeurde waarschijnlijk op de deel aan de voorzijde van zijn huis. Zoals zoveel huizen zal het huis de vorm van een stadsboerderij gehad hebben met de deeldeur aan de voorzijde.

Het slachtvee werd door Frowijn in de omgeving gekocht maar ook veel verder weg. Een enkele keer haalde hij zelfs uit Oost Friesland (Duitsland) koppels gemest vee. Particulieren, die zelf niet meer slachtten plaatsten bestellingen bij hem, meestal grote stukken vlees, die gewogen werden op de stadswaag van Ootmarsum. Ootmarsum was in die tijd vooral in de 18e eeuw een belangrijk centrum van Noordoost Twente, waar vele vooraanstaande families woonden. Wellicht kóchten zij liever vlees dan zelf een varken te mesten.

De slachterij en het huis van de familie Frowijn in 1912. Vlnr Gerritdina Frowijn-Huizink, Hanna Hófte (hulp in de huishouding) Hans Frowijn, Rika Lammerink (dochter van overleden zus van de broers Frowijn), Frits Frowijn en kinderen Christina Frowijn, Gerritdina Frowijn

Hoe de slagershandel van de Frowijns zich in de 19e eeuw ontwikkelde is verder niet bekend. Het begin van een winkelslagerij aan huis kan gedateerd worden in 1910. De gebroeders Frowijn dienden in dat jaar een verzoek in bij het College van B.& W. om in het pand aan de Ganzenmarkt een slagerij te mogen vestigen. Hierop werd positief beslist maar aan de toestemming werden op grond van de volksgezondheid een aantal

voorwaarden verbonden. Zij hadden betrekking op de inrichting van de slachtplaats, stalling en aanvoer van het vee en de afvoer van slachtafval. Een naast het huis gelegen koetshuis was al eerder bij het huis aangetrokken

waardoor men meer ruimte voor de slacht had gekregen. Een kamer aan de linkervoorzijde werd met de gang als verkoopruimte ingericht, terwijl aan de andere kant rechts de voorkamer was. De keuken met een aangrenzende achterkamer lag achter de winkel. Verder was er beneden ook de slaapkamer met twee kleinere achterkamertjes. Boven was de zolder met een dakkapel.

In 1927 werd de voorkant aan de Ganzenmarkt ingrijpend veranderd. Er kwam een geheel nieuwe gevel van baksteen met een nieuw hoger dak en een zogenaamd wolfsdek, een gewelfd dak. De zolder werd nu ook bewoonbaar gemaakt met twee ramen aan de voorzijde. Het uiterlijk van het huis bleef zo, totdat in 1968 de dames Frowijn besloten met de slagerij te stoppen. Hiermede kwam een einde aan een oud familiebedrijf in een markant pand waar de familie Frowijn lange tijd zijn stempel op drukte.

Familiehistorie

Om deze familie ook tot haar recht te laten komen in de tijd, eerst enige genealogische achtergronden.

*Echtpaar Frederik Adolf Frowijn en
Johanna Catharina Blom ±1890*

Uit de burgerlijsten van Ootmarsum kan afgeleid worden dat in 1745 Jan Daniël Frowijn met zijn vrouw Aleijda Ceupink het halve burgergeld betaalt¹.

Jan, afkomstig uit Hessen (Duitsland) was eerst militair, naderhand tolgaarder aan de Almelsestraat en weer later smid. Hij overleed in Ootmarsum.

Zijn zoon Hendrik Frowijn, die wij in het begin noemden, opende als eerste de rij van slagers binnen de familie. Zijn vrouw Helena Marschall kwam uit Melle (Duitsland). Na hem kwam zoon Cornelis (†1862) getrouwd met J.M. Brinkman.

Ook diens zoon Frederik Adolf (†1893) getrouwd met J.C. Blom trad als slager ook in de voetsporen van zijn vader. Zijn beide zoons Frederik Adolf (Frits), vernoemd naar zijn vader en Johannes (Hans) (†1920) runden in het begin van de vorige eeuw de slagerij met groot succes en werd er zelfs vlees geleverd aan het koninklijk hof.

¹ Zie 'Ingeschreven als burger. Uitgave Heemkunde Ootmarsum.

Familie Frowijn ±1913.

Boven vlnr: Hanna Höfte (hulp in de huishouding), Rika Lammerink (dochter van zus van Frederik Adolf Frowijn), Frederik Adolf Frowijn, Johanna Catharina Frowijn

Onderste rij: Clara (of Klara) Hendrike Frowijn, Frederike Adolfina Frowijn, Bernarda Petronella Frowijn, Gerritdina Cornelia Frowijn, Gerritdina Gezina Frowijn-Huizink Christina Berendina Frowijn

Frederik Adolf (geb.1866) en getrouwd met G. Huizink overleed in 1940. Hij liet zes dochters na waarvan Christina Berendina (geb.1909) de slagerij voortzette met behulp van haar zusters. Toen zij in 1968 stopten met de slagerij viel het doek voor de oude slagerij in het voormalige Wijnhuis en zou er met de renovatie van het pand een nieuwe periode beginnen.

De verbouw van het Wijnhuis

Na 1968 stond de slagerij 5 jaren leeg.

In het kader van de renovatie van de Ganzenmarkt werd in 1973/74 een begin gemaakt met de verbouw van het huis. Tekeningen werden gemaakt door architect B. Veldboer terwijl het werk uitgevoerd werd door aannemersbedrijf Vos & Velthuis. Voordat begonnen kon worden met het werk moest beslist worden hoe de vernieuwing aangepakt zou worden. Vernieuwen, restaureren of nieuwbouw in een bepaalde stijl of van alles wat? Het lijkt alsof men voor het laatste gekozen heeft. Vergeleken met de eerdere voorgevels werd deze

nieuw en anders opgetrokken. De zijmuur aan de rechterzijde werd zoveel mogelijk in takt gelaten met het aanwezige vakwerk. Via deze zijde van het huis met de smalle gang kan door een buitendeur het huis betreden worden.

In verband met de nieuwe bestemming van het huis, een juweliers- en horlogeriezaak, nam de winkel alle ruimte in beslag waar vroeger slagerij en voorkamer waren. Het achtergedeelte van het huis werd omgebouwd tot woonruimte en keuken. Er werd aan de linkermuurzijde een schouw aangebracht van delen van een schouw afkomstig uit het voormalige Huis Ootmarsum. Eerder was er een houten schouw, maar dan juist aan de tegenovergestelde zijde.

Ook de eerste verdieping werd omgebouwd tot een meer geriefelijk geheel.

Het slachthuis naast de slagerij werd ook ingrijpend veranderd en ging met het verbouwde "Ons Gebouw" één geheel vormen.

Eind 1974 kon de juwelierswinkel van M. Slim geopend worden door de

Links de twee panden "Ons Gebouw" van de Hervormde Gemeente en rechts het verbouwde pand waarin vanaf 1974 juwelier Slim gehuisvestigd was.

Foto: Monumentenzorg

toenmalige burgemeester Fleers. M. Slim had aan de voorzijde op de gevelrand een klok aangebracht met aan weerszijden een soort beker, zodat al spoedig het huis de naam "Klokhuis" kreeg. Ook werden nog twee poppen aan de bovengevel bevestigd. Of dit de beeldkwaliteit van het huis ten goede kwam is

een vraag. De oorspronkelijke naam van "Wijnhuis" ging door dit alles verloren en maakte zoals gezegd plaats voor de naam Klokhuis.

Latere jaren

Nadat M. Slim enkele jaren later zijn zaak had opgeheven, werd het pand enige malen verhuurd aan zaken die weinig succes hadden. Enige tijd was er een dependance van het theehuis Vasse in gevestigd en een galerie van Mevrouw Slim. Na haar vertrek werd de gevel versoberd; dit kwam het geheel ten goede. Thans wordt het huis bewoond door de kunstenares / pottenbakster A. Westgeest en haar gezin. Het voorhuis is atelier met expositieruimte, terwijl het achterhuis met bovenverdieping als woongedeelte is ingericht.

Vanwaar de naam Wijnhuis?

Helaas hebben wij dit (nog niet) kunnen achterhalen.

Het Middelnederlandsch Handwoordenboek van J. Verdam geeft de betekenis voor "Wijnhuis = Stadsherberg". Of dit pand aan een straat, waar eens ganzen verhandeld werden inderdaad deze functie gehad heeft, wie zal het weten?

Duidelijk is wel, dat wij te maken hebben met een oude naam voor een huis met een boeiende geschiedenis.

Tenslotte een aanbeveling:

Het zou van historisch gevoel getuigen als de naam Wijnhuis voor het huis in ere hersteld wordt en weer gebruikt gaat worden.

Bronnen

Diverse familieakten van de familie Frowijn.

Literatuur

Dingeldein, W.H.: Uit het dagboek van Joan Georg Dröghoorn te Ootmarsum 1790-1793. Deventer: Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, nr. 56, 1940.

Verdam, J.: Middelnederlandsch Handwoordenboek.
's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1932/1964.

Met bijzondere dank aan mevrouw C.H. Peschar-Frowijn te Nijverdal en de heer M. Frowijn te Den Haag.

Verder ook dank aan de heer en mevrouw Westgeest te Ootmarsum.
--

DE HOF VAN EDEN

De pastoor van Ootmarsum van die dagen leefde dan wel niet als een Borgia, hij woonde wel in een vorstelijke pastorie met twee grote keukens, met uitgestrekte kelders onder meer voor etenswaar. Ze strekten zich uit tot onder de ommuurde binnenplaats, waar je door een lichtvenster tussen de hosta's en de balsemien in de diepte kon kijken en donkere, bestofte wijnflessen zag liggen. Er waren kamers voor de H.H. Kapelaans, kamers voor gasten, kamers voor Kaatje en voor Marie, voor de piano, voor meneer pastoor zelf (waar hij wekelijks een partijtje schaak speelde tegen meneer Reuwer van de Twentse Damast) en spreekkamers voor parochianen die iets wilden vragen, afspreken, brengen of die hun schoolrapport lieten zien. En dan had meneer pastoor een auto, een achtcilinder Ford. Daarmee liet hij zich als dat zo uitkwam door Willem of Gerrit Heisterkamp naar de aartsbisschop aan de Maliebaan in Utrecht rijden. Zelf reed hij ook wel eens, maar alleen korte ritjes in de omgeving, bijvoorbeeld naar afgelegen, maar evengoed kapitaalkrachtige zielen van zijn uitgestrekte parochie. Dat was in de jaren voor de oorlog. Men had net de crisis meegemaakt en Colijn. Ook voor de beminde gelovigen van de vrome Simon en Judasparochie waren het allerm minst onbezorgde tijden.

Niet lang na het uitbreken van de oorlog verdween de herderlijke limousine uit de schuur naast ons huis. Bank stalde er later zijn lijkkoeits, die door paarden werd getrokken. Pastoor had verder de beschikking over twee formidabele tuinen. Eén daarvan lag langs de Westwal, de andere strekte zich uit van de bijkeuken der pastorie tot aan de achtertuin van hotel De la Poste, waar hoge rode beuken in het grind stonden. Ieder jaar brachten toegewijde boeren enkele karren vol mest in die prachtige tuinen, want

bidden is mooi, wist ook de pastoor, maar met mest weet je wél beter waar je aan toe bent.

Pastoor Scheepers was een man van gezag. In hem was de macht en de gestrengheid van onze Lieve Moeder de Heilige Roomse Kerk van die dagen vlees geworden. Ik heb hem nooit zien lachen. Hij keek altijd stuurs en lichtelijk zuur, met iets als een trek van pijn op zijn gezicht. Zijn conversatie met ons, misdienaartjes, bestond voornamelijk uit geërgerd of ongeduldig gesis, bijvoorbeeld als teveel water en te weinig wijn over zijn vingers werd gegoten. Mopperen deed hij ook wanneer een nerveus bruidje problemen met haar sleep had of de trouwring aan de verkeerde ringvinger van haar echtgenoot probeerde te schuiven. Nee, pastoor Scheepers was een man van gezag.

Soms verscheen hij plotseling in het steegje (het “stengske”) langs ons huis. Met zwarte hoed, een goede sigaar in zijn mond en een lang, dun mesje in zijn hand. Mijnheer pastoor was op weg naar zijn asperges, zijn lievelingsgroente. Ze waren door Bernard Bekhuis voor hem gekweekt in een lange dijk van scherp zand. Het oogsten liet pastoor Scheepers echter aan niemand anders over. Zodra wij de pastoor in het oog kregen, sprongen wij kinderen onverwijld terzijde en in het gelid en wensten hem luid en ferm een recht goeden dag toe: “Dag meneer pastoor!” Het antwoord was gewoonlijk een onverstaanbaar gemompel, dat wij echter blijmoedig als een stellige blijk van waardering opvatten. Nee, aan ons soort gelovigen is de Kerk niet ten onder gegaan.

Lang nadat de zielenherder uit het stengske en uit het zicht verdwenen was, snoven wij nog de geur van zijn sigaar op. (*O, die heerlijke geurmélange van een goede sigaar en de betere miswijn! Mystierium Fidei.*)

De eerste keer dat ik als kleutertje wegliep van huis, stak ik meteen de Westwal over, want ik had de vaalgrijze deur van de tuin zien openstaan. Die paradijselijke tuin, die doorliep tot Blokhof en tot Nadorp. Waar ik wel eens geweest was met oom Bernard Bekhuis, die mij de appels en pruimen had laten zien en mij had laten proeven van de bessen en de aardbeien en de frambozen. Maar deze keer duurde de vreugde maar kort. Bernard Bekhuis was er niet. Het was meneer pastoor zelf die in de tuin liep, en hij had me al snel in de peiling. Hij had daarom zijn asperges even in de steek gelaten om deze ongewenste ontwikkeling onmiddellijk en krachtig de kop in te drukken. Ik kende hem nog niet: een grote, zwarte gestalte met een sigaar die dreigend naderbij kwam en tegen mij fluisterde: “Vooruit! Vooruit!” Ik ben bang en bedremmeld de tuin uitgelopen, hetgeen ook de bedoeling was.

Niet veel jaren later in de bewaarschool onder de kloostertoren, vertelde de zachtmoedige zuster Stefana, hoe Adam en Eva in het aards paradijs van de verboden appelboom een appel hadden gepikt en opgegeten. Ik kon dat niet zo erg vinden, want dat paradijs was immers zó groot en er waren appels in overvloed. Maar blijkbaar was het goed mis, want Adam en Eva schaamden zich dood, vertelde de zuster en ze werden uit het paradijs verdreven door een engel met een vlammeende sigaar....een vlammeend zwaard. Het stoorde me toen opeens, dat ik bij mijn verdrijving uit de pastoorstuin niet even achterom heb gekeken of meneer pastoor misschien niet wat groters in zijn hand had dan dat aspergemesje. Achteraf moet ik toch vrezen dat deze traumatische ervaring een onherstelbare wending heeft gegeven aan mijn religieuze ontwikkeling.

Jaren later komt diezelfde tuin opnieuw ten tonele. In de parochie is een nieuwe kapelaan gekomen, jong, kwikzilverig en tomeloos eerzuchtig. Een dynamisch en enthousiast stafmedewerker van ons pastoraal team, zouden we nu zeggen. Meneer kapelaan had het sterke vermoeden, althans de vurige hoop dat ik “roeping” had. Hij had er al met mijn ouders over gesproken en die hadden braaf geknikt en het hunne ervan gedacht, naar ik aanneem.

Op een dag ontbood hij mij op de pastorie, want hij wilde eens met mij praten over de kwestie. Hij had me al een heel eind in de gewenste richting gepraat en wist nu bijna zeker dat ik serieus roeping had. Hij wist dat Onze Lieve Heer.... Als theoloog had hij immers de taak de gewone gelovigen uit te leggen wat voor plannen O.L. Heer met hen had, maar die O.L. Heer zelf (die tenslotte geen theologie had gestudeerd) blijkbaar niet zo goed onder woorden wist te brengen. De plannen waren duidelijk in mijn geval, maar meneer kapelaan wilde niet over één nacht ijs gaan. Hij wilde nog even controleren of alles wel klopte en graag wilde hij ook de zuiverheid van mijn motieven toetsen. Waarom wilde ik zo graag priester worden? (Alsof hij het me niet zelf had aangepraat!) Ik wilde meneer kapelaan niet teleurstellen. Ik wilde niet achterblijven bij zijn bevlogenheid. En dus schetste ik hem vol enthousiasme de geneugten van het priesterlijk ambt, zoals daar waren de prachtige luxe pastorie met een grote staande klok aan het eind van de gang, de vrome boeren die gratis aardappelen, andijvie en de edeler delen van de slacht brachten, de rijke tuinen vol heerlijk fruit, de lekker ruikende sigaren, de auto misschien en de.... Ik had Kaatje en Marie nog niet eens genoemd, maar hier onderbrak de Z.E. Heer kapelaan mij abrupt. Van zijn enthousiasme en pastorale bevlogenheid was geen spaan meer over. Opeens wist hij het heel zeker en zijn diagnose was

onverbiddelijk: ik was niet geroepen en al helemaal niet uitverkoren. Weg was het paradijs.

EEN STREEKROMAN.....van eigen bodem

Velen van ons kennen het genre.De ingrediënten zijn vaak gelijksoortig.... We maken kennis met de leden van een aantal families die veelal leven in een agrarische omgeving.

Het rustig voortkabbelend leven in een streek of op een paar boerenhoeven wordt verstoord doordat enkele hoofdpersonen, veelal behorend tot de jongere garde, wezenlijk willen afwijken van het voor hun ouders bekende patroon. Vaak ook willen afwijken van de door hun ouders voor hen al reeds uitgezette koers.

Vaak spitsen de conflicten zich toe op het terrein van de liefde.

De jonge boer laat zijn oog vallen op een “stadske” terwijl zijn ouders de ferme boerendochter uit de naaste omgeving op het oog hadden of..... de hartsvriend van de rijke boerendochter ligt qua “komaf” ver beneden de door haar ouders gewenste stand.

In zo’n roman beleven we vele emoties van heel dichtbij mee. We ervaren de kracht en het doorzettingsvermogen van jonge geliefden, maar evenzeer de macht van het geld of van de oude zeden en gewoonten. Dikwijls zegeviert de jeugd maar soms ook blijven we aan het eind van het verhaal zitten met een aantal verminkte, soms zelfs, totaal verwoeste levens.

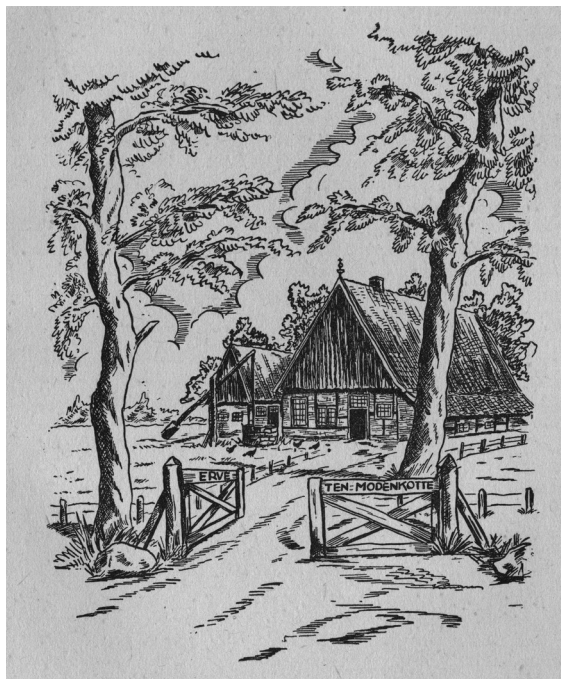
Het blijft spannend.

Deze streekromans spelen zich veelal af in agrarische gebieden in het Westen van ons land, soms in Groningen en Friesland. Ook de Peel, op de grens van Brabant en Limburg, kent zijn verhalen.

AGELO

Dat er een streekroman bestaat die zich bij wijze van spreken vlak vóór onze voordeur afspeelt, hier bij ons in Ootmarsum, misschien nóg beter gezegd, pal náást de deur, in Agelo, is bij weinigen bekend. Dat deze roman ook nog door een rasechte Siepel geschreven werd, is nog minder bekend. Heel bijzonder. Zó bijzonder dat we er in de achter ons liggende maanden extra aandacht aan hebben besteed.

Als u verder leest, maken we u graag deelgenoot van onze bevindingen bij de kennismaking met de streekroman:

Erve ten Modenkotte door Egidius Wientjes.

Hoofdstuk 1

Azuurblauw overkoepelde de hemel deze middag het landschap. De golvende essen vol rijpend graan geleken een gouden zee waarin korenaren als het ware golven en dalen boetseerden. Wit doorsneden de diepe wegen de hoge essen, waar de geur hing van rijpend graan. Ook in de weiden prikkelde een doordringende geur het reukorgaan. Overal lag daar het gemaaide gras om door de brandende zon in hooi te worden veranderd. Weldra zouden de schuren der boeren er mee worden volgepakt.....

Aldus begint het eerste hoofdstuk. Aldus, en zelden op zo'n poëtische wijze, wordt de buurtschap Agelo ten tonele gevoerd. We maken kennis met een

aantal leden van de familie ten Modenkotte (verzonnen naam), één der grootste boerenerven in de omtrek. Het is oogsttijd en Dieks, de boer zelf, is met een vracht hooi onderweg naar huis, alwaar zijn vrouw Mijke, dochter Marie (enigst kind, voor in de twintig) en Jens, één der oudere knechten, naar hem uitkijken. Het is de eerste vracht in een lange rij en de verwachtingen zijn hoog gespannen voor wat betreft de kwaliteit.

Het is zaterdagavond. Het hooi is op zolder geborgen. Jens heeft het erf aangeveegd, de boer heeft een schoon boezeroen, een schone broek en wit geschuurde klompen aangetrokken. Men gaat eten in de grote boerenkeuken. We zien de glazenkast en de met wit zand bestrooide stenen vloer. Op tafel een stapel pannenkoeken en in de warme as van de haard staat de karnemelk te dampen. Later op de avond treffen we de familie aan op de bank onder de grote linde voor de deur en nog wat later zien we Dieks, vóór in de zestig, over het erf kuieren, mijmerend over de toekomst. Hij kijkt terug op zijn leven. Hij heeft jarenlang gewerkt en geregeerd op de boerderij die is uitgegroeid tot de grootste van de streek. Hij vraagt zich af: "hoe lang nog?"

"En wat dan?" Normaliter gaat zo'n boerderij over van vader op zoon. Maar een zoon heeft hij niet. Zijn dochter is op huwbare leeftijd.....maar met wie gaat ze trouwen?.....ze heeft nog nooit naar manvolk omgezien.

En terwijl hij bij het witte hek, waarop met zwarte letters: "TEN MODENKOTTE" staat, een vers pijpje stopt, mijmert hij:

Als ze nou eens Hendrik van de Raotger kreeg...

De Raotger is ook een grote boer! Daar zit specie! Als je tegen het erf klopt, dan klinkt het je helder tegen. Daar zit wat. En dan, de Raotger heeft maar twee kinderen. Die krijgen vast een goede portie mee. Eén moet natuurlijk op het erf blijven. Kijk, en die ander, als die nu eens met Marie...,als die nu eens bij ons introk. Een flinke kerel. Zo knap nou niet direct. Maar ja, wat koopt een boer voor een knap gezicht? In het leven gaat het vaak om andere dingen. Ik moest maar eens naar de Raotger stappen; ik ben toch al aardig in die richting gelopen.

Onkundig van dit alles is dochter Marie thuis; zij gaat vroeg naar bed en we zien haar de volgende morgen, zondagmorgen, lopend door de Ageler-es, richting Ootmarsum gaan. Het is een kwartier gaans. We lezen:

Schoon, als een kostbare edelsteen, lag het stadje daar, gevat in een heuvelring. Als tussen moederborsten verschool het zich in het dal, dat blauw overkoepeld werd door een wolkenloze hemel. De heuvels rondom en het stadje lagen glinsterend in het zonlicht. De haan op de kerktoeren poogde reikhalzend, over de hoogten heen, naar de verten te kijken.

Marie, beschreven als fikse boerendeern, heeft even geen oog voor al dat fraais. Ze is alleen en tal van gedachten dwarrelen door haar hoofd. Ze is jong, blij, kan van haar jeugd genieten, maar.....helemaal zonder zorgen is ze toch ook weer niet. Een paar van haar vriendinnen zijn al getrouwd, en....voor zover zij het kan beoordelen, zijn ze gelukkig..... tenminste, wat stoffelijke goederen betreft. Huwelijksgeeluk, liefde, ze weet het niet.....het is ongrijpbaar. Echt verliefd is ze nog niet geweest, maar enkele boeken die ze over dit soort onderwerpen gelezen heeft beloofden veel rozengeur en maneschijn.

Terwijl ze, aldus in gedachten, over de vermaarde “keenderköpkes” de eeuwenoude kerk, door eveneens eeuwenoude bomen omgeven, nadert, schrikt ze plotseling op uit haar gepeins als ze een mannenstem hoort zeggen: “Zo Marie, ook al in de stad?” “Ja, even naar de kerk”, komt het als vanzelf over haar lippen. Dan lezen we hoe ze bij zichzelf zegt:

Gekke meid, Loop ik daar te denken over verliefdheid en liefde en dat op weg naar de kerk.

Ze kijkt de flinke gestalte na van de man die haar voorbij is gegaan. Ja, flink is hij, die Frans, één van de zes kinderen van de Eschker, een klein boertje. Niet te benauwd om flink aan te pakken. Bijvoorbeeld die Frans. Als die zo doorgaat, altijd even hard werkend, zou hij nog wel eens eigen baas kunnen worden. Het leven is verschillend, peinsde ze. De één wordt rijk geboren en het bedje is voor zijn leven gespreid, de ander bereikt met hard werken soms nog niet eens genoeg om de mond open te houden.

Zo peinzend knielde ze neer in de mooie eiken banken van de prachtige kerk met zijn Romaanse en Gotische ramen.

Middels deze korte letterlijke citaten en hier en daar verkorte weergaven van de oorspronkelijke teksten hebben we de hoofdpersonen in deze roman voor het voetlicht gebracht. Het zijn: Dieks, Mijke en Marie ten Modenkotte

Jens, de oude knecht

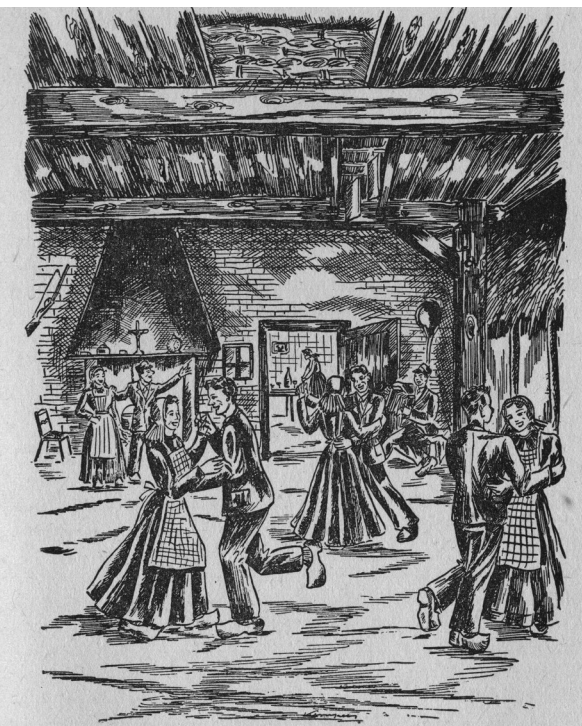
Hendrik van de Raotger

Frans van de Eschker.

Uiteraard zal de lezer van de roman nog vele anderen ontmoeten die elk op eigen wijze kleur geven aan de, voor deze hoofdrolspelers zo belangrijke fase in hun leven. Ze dragen namen die ons bekend in de oren klinken zoals: de Brunger, de Höwerboer, Brookhoses, Wiegman, Schreur, Wiegert, Braom, Holtwiek, Getkot, Smithoes, enz.

Uitdrukkelijk heeft de schrijver achterin het boek aangetekend, dat de rol die zij in het boek kregen toebedeeld in geen enkel geval in overeenstemming is met de werkelijkheid. Mogelijk verband met de in het werk vermelde feiten berusten op toeval.

Gedurende een aantal seizoenen volgen we, in toenemende spanning, de loop der dingen .

De jeugd danst bij “ ‘t Rolink” (nu Hotel de Landmarke) en de zelfde jeugd én ouderen, ontmoeten we bij “‘t Stoppelhaen’n-feest” en op “Spinvisites”. Jens wordt er op uit gestuurd “um de leu te neug’n”: Laoman, Tijman, Garveman, ‘n Fraansman.

We kijken onze ogen uit als er veemarkt is op “de Holbleke” en bezoeken de “Kolde Karmse” waar we er getuige van zijn hoe de sterke boerenzoons een roos verdienen bij “ De kop van Jut” en we genieten met de kinderen mee van de zoetheid bij “‘n Slikkerkraam”. Griezelve verhalen over: “‘t Spit breng’n”, over “de Witte Wiew’n” en over de gebeurtenissen op en rond de Hunenborg komen uitvoerig aan de orde. We blikken terug, samen met de oude knecht, op de schaatsstochten naar “de Konjer”,

we gaan klootschieten en als er vers gevallen sneeuw ligt “hèn knien’n-speur’n”.

Geschiedkundig worden we bijgepraat over zaken als ”De Marken”, “Het Markenboek”, over “Höltinks” en het verkopen van “Markegronden” volgens een systeem dat bekend stond als: “Verkoop bij de kaars”.

Maar door alles heen is bladzijde na bladzijde de spanning aanwezig tussen de eerlijke liefde van jonge mensen en de meer naar zekerheid en welstand strevende ouderen.

In alle hevigheid is dat voelbaar tijdens een schaatswedstrijd “Op’t Aogelerbroek” en tijdens eerder genoemde dansavonden bij “‘t Rolink”.

De ons bekende oude gebruiken rond de jaarwisseling en wat later in de tijd het “vlöggelen” en het “Paosvuur” zijn zodanig omschreven, dat ze als het ware een levende achtergrond vormen voor een groeiende liefde die alles overwint en die niemand onberoerd kan laten.

Als de geliefden tenslotte, op een bij velen hier ter plaatse bekende plek....”de Gliphak” uitkijkend over het paasvuur op de paaswei, in een innige omhelzing, een einde aan alle onzekerheid maken, zijn zij voor ons mensen geworden van vlees en bloed. Zij, en allen die er bij betrokken waren, zijn voor ons levende personen geworden die verbleven in het decor Agelo en Ootmarsum. Personen waar we tenslotte, na een uitbundige boerenbruiloft, met weemoed afscheid van nemen. Die weemoed is ook herkenbaar bij de schrijver als hij het jonge paar, op weg naar huis na de bruiloft laat neuriën:

*Waar Dinkel en Regge herwaarts vliên,
Ligt ‘t schone Twenteland,
Geboren uit Gods hand,
Om een ode Hem te biên.*

*Golvende, buigende essen,
Oneindige horizon;
Over bossentrans de kond’
Schouwers dorst te lessen.
Gebruiken, zeden altermaal,
Getuigen hier van leven,
In’t traditionele streven,*

*Te houden hoog de Twentse taal,
‘t Verleden, wording, heden,
Door rein begrip van zeden.*

Als we tijdens het lezen de schrijver van dit boek nog niet voldoende hebben leren kennen, dan helpt dit gedicht ons een forse stap voorwaarts. Duidelijk blijkt het iemand te zijn met een grote liefde voor de omgeving waar hij geboren werd en waar hij opgroeide. Iemand die zeer goed op de hoogte was van vroeger gehanteerde rechtsregels en de in deze regio bestaande zeden gewoonten. Fijngevoelig van aard en intelligent als hij was zag hij kans de strijd die mensen voeren, vaak met zichzelf, voor ieder herkenbaar te verwoorden, de belangstelling levendig te houden en de prachtige natuur die ons omringd dikwijls lyrisch te beschrijven. Voor een verdere kennismaking met de auteur en de tijd waarin het boek tot stand kwam verwijzen wij u graag naar het artikel **“Een (bijna) vergeten Stadsgenoot”**.

Een schoolvriend.

EEN (bijna) VERGETEN STADSGENOOT

Tijdens onze pogingen de enige, door een der eigen inwoners van Ootmarsum geschreven, streekroman “Erve ten Modenkotte” aan de vergetelheid te ontrukken, ontmoetten wij een oud plaatsgenoot en vriend van de schrijver. Hij bleek Egidius Wientjes gekend te hebben vanaf de school-banken. In zijn eerlijke relaas neemt hij ons mee naar de tijd waarin het boek langzamerhand gestalte kreeg.

EGIDIUS WIENTJES

Hij werd geboren op 25 april 1924 te Ootmarsum en overleed op 8 september 1980 te Zwolle.

Vader Wientjes, landbouwer, geboren en getogen in Ootmarsum, had eveneens de voornaam Egidius. Deze naam werd echter zelden gebruikt; hij werd Giel genoemd en als er over hem gesproken werd dan had men het over “de Giel”.

Zijn oudste zoon Egidius werd ook bijna nooit met deze naam aangesproken; zijn roepnaam was “Gies”.

Zijn moeder, Elisabeth Bijnsdorp, ze werd kortweg “Bets” genoemd, kwam uit het westen van ons land. Toen de

jonge Giel als soldaat tijdens de Eerste Wereldoorlog gelegerd was in de kazematten van de Hollandse Waterlinie in Haarlemmerliede had hij haar leren kennen.

Het gezin Wientjes woonde aan de Ganzenmarkt en telde 4 kinderen; 3 jongens en 1 meisje.

Gies doorliep de lagere school in zijn geboorteplaats en daarna van 1940 tot 1945 het Twents Carmellyceum te Oldenzaal. Dit laatste werd dagelijks per

fiets bezocht in de eerste jaren; later, toen er door oorlogsomstandigheden geen fietsbanden meer waren, met de bus.

Toen in de loop van de oorlog de school gevorderd werd door de Deutsche Wehrmacht werd het onderwijs voortgezet in een kleinere school in Oldenzaal. Om alle leerlingen aan het onderwijs te laten deelnemen kreeg de ene helft 's morgens onderwijs en de andere helft 's middags. Een vrije woensdagmiddag bestond toen niet meer. Ook zaterdags gingen we naar school.

Wat voor mens was Gies? Vooropgesteld mag worden dat hij goudeerlijk was, rechttoe rechtaan, wars van draaiingen en gekonkel, positief, integer en toegankelijk. Niet duidelijk een getapt figuur, wel een prettige jongen die vlot geaccepteerd werd. Geen sportfiguur.

Haantje de voorste? Niet opvallend op de voorgrond tredend, maar zeker ook niet verlegen of teruggetrokken. Hij was vlot communicatief, participeerde normaal in de kinderjaren en later in de gebruikelijke activiteiten zoals jeugdbeweging, schaatsen en weer later, op dansles in Oldenzaal. In de jaren 1944-'45 zat hij op een gitaarclubje in Ootmarsum.

Uit een datum achterop een foto van hem, gemaakt door een vakfotograaf, blijkt dat hij begin 1943, tijdelijk, een hoed is gaan dragen. Hij verraste hiermee onze groep wel. Wilde hij zich hierdoor profileren en zich onderscheiden van de rest? Hoe dan ook, Gies hoorde er altijd bij en wás er ook altijd bij.

Gies was tener gebouwd. Daardoor kreeg hij in zijn schooljaren de bijnaam "'t Gieske"; een naam die hij grif accepteerde.

Hij was steeds erg geïnteresseerd in de hem omringende wereld. In zijn ouderlijk huis gebeurde voor hem te weinig spannends. Dat lag daar buiten. Daar was Gies te vinden. Hij was erg ondernemend. Met een even oude neef Wientjes, ook uit Ootmarsum, ging hij in 1942 of '43, tijdens vakantie, per trein naar Amsterdam voor een weekje; dat was in die tijd en voor hun leeftijd wel ondernemend en opvallend.

In de laatste oorlogsjaren, toen de schoolgang per bus plaats vond, spijbelde hij wel eens en ging dan met de bus in Oldenzaal verder naar Enschede om de toen spraakmakende Berlijnse UFA-films met Greta Garbo en Marlène Dietrich, die blaue Engel, te gaan zien. Ik ben zelf ook eens met hem mee geweest naar de bioscoop.

In zijn latere lyceumjaren logeerde hij graag bij zijn oom Frans, eveneens uit Ootmarsum, die in Zwolle het bekende Hotel Wientjes exploiteerde. Gies waardeerde deze man met “pouvoir” zeer en zag erg tegen hem op. Ik denk dat deze oom belangrijk en van invloed voor hem geweest is. Hij ontmoette daar ook zijn leeftijdgenoten, neef en nichtjes, waaronder de beeldschone Berndien. Hij maakte daar een stadsleven mee dat hem zeer boeide en hem erg welkom was.

Kort na de oorlog maakten we samen, een fietstocht door de Ardennen en Noord-Frankrijk. Wat later gingen we met de boot Hoek van Holland-Harwich voor acht dagen naar Londen. In 1948 maakten we een 17-daagse treinreis naar Italië; Milaan, Venetië, Florence, Assisië en Rome. Reisbureaus waren er in die jaren nog nauwelijks.

Deze jaren vallen wel na het verschijnen van het boek, maar ik herinner mij uit die tijd nog dat ik, juist tijdens deze vakanties, ontdekte dat Gies een uitgesproken avondmens was. Dat was zijn vader eveneens.

De laatste oorlogsjaren waren niet spannend, ze werden meer en meer sinister. Het werd wachten op de toekomst. Er was tijd te over maar je kon geen kant op. Geen vrije nieuwsgaring, geen TV. Je was geïsoleerd.

We kwamen veel bij elkaar. Natuurlijk veel praten.

In deze periode ontstonden de veelvuldige dansavonden in de bakkerij van Grimberg en van bakker Wientjes. De benodigde muziek werd tot ieders genoegen verkregen middels platenspeler en pick-up. In deze tijd werd Gies voor het eerst verliefd.

We voelden ons toch wel bijzonder bevoorrecht. We waren met een drietal, waarbij Gies en ik, waarschijnlijk de eersten uit Ootmarsum die naar het Carmellyceum gingen. Je voelde je daar opgenomen in een heel bijzondere sfeer en omgeving, bestuurd door een groep zéér toegewijde paters en enkele leken-leraren. Ze stonden voor ons op een hoog voetstuk. We voelden ons niet gestuurd, we voelden deze schooljaren niet als een heilig moeten maar een boeiende confrontatie met een fascinerende nieuwe wereld waarin je je geestelijk vol kon zuigen. Zo hebben we die levensfase wel ervaren.

En hiermee kom ik, meen ik, ook aan de vraag waarop nog een antwoord gegeven moet worden: Waarom schreef hij dit boek?

De leraren Nederlands op het lyceum hebben hem ongetwijfeld interesse en zelfs liefde voor literatuur bijgebracht. Hij zal mogelijk zelfs vaag overwogen hebben of op deze weg voor hem in de toekomst iets mogelijk was. Maar de toekomst was onzeker. Dan komt daar zijn eerste liefde bij. In de laatste oorlogsjaren werd hij, zoals wij allemaal, teruggeworpen op de directe leefomgeving: Ootmarsum. Ik heb hem vast en zeker met verhalen van en over de bewoners (onbewust?) feiten en materiaal aangereikt die

gaandeweg gerangschikt konden worden in een roman. Ook zal hij van zijn vader veel meegekregen hebben over o.a. “het merkenrecht”. Van mij heeft hij in die tijd te lezen gekregen: “Onze voorouders” van mr. J. van Lennep, waarin het uitvoerige verhaal over “de Hunenborg” voorkomt.

Op onze literatuurlijst stonden destijds werken van o.a. Marie Koenen: “De korrel in de voor” en “Wassend graan”; romans die in het Zuid-Limburgse katholieke boerenleven spelen. Is Gies mede daardoor tot een soort Twentse Marie Koenen gekomen? Op de literatuurlijst kwamen nog niet Jan Wolkers en onze jaargenoot Gerard Reve voor. Het blijft gissen wat in dat geval uit de pen van Gies gevloeid zou zijn.

Uit verveling heeft hij het boek zeker niet geschreven.

De naam ten Modenkotte bestond ten tijde van het verschijnen van het boek niet in of om Ootmarsum. Mogelijk is het een afgeleide van “Moekate”, destijds een winkel aan het Kerkplein, tegenover de ingang van de kerk; levensmiddelen, sierraden en optiek.

Een betrekkelijk kleine kring was indertijd op de hoogte van zijn boek in wording dat hij fraai in dichtvorm begint en eindigt.

Boekhandel Verhaag in Oldenzaal was in onze lyceumtijd een begrip. Daar kwamen wij van tijd tot tijd voor de schoolboeken en dergelijke zaken.

Dhr. Verhaag was al wat op leeftijd, voor ons altijd vriendelijk, geïnteresseerd en deskundig. Gies zal hem vaak ontmoet hebben. Het is wel begrijpelijk dat het boek door Verhaag gedrukt werd. Waar zou Gies er anders mee naar toe hebben kunnen gaan? Via Verhaag zal ook de relatie met Paul Kempers, toentertijd bekend om zijn reclametekeningen, gelegd zijn. Hij nam de pentekeningen voor zijn rekening.

Over het financiële aspect van het boek heb ik nooit iets vernomen. Ineens was het boek er. Geen feestelijkheden bij de verschijning. Voor zover ik mij kan herinneren heb ik het boek nooit ergens in de boekhandel gezien. Maar het is allemaal wel erg lang geleden: ca. 55 jaar.

Hiermee kom ik aan het einde van mijn relaas. Dit zal niet op alle vragen, die bij u aangaande Gies Wientjes en zijn boek “Erve ten Modenkotte” gerezen zijn, een antwoord hebben gegeven.

Dat laatste is ook niet zo eenvoudig. Zijn diepere drijfveren van destijds kan hij ons niet meer vertellen. Het tijdstip van ontstaan en verschijnen van het boek viel in een vaak angstige, benauwende en donkere tijd. Toen het boek er eenmaal was werd er eigenlijk niet meer over gesproken. Het is min of meer verdrongen naar en verdwenen in de tijd, die we graag achter ons hebben gelaten.

Wel schrif, dee blif

Dagvlinders en Libellen rondom Ootmarsum

In de omgeving van Ootmarsum liggen een aantal prachtige natuurgebieden, zoals het Springendal, het Dal van de Mosbeek, de Reutumer Weuste en het Almelo-Nordhornkanaal met Agelerbroek en Voltherbroek, om er slechts een paar te noemen. Deze gebieden bevatten soms hoge landschappelijke en natuurlijke waarden. Van oudsher is de meeste aandacht voor natuur, zowel landelijk als in Ootmarsum, gericht op de hogere planten en de vogels. Hiervan is dan ook doorgaans het meest bekend. Minder bekend is vaak de verspreiding van andere levensvormen, zoals de paddestoelen, de lagere planten zoals mossen, en de insecten.

Menige insectengroep is lastig te determineren, en vaak moet men het insect vangen en doden en dan onder een microscoop bekijken om tot zekere determinatie te komen. Dit geldt niet voor de dagvlinders en de libellen. De meeste soorten hiervan zijn betrekkelijk gemakkelijk herkenbaar. Sommige soorten moeten soms gevangen worden, en een enkele keer is slechts een loepje nodig om bepaalde zekerheid te verkrijgen.

Het succes van een gevolgd natuurbeleid wordt tegenwoordig niet meer alleen afgemeten aan de ontwikkeling van de vogelstand of van de vegetatie in een gebied, maar ook aan andere *kwaliteitsindicatoren*. Dit zijn naast de al genoemde *hogere planten* en *vogels*: *zoogdieren*, *amfibieën*, *reptielen* en ook, vanwege hun herkenbaarheid, *dagvlinders* en *libellen*.

Geïnventariseerde gebieden

Omdat er vooral over het voorkomen van de libellen in Noordoost Twente tot nog toe weinig bekend was, is in 1998, met aanvullingen in 1999, een inventarisatie uitgevoerd in zowel het *Springendal* als in het *Ageler- en Voltherbroek*, inclusief het *Almelo-Nordhornkanaal* ter plekke. De dagvlinders, waarvan wel iets meer bekend was, zijn erbij 'meegenomen'; ook hiervan is nu een beter beeld ontstaan.

Voor het Springendal leze men vooral het gebied tussen het Retentiebekken (west) en Uelzerdijk (oost) en Hooidijk (noord), en Nutter (zuid), maar met inbegrip van de Paardenslenkte (Grote hei). Bij Ageler- en Voltherbroek wordt ook de Huneborg meegerekend.

Biotoop van dagvlinders en libellen in het kort

Van alle soorten dagvlinders en libellen is natuurlijk niet in het kort even aan te geven wat hun biotoop is. Een soort vuistregel is dat een gevarieerd, kleinschalig natuurlijk of halfnatuurlijk landschap de meeste soorten trekt. Grillige bosranden langs (half-)natuurlijke graslanden zijn bijvoorbeeld erg in trek. Voor dagvlinders is bovendien belangrijk de aanwezigheid van waardplanten, waar de rupsen van leven, en van nectarplanten, waar de vlinders van leven. Voor libellen is natuurlijk de aanwezigheid van water belangrijk voor de voortplanting, vooral water met ondergedoken vegetatie of met opgaande vegetatie langs een glooiende oever. De omgeving is echter ook belangrijk. De gevarieerde omgeving van bos, bosrand en weilandjes van zowel de vijvers op het Springendal als het Almelo-Nordhornkanaal zijn voor de libellen van groot belang als leef- en jachtgebied.

Overzicht van de soorten

De libellen en dagvlinders die zijn aangetroffen worden in twee tabellen gegeven. In totaal gaat het om 34 resp. 33 soorten. Vanwege dit aantal zijn ze niet allemaal te bespreken. Aan een aantal soorten wordt wat tekst gewijd. Dit zijn in ieder geval de Rode Lijst² soorten. Ook een aantal minder zeldzame soorten wordt kort besproken als daar een bepaalde reden toe is. De keus welke meer algemene soort wel besproken wordt en welke niet bevat een mate van willekeur. Zelfs de meest algemene libel van Nederland, het Lantaarntje, of een zeer algemene vlinder als Klein geaderd wijze zijn op zich natuurlijk, ook ecologisch, interessant.

Libellen

In tabel 1 is aangegeven welke libellen er aangetroffen zijn in het Springendal, in het Ageler- en Voltherbroek en het hiertussen liggende deel van het kanaal Almelo-Nordhorn

De beoordeling of een soort al dan niet vast aanwezig is, is niet altijd voor de volle 100% met zekerheid te geven. Het mag wel gezien worden als een redelijk accuraat beeld. Evenmin is natuurlijk met 100% zekerheid te zeggen dat niet-genoemde soorten er niet zouden voorkomen. Niet uitgesloten is dat er nog soorten te ontdekken zijn, of dat soorten die er in het verleden gezien zijn, zoals de Bosbeekjuffer bij het Voltherbroek, er terugkeren. In het algemeen mag gezegd worden dat het aantal soorten dat bij het Ageler- en Voltherbroek en het kanaal Almelo-Nordhorn is aangetroffen en er ook jaarlijks is, beslist hoog is (26, oplopend tot mogelijk

² Rode lijsten bevatten soorten die bedreigd worden. Ze worden zowel nationaal als internationaal opgesteld en zijn bedoeld als richtlijn voor beleid.

zo'n 33 soorten). In feite is het aantal voor het Springendal ook niet teleurstellend (20 tot 28 soorten). Voor het Springendal moet wel een speciale opmerking gemaakt worden: dit is een bronnengebied, en van de soorten die met dit soort gebieden in verband worden gebracht is niet één soort aangetroffen. Te weten Bosbeekjuffer, Mercurwaterjuffer, Beekoeverlibel en Gewone bronlibel; allen Rode Lijst-soorten. De Beekoeverlibel is wel gesignaleerd in 1999 bij de Mosbeek, en is dus vlakbij.

Commentaar bij tabel 1

Zwervende pantserjuffer en Geelplekheidlibel

Dit zijn soorten die volgens de literatuur in sommige jaren uit het zuiden resp. het oosten als invasies Nederland binnenkomen, en vervolgens jaren stand kunnen houden, maar in sommige jaren geheel ontbreken.

Kleine roodoogjuffer en Plasrombout

Deze soorten rukken de laatste jaren steeds meer naar het noorden op. Ze worden wel gezien als exponenten van het warmer worden van het klimaat.

Tangpantserjuffer

Naar verluidt gaat het met deze soort, ook in omringende landen, steeds slechter. Hoewel (nog?) niet Rode Lijst mag deze soort wel gekoesterd worden.

Venglazenmaker

Dit is een tamelijk zeldzame libel. Van beide gebieden is het aantal waarnemingen, door mij of door anderen, dermate laag dat niet met zekerheid gezegd kan worden dat deze soort hier voorkomt.

Glassnijder

Deze Rode Lijst-soort gedijt bijzonder goed in het Almelo-Nordhorn-Kanaal. De soort is ook te vinden bij de ringgracht van de Huneborg, en soms bij de poeltjes die in de broeklanden her en der gegraven zijn. De soort zou ooit op het Springendal gezien zijn, maar is ondanks gericht zoeken hier niet aangetroffen.

Smaragdlibel en Metaalglanslibel

Deze soorten lijken veel op elkaar. Ze worden wel 'vrij algemeen' genoemd, maar zijn beslist geen soorten die overal voorkomen. De Grote Vijver van het Springendal bevat een mooie populatie Smaragdlibellen (om te koesteren). Het is een prachtige locatie om in het voorjaar deze libellen goed te kunnen bekijken. De Metaalglanslibel zou ooit op het Springendal gezien zijn. Ook deze soort doet het goed bij het Almelo-Nordhorn-Kanaal.

Bandheidlibel

Deze soort is bezig met een opmars vanuit het oosten. De soort is niet in 1998 of 1999 gezien. De waarneming in 1997 was niettemin bijzonder

genoeg om te memoreren: het betreft de eerste waarneming van een *copula* (of 'tandem') in Nederland boven de grote rivieren. Een *copula* is een paartje; deze is ei-afzettend aangetroffen bij het Agelerbroek.

Tabel 1: Libellen van Springendal (Spr) en Ageler-, Voltherbroek en A.N.Kanaal (AVK)

Soort	Rode lijst	AVK	Spr	Zie tekst
Weidebeekjuffer		++	++	
Houtpantserjuffer		++	++	
Gewone pantserjuffer		++	++	
Tangpantserjuffer		++	+	+
Zwervende pantserjuffer		+	+	+
Maanwaterjuffer		+	+	
Azuurwaterjuffer		++	++	
Variabele waterjuffer		+	+	
Watersnuffel		++	++	
Lantaarntje		++	++	
Tengere grasjuffer		-	+	
Grote roodoogjuffer		++	++	
Kleine roodoogjuffer		++	-	+
Vuurjuffer		++	++	
Blauwe breedscheenjuffer		++	-	
Paardenbijter		++	++	
Venglazenmaker		+	+	+
Blauwe glazenmaker		++	++	
Bruine glazenmaker		++	++	
Glassnijder	Kwetsbaar	++	-	+
Grote keizerlibel		++	++	
Plasrombout		++	+	+
Smaragdlibel		+	++	+
Metaalglanslibel		++	-	+
Viervlek		++	++	
Platbuik		++	++	
Gewone oeverlibel		++	++	
Zwarte heidelibel		++	++	
Bloedrode heidelibel		++	++	
Geelvlakheidelibel		+	+	+
Steenrode heidelibel		++	++	
Bruinrode heidelibel		++	++	
Bandheidelibel	Gevoelig	(1997)	-	+
Noordse witsnuitlibel		++	-	+

Verklaring der tekens in kolommen AVK en Spr:

- ++ Aannemelijk elk jaar aanwezig
- + Te weinig gegevens om vaste aanwezigheid aan te nemen; of door de aard van de soort niet als vaste soort te kenmerken
- Aanwezigheid vooralsnog niet aangetoond

Noordse witsnuitlibel

Ook dit is een niet zeer algemene libel. De soort is bijzonder genoeg voor extra aandacht in het landelijk libellenonderzoek. De soort is aangetroffen bij diverse poeltjes in Ageler- en Voltherbroek. (Een verwante soort, de

Venwitsnuitlibel, zou ooit op het Springendal gezien zijn. Mogelijk dat deze soort voorkomt op de Vasserheide bij de Pletkuil.)

Vlinders

In tabel 2 is aangegeven welke vlinders er aangetroffen zijn in het Springendal, in het Ageler- en Voltherbroek, en in het hiertussen liggende deel van het Almelo-Nordhorn-Kanaal. Voor de mate van zekerheid of volledigheid geldt dezelfde toevoeging als bij tabel 1, de Libellen, gegeven, maar ook hier geldt dat het beeld wel tamelijk accuraat is. Er zijn in Ageler- en Voltherbroek en de tussenliggende oevers van het kanaal Almelo-Nordhorn zo'n 26 soorten jaarlijks aan te treffen, oplopend in sommige jaren tot zo'n 29 soorten. Op het Springendal komen 22 soorten vast voor, oplopend tot mogelijk 31. De grote marge van 9 'onzekere' vlinders op het Springendal betreft onder andere twee Rode Lijst soorten, die dan weer lijken op te duiken, dan weer onvindbaar zijn.

Commentaar bij tabel 2

Bont dikkopje

Dit is een zeldzaam vlindertje, dat op de Rode Lijst staat. Zowel in het Ageler- als in het Voltherbroek zijn een aantal vliegplaatsen gevonden, wat een verheugend feit is. Een soort om te koesteren.

Geelsprietdikkopje

Hoewel deze soort als 'algemeen' te boek staat kan deze soort niet op basis van de inventarisatie als vaste bewoner van het Springendal genoemd worden (in 1998 en 1999 in totaal 1 ex.). Ook bij het Ageler- en Voltherbroek is deze soort veruit in de minderheid vergeleken met het er heel erg op lijkende Zwartsprietdikkopje.

Gele en Oranje luzernevlinder

Dit zijn eigenlijk trekvlinders. Dit wil zeggen dat ze niet in Nederland (kunnen) overwinteren en gedurende het jaar vanuit het oosten of zuiden van Europa binnentrekken. Als dit al in het voorjaar gebeurt kunnen ze zich hier wel voortplanten. Beide soorten worden niet heel vaak of heel veel gezien. Opmerkelijk was daarom dat beide soorten in de maand augustus van 1999 tegelijk aanwezig waren op het Springendal (de Strengen) met meerdere exemplaren.

Groentje

Aanwezig in Ageler- en Voltherbroek. Ooit gezien op Springendal (Paardenslenkte) maar aanwezigheid daar moet eigenlijk nog bevestigd worden.

Bruine vuurvlinder

Deze Rode Lijst-soort gaat landelijk sterk achteruit. De laatste waarneming van meer dan één exemplaar op het Springendal stamt van 1990. In 1999 is

één ex. gezien op de Strengen. (In 1997 is nog een ex. gezien bij de Uelserdijk, langs het paadje dat van daar af richting Meerbekke loopt.) Daarom is van deze soort niet met stelligheid te zeggen dat deze op het Springendal (nog) voorkomt. Ook bij het Almelo-Nordhorn.-Kanaal, waar altijd wel meerdere exemplaren te zien zijn lijkt de soort achteruit te gaan. De soort is ook bekend van de omgeving Mander.

Kleine ijsvogelvlinder

Een Rode Lijst-soort, die in Zuid-Nederland sterk achteruit lijkt te gaan, wordt in Nederland nu het meest gezien in Twente en de Achterhoek. Vooral het Ageler- en Voltherbroek vormen 'bolwerken' van deze soort. De soort komt ook voor op het Springendal, waar hier vochtig loofbos groeit. De soort is ook te vinden in het bosje bij Hazelbekke, en op de Reutumer Weuste.

Grote weerschijnvlinder

Een prachtige vlinder; waarschijnlijk de grootste vlinder die in Twente rondvliegt. De soort is erg zeldzaam en staat op de Rode Lijst. Ageler- en Voltherbroek vormen weer 'bolwerken' van deze soort, maar de soort wordt ook bijna elk jaar op het Springendal gezien, en mag daarom ook wel een vaste soort hiervan genoemd worden.

Gehakkelde aurelia

Deze soort komt nu met redelijke aantallen voor in Ageler- en Voltherbroek. In Zuid-Nederland is dit een heel gewone vlinder. Nog niet heel lang geleden waren waarnemingen van deze soort uit Twente tamelijk schaars. Mogelijk dat de soort noordwaarts uitbreidt als gevolg van het warmer worden van het klimaat.

Kleine parelmoervlinder

Een Rode Lijst soort, die alleen in de duinen nog enigszins lijkt te gedijen. Waarnemingen uit het binnenland zijn zeer schaars. De vondst van enige tientallen exemplaren rondom Vasse in 1995 leidde daarom zelfs tot een heus artikel in het blad van de Vlinderstichting. Daarna is de soort nog eens gezien aan de Blauwe weg, en in 1999, met één exemplaar, op de Strengen. De vraag blijft sinds 1995 intrigeren: is er nu wel of niet een vaste populatie in het gebied van Mander tot en met Springendal? Het antwoord is nog niet te geven.

Hooibeestje

Het is een aantal jaren heel slecht gegaan met deze 'algemene' vlinder. De soort leek zelfs uit het binnenland te verdwijnen en slechts in de duinen te overleven. Hoewel de soort zich enigszins herstelt is de vondst op de Paardenslenkte verheugend.

Tabel 2: Vlinders van Springendal (Spr) en Ageler-, Voltherbroek en A.N.Kanaal (AVK)

Soort	Rode lijst	AVK	Spr	Zie tekst
Bont dikkopje	Bedreigd	++	-	+
Geelsprietdikkopje		++	+	+
Zwartsprietdikkopje		++	++	
Groot dikkopje		++	++	
Gele luzernevlinder		+	+	+
Oranje luzernevlinder		+	+	+
Citroenvlinder		++	++	
Groot koolwitje		++	++	
Klein koolwitje		++	++	
Klein geaderd witje		++	++	
Oranjetip		++	++	
Groentje		++	-	+
Eikepage		++	++	
Kleine vuurvvlinder		++	++	
Bruine vuurvvlinder	Kwetsbaar	++	+	+
Icarusblauwtje		++	++	
Boomblauwtje		++	++	
Kleine ijsvogelvlinder	Kwetsbaar	++	++	+
Grote weerschijnvlinder	Bedreigd	++	++	+
Atalanta		++	++	
Distelvlinder		+	+	
Kleine vos		++	++	
Dagpauwoog		++	++	
Gehakelde aurelia		++	+	+
Landkaartje		++	++	
Kleine parelmoervlinder		-	+	+
Bont zandoogje		++	++	
Argusvlinder		++	+	
Koelvinkje		++	++	
Hooibeestje		-	++	+
Oranje zandoogje		-	+	+
Bruin zandoogje		++	++	
Heivlinder	Gevoelig	-	++	+

Verklaring der tekens in kolommen AVK en Spr:

- ++ Aannemelijk elk jaar aanwezig
- + Te weinig gegevens om vaste aanwezigheid aan te nemen; of door de aard van de soort niet als vaste soort te kenmerken
- Aanwezigheid vooralsnog niet aangetoond

Oranje zandoogje

Een algemene vlinder die bijna nooit gezien wordt in beide geïnventariseerde gebieden. De soort komt bijvoorbeeld heel veel voor bij Engbertsdijkerven, en wie daar naar toe fietst zal het aantal vanaf Geesteren steeds meer zien toenemen.

Heivlinder

Een Rode Lijst-soort die voorkomt op vooral gedeeltelijk vergraste heide met hier en daar een boompje erop. De soort is aanwezig op de Paardenslenkte.

Nawoord

In de omgeving van Ootmarsum komen veel soorten vlinders en libellen voor, waaronder veel zeldzame soorten. Voor een geïnteresseerde in vlinders of libellen is hier genoeg te beleven. Hoewel het beeld zoals geschetst wel redelijk volledig is, is niet uitgesloten dat er zelfs nog ontdekkingen gedaan kunnen worden. Zo is de Bruine eikepage (alweer een Rode Lijst-soort) in de jaren negentig nog gezien, zowel bij het Almelo.Nordhorn.-Kanaal als bij Mander. Het wonderlijke telkens weer opduiken van de Kleine parelmoervlinder op of nabij het Springendal is een (hoopvol) raadsel op zich. Voor elke Rode Lijst soort, maar in wezen ook voor soorten als Gehakelde aurelia of Groentje, is de moeite waard de ontwikkelingen te volgen of nieuwe vindplaatsen te ontdekken.

Eenzelfde verhaal geldt ook voor de libellen: de populatie Glassnijders (Rode Lijst) van het A.N.-Kanaal te blijven volgen door de jaren is de moeite waard (en minstens een mooie wandeling). Waar vliegt de Tangpantserjuffer, een tamelijk zeldzame soort, nog meer dan in Ageler- en Voltherbroek, (een ven in het Linderveld) en op het Springendal het Retentiebekken? Zullen er meer Beekoeverlibellen opduiken, en eventueel de Bosbeekjuffer? Komt de Venwitsnuitlibel jaarlijks voor op de Vasserheide en mogelijk op andere plaatsen?

Het is een mooie hobby om te doen, en de bevindingen ervan dragen actief bij aan een beter natuurbeheer. Zowel voor de vlinders als de libellen is er de Vlinderstichting, die zonder aarzelen graag advies geeft. Verder zijn er de regionale werkgroepen, zodat er ook altijd mogelijkheden zijn er gezamenlijk op uit te gaan, en al doende meer hiervan te leren.

Literatuur

Wynhoff, I., Van Swaay, C.A.M. & Van der Made, J.G.: Veldgids

Dagvlinders. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht & De

Vlinderstichting, Wageningen, 1999.

Bos, F. & Wasscher, M.: Veldgids Libellen.

Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht, 1997.

Groot, T. de, Reinboud, W. & Wasscher, M.: ODON-Tabel voor het op naam brengen van libellen zonder te vangen.

Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht, 1999.

EEN BEELD VAN OOTMARSUM IN DE TWINTIGSTE EEUW

1900 - 1910

1901 VVV Ootmarsum opgericht.

1904 Op 1 juli wordt het Duitse gedeelte van het kanaal Almelo-Nordhorn geopend.

Oldenzaalse straatweg Ootmarsum.

De Oldenzaalsestraat ter hoogte van het R.K. kerkhof. Links de molen van Oude Hengel en rechts het huis van van Benthem (Bommelbakker).

1904 De provincie besluit op 13 juli de weg Ootmarsum - Oldenzaal over te nemen.

1908 De Oldenzaalsestraat, eerst een zandweg, wordt verhard en is dan 2½ meter breed. Ze loopt dan over Rossum. Daarvoor was de verbinding met Oldenzaal rechtstreeks over de Ootmarsumse Dijk.

1908 De heren Ledeboer en Roessingh krijgen vergunning tot aanleg van de stoomtramweg Almelo-Ootmarsum-Denekamp. Er is nooit iets van gekomen.

1909 Ootmarsum heeft 1288 inwoners.

Opstelling Historische optocht bij Hotel-Café Rolink.

Commandeur te paard M. Reuwer?, naast het paard Brandehof, rechts ernaast Jan Johannink en achter de staart M. Teusse.

De commandeur maakte deel uit van de vierde groep: deze stelde voor de 'Commanderie van Ootmarsum'.

1909 Historische optocht ter herdenking van de teruggave van de oude kerk aan de katholieken in 1809.

Het eeuwfeest herdacht de teruggave van het katholieke kerkgebouw aan de rechtmatige eigenaars door Koning Lodewijk Napoleon in februari 1809.

1909 Op 31 augustus brandt de Cichoreifabriek aan de Keerweer af.

Marinus Johannink poseerde in de Dwarsstraat achter het stuur van de eigengemaakte automobiel. Op de achtergrond de houten gevel van het huis van Rouwers aan de Grotestraat. Rechts woont Johannink, het huis links werd later de grote zaal van Hotel van der Maas. Links waar op de foto het schuine afdakje staat, kwam later de fietsenwerkplaats van Louis Johannink. Links met grote hoed Christien Johannink en rechts veldwachter Bouhuis.

1910 Op 30 april een optocht ter gelegenheid van de geboorte van prinses Juliana. Marinus Johannink kwam met een door hem en Jan Velthuis vervaardigde auto op fietswielen meedoen aan de optocht.

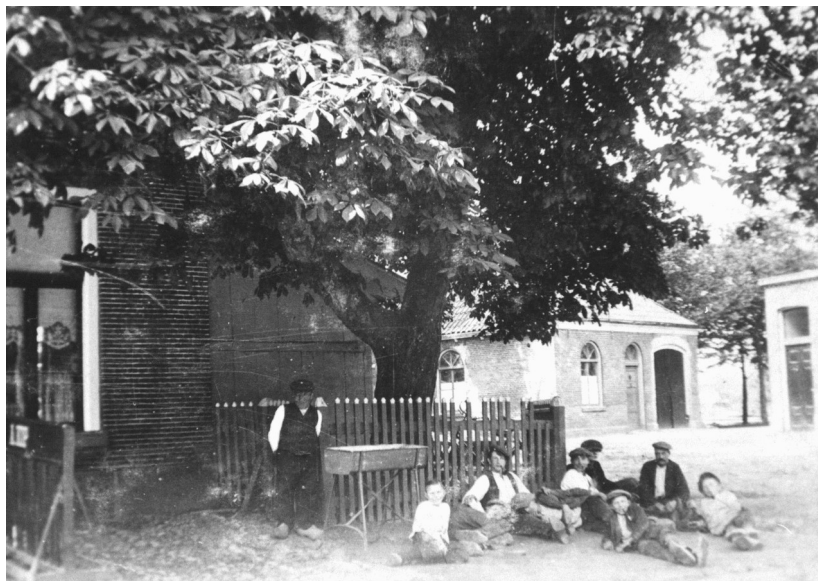
1910 - 1920

1910 De steenfabriek op de Kuiperberg eerst in het bezit van de familie Teusse daarna van de familie H.M. Staverman, komt in het bezit van de familie J.H.B. Scholten. De veldoven ten westen van de Hezeberg wordt afgebroken.

1911 Notaris P.J.H.J. Kleinschmit bouwt Villa "Vredeoord" aan de Westwal (thans hotel Jolanda)

1911 Oude Hengel koopt de windmolen van Voorhuis aan de Oldenzaalsestraat.

- 1913 Heupink en Reinders beginnen een tabaksfabriek in pand Smits aan de Ganzenmarkt.

Gezellig zitje: eigenaar Kip met enkele buurtgenoten, in de zon onder de kastanjabomen van herberg de Koppelpaarden; later hotel Tubantia. Nu staat op deze plek de RABObank. Op de achtergrond de stadsgevangenis. Helemaal rechts een deur van het oude postkantoor. Tussen beide huizen door, de bomen op de Veemarkt.

- 1914 Herberg “De Koppelpaarden” aan de Marktstraat gesloopt. Op deze plaats bouwt A.J. Kip hotel Tubantia.
- 1916 De weg Ootmarsum-Vasse-Tubbergen wordt verhard.
- 1917 Op de Kuiperberg (en ook elders) worden fosforietenknollen gevonden en in de fabriek van Schoemaker en van Vilsteren uit Deventer aan de Oldenzaalsestraat (nu loods CAVV) tot kunstmest gemalen. Daarbij worden ook interessante fossielen gevonden van ruim 60 miljoen jaren oud.
- 1918 St. Franciscusgasthuis gesticht.
- 1918 De CAVV begint in het klein aan het Kerkplein
- 1918 Ootmarsum krijgt elektriciteit.

1920 – 1930

- 1921 G.B.R. Wortelboer vestigt zich als arts in Ootmarsum.
- 1922 De postkoets rijdt voor het laatst. Autobussen van Frederiks doen hun intrede. Huis Hagedoorn aan de Walstraat wordt busgarage en woonhuis van Doornweerd. Thans aangebouwd bij Huis Poort'n Frederik en in gebruik als bibliotheek.
- 1923 De marechausseekazerne aan de Almelsestraat gebouwd. De CAVV koopt de voormalige kazerne der marechaussees aan de Ganzenmarkt.

De opening van de oriëntaertafel op de Kuiperberg door Edo Bergsma. Geheel rechts dokter Wortelboer.

- 1926 St. Jozefschool, R.K. meisjesschool, aan de Putstraat gebouwd.
- 1926 ANWB Oriëntaertafel op de Kuiperberg geplaatst. De plek werd uitgekozen vanwege het weidse uitzicht. Het monument werd onthuld door de Heer Edo Bergsma, burgemeester van Enschede, in zijn functie als voorzitter van de ANWB.

1927 Nieuwe zuivelfabriek aan de Oldenzaalsestraat gebouwd.

1928 De garage van busonderneming Frederiks verhuist van de Walstraat naar het nieuwe pand aan de Vasserweg.

1930 – 1940

1930 Ootmarsum heeft 1641 inwoners.

1930 KPJ opgericht.

1930 Bouw van de villa van Hagedoorn op de Kuiperberg. Later in gebruik als PTT vakantieoord. Thans Hotel De Wyllandrie.

1932 In april wordt de R.K. jongensschool, de Pastoor Scheepersschool, aan de Denekamperstraat geopend. Op 1 december wordt op de

plaats van de oude openbare school, aan de Oostwal, de Hervormde school geopend.

- 1933 Op 1 juli wordt de sportvereniging KOSC opgericht.
 1933 Aanleg waterleiding in Ootmarsum; op de Kuiperberg wordt in 1934 de watertoren gebouwd.

*Folkloristische historische optocht: De Boerendansgroep.
 Vlnr.: Frits Schoenmaker, Tilda Tijink, Willemien Haarhuis, Leo Schmakmil,
 Marietje Johannink en Piet Essink. De twee personen op de voorgrond zijn Luft en Bijvoets.
 1934 Ruitervereniging De Bergruiters opgericht.*

- 1936 Een folkloristische historische optocht op 13 juni t.g.v. een paardenkeuring. In de stoet loopt ook een groep boerendansers mee en zo wordt dit het oprichtingsjaar van de Ootmarsumse Boerendansers.
 1936 Afbraak Joodse Synagoge t.b.v. de bouw van het nieuwe klooster van de Zusters van Amersfoort.

Het eerste van KOSC in 1935. Boven vlnr: Antoon Wilbers (Toon van de Horre), Hendrik Schulten (Voegertje), Jan Eertman (van Dieks), Herman Eertman (van Dieks), Antoon Smellink (Piependop), Gait Olde Meule, meester Arends. Midden vlnr: Ben Wilbers, Wim Essink, Gerard Hofsté. Beneden vlnr: Willem van Benthem, Marinus Bruggink ('t Kleutke), Johan Smellink (Rio Kid).

- 1938 Uitvoering van riolering in de kom van Ootmarsum

- 1938 De huizen van de Keerweer aan de Oostwal gesloopt. De Keerweer is nu geen keerweer meer.
- 1939 Modernisering Kerkplein en Keerweer.
- 1939 Op 13 december volgt H.F.M. Baron Schimmelpenninck van der Oye, Jhr. E.L.M.Th.J. von Bönninghausen op als burgemeester van Ootmarsum.

1940 – 1950

- 1940 Op 6 november stort een Engels vliegtuig, een Handley Page Hampden van het 50 squadron RAF neer tussen de Valkenberg en de Ageler Es. De vier inzittenden komen om en worden met militaire eer te Ootmarsum begraven op de Hervormde begraafplaats. Er zijn

De villa van Hagedoorn met rechts de limonadefabriek.

32 kransen van de Ootmarsumse bevolking en 1 van de Duitse soldaten.

- 1942 Joden opgepakt, o.a. de familie ten Brink en de familie Natan Dusseldorf. Van deze families overleefde alleen Sieg ten Brink de oorlog.

1943 De PTT koopt de leegstaande villa Hagedoorn op de Kuiperberg.

1945 Op 30 januari vallen drie bommen rond het Bergplein. Grote schade aan de huizen en de Hervormde kerk. Er zijn twee doden te betreuren, Mej. Femmetje E. Davids en Johan Heupink.

1945 Op 4 april wordt Ootmarsum bevrijd door Engelse militairen van het 2^e bataljon East Yorkshire Regiment onder leiding van kapitein Rawkins.

1945 Oprichting van de Verkennergroep Judas Thaddeus door kapelaan J. Geertman. In hetzelfde jaar richt meester A. Baanstra de Padvinderij-groep Abel Tasman op.

Mevr. Schimmelpennick van der Oye en Captain Rawkins in de versierde Grotestraat.

1948 K. Meijers vestigt zich als dierenarts in Ootmarsum

1950 – 1960

1950 Officiële opening en inwijding van De Blokhut van de Verkennergroep Judas Thaddeus.

1954 Start nieuwe woonwijk Cellenkamp.

1954 Pastoor Scheepers wordt opgevolgd door pastoor Schweigmann.

1955 Bioscoop Odemarus wordt door Hulsink gevestigd in het Vincentiusgebouw aan de Kloosterstraat; exploitant was fotograaf Haarhuis.

- 1956 Café-Restaurant “De Rozenstruik” bestaat honderd jaar en wordt geheel gerenoveerd.
- 1958 Bouw van de nieuwe pastorie aan het Kerkplein.
- 1959 R.K. Bejaardenhuis St. Franciscus aan de Schiltstraat verwelkomt de eerste bewoners.

1960 – 1970

- 1960 Aan de Grotestraat nieuwe pastorie voor de Nederlands Hervormde Gemeente gebouwd.
- 1960 Eerste woningen op het Villapark.
- 1960 Zuivelfabriek “Nooit Gedacht” viert het 40-jarig bestaan; directeur G.J. Kerkhof Jonkman neemt afscheid.
- 1961 Confectieatelier Hemolux verhuist van de Keerweer naar de Moerbekkenkamp.

- 1962 Ootmarsum heeft 2500 inwoners: Silvia Gezina Keupink wordt op 14-06-1962 geboren.
- 1963 De oude Agelerbrug in de weg Ootmarsum Oldenzaal over het kanaal Almelo-Nordhorn wordt vervangen door een dam.

*De Eerste Raad van Elf van de carnavalsvereniging De Othmarridders.
 Boven vlnr.: Henk Reinders, Bert van Zuilekom, Henk Bloemen, Ben oude Elberink,
 Jan Raatgerink Zittend vlnr.: Toon Bökkers, Ben van Benthem, Toon Heupink, Toon Schulten
 (Prins Anton I), Jan Bloemen, Paul Pikkemaat en Theo Oude Elberink.*

- 1964 Oprichting van de carnavalsvereniging "De Othmarridders".
- 1964 Eerste huis gebouwd in de nieuwe wijk de Stobbenkamp.

1964 Algehele en ingrijpende restauratie van het Drostenhuis alias “Röbkeshoes”.

1964 Café Luttikhuis maakt plaats voor nieuwbouw voor het stadhuis.

1965 Volleybalclub Set-up '65 opgericht.

Heren I kampioen in 1971.

Staaende vlnr.: Jan Bossink, Leo Heerink, Wim Kreffer, Leo Steinmeijer, Tonny Sanders, Hans van Benthem (coach).

Gehurkt: Ad Kreffer, Harry Oude Elberink, Henk Essink en Hans van Zuilekom

1966 Het gerestaureerde stadhuis wordt in gebruik genomen.

1966 Burgemeester H.F.M. Baron Schimmelpenninck van der Oye gaat op 15 juni na een ambtstermijn van 27 jaar met pensioen. Hij wordt opgevolgd door J. Grotenhuis.

1966 De R.K. ULO gaat van start in de kantine van de Damastfabriek, onder de naam Melchior Winhof.

1966 Oprichting van de Stichting Heemkunde Ootmarsum e.o. op 28 mei.

- 1967 Ootmarsum heeft haar 3000ste inwoner: Els Velthuis.
- 1967 Het openlucht zwembad op de Kuiperberg is gereed.
- 1969 Er wordt een begin gemaakt met de restauratie van de R.K. kerk
- 1969 Staatsbosbeheer koopt landgoed “het Springendal”.

1970 – 1980

- 1970 Het karakteristieke pand hotel Tubantia wordt afgebroken en maakt plaats voor de Rabobank.
- 1970 De eerste Siepelmart.

- 1971 De R.K. St. Jozefschool start aan de Profietstraat.
- 1971 Prinses Beatrix en Prins Claus bezoeken Ootmarsum.
- 1971 Peuterspeelzaal het Rakkertje gaat van start.
- 1972 Sluiting zuivelfabriek “Nooit Gedacht”.

1973 De kern van Ootmarsum lijkt een grote bouwplaats. Er zijn twee

De afbraak van het CAVV gebouw aan het Kerkplein.

nieuwbouwprojecten in uitvoering; het Bejaardenhuis en de ontspanningszaal bij het Internaat. Het CAVV gebouw aan het Kerkplein wordt gesloopt; er komen woningen in oude stijl. Verbouwing en uitbreiding van Ons Gebouw tot het gemeenschaphuis van de Nederlands Hervormde Gemeente. Restauratie van de molen van oude Hengel en een aantal woningen o.a. Tijhuis, Essink en Tenniglo.

1973 Drs. G.J. Fleers benoemd tot burgemeester van Ootmarsum

1973 De Palthekamp en de Moerbekkenkamp worden bouwrijp gemaakt.

1973 Kardinaal Alfrink heropent de gerestaureerde R.K. kerk.

1974 Oprichting Toneelvereniging Ootmarsum.

1975 Sporthal De Schalm geopend.

1976 Afbraak van de Hervormde school aan de Oostwal.

1976 Heropening van het geheel verbouwd Verzorgingshuis Franciscus.

1979 Woningbouw op de Wildehof.

1980 – 1990

- 1981 Het geheel vernieuwde Los Hoescomplex geopend.
- 1982 De Hervormde school en de R.K. Scheepersschool vieren hun 50-jarig bestaan
- 1983 Sluiting van Huize Radboud; de Zusters van Onze Lieve Vrouw van Amersfoort niet langer actief in Ootmarsum.
- 1984 Sloop van de tabaksfabriek van Heupink en Reinders aan de Ganzenmarkt.
- 1984 Burgemeester Mr. W.P.M. Urlings benoemd in Ootmarsum
- 1984 Officiële start van de herinrichting van het centrum van de stad.
- 1985 Ingebruikneming van de buurtbus Ootmarsum-Denekamp.

- 1985 Heropening van het stadscentrum.
- 1986 Eurotop in hotel de Wiemsel in Ootmarsum. Tijdens deze top wordt het Akkoord van Ootmarsum gesloten

1990 – 2000

- 1991 VVV Ootmarsum bestaat 90 jaar en organiseert een grote picknick op de Kuiperberg waaraan 2000 Ootmarsummers deelnemen.
- 1991 J. Verbeeten volgt Mr. W.P.M. Urlings op als burgemeester.
- 1993 Opening van kinderdagverblijf het Harlekijntje.
- 1993 Postkantoor Ootmarsum na ruim een eeuw gesloten; er komt een postagenschap bij boekhandel Brummelhuis.

*Stadwandeling van Koningin Beatrix door Ootmarsum op 20 augustus 1993.
De Koningin wordt geflankeerd door links de Commissaris van de Koningin Hendrikx en
rechts burgemeester J. Verbeeten.*

- 1993 Bezoek van Koningin Beatrix aan Ootmarsum.
- 1993 De 1500ste woning in Ootmarsum gebouwd.
- 1994 Jan Grimberg opent een Albert Heijn supermarkt in Ootmarsum.

- 1994 Onderwijsmuseum het Educatorium opent haar deuren.
- 1995 Sluiting van de Melchior Winhof Mavo. Einde voortgezet onderwijs in Ootmarsum
- 1995 Grondkavels Plan Vinke I worden d.m.v. kavelverloting verkocht.
- 1995 KOSC-sportpark “n Tooslag” aan de Alleeweg in gebruik genomen.
- 1995 Oprichting van Stichting Natuur en Milieu Ootmarsum.
- 1995 Opening fietspad Denekamp – Ootmarsum.
- 1996 Ootmarsum telt 4383 inwoners.

*Processie 800 jaar Parochiekerk. Groep 18: De Pinksterbroed.
 In het midden met het bord en de Pinksterkroon Marleen Peters.
 Rondom vnl.: Merle Kamphuis, Merlin oude Nijhuis, Britt Bremer, Jelke Brandehof.
 Er achter Hanneke Lohuis, Aline Tijans. Begeleidster met paraplu Mieke Lohuis.*

- 1996 Het centrum van Ootmarsum wordt beschermd stadsgezicht.

- 1996 800 jaar Parochiekerk Ootmarsum. Groots opgezet parochieproject word afgesloten met een processie met 300 mensen deelnemers.
- 1997 Voorstel van Gedeputeerde Staten Overijssel om Ootmarsum, Denekamp en Weerselo samen te voegen tot één gemeente; er wordt een actiecomité opgericht tot behoud van de zelfstandigheid van Ootmarsum.
- 1997 Opening van “Museum Ton Schulten” aan het Kerkplein.
- 1998 Burgemeester J. Verbeeten vertrekt naar Sint Anthonis en wordt opgevolgd door waarnemend burgemeester P. van den Baar.
- 1999 Bouwkavels in plangebied Vinke II worden uitgegeven.
- 1999 De 50-jarige Blokhut wordt gesloopt; er komt aan de Wildehof een nieuw Welzijnsgebouw voor de Scouting en het Sociaal Cultureel Werk: 'n Emter.

Bronnen:

Jaartallenboekje Ootmarsum.

Uitgave van de Stichting Heemkunde Ootmarsum en Omstreken, 1981.

Knipselarchief Heemkunde Ootmarsum.

Fotoarchief Heemkunde Ootmarsum.

Deur de achteroetkiekspeegel zee’j alles op zien mooist.

Een oud Archiefstuk

Archiefstuk 305: Brief van Gerhardus van Randen, proost te Oldenzaal, aan richter, burgemeesters, schepen en raad van Ootmarsum betreffende het optreden van Johan de Hetersche in de kapel te Tubbergen. 1462 januari 23 (des Saterdages na Agnetis virginis).

Inleiding

In 1462 was de kapel te Tubbergen een onderdeel van de parochie en kerk van Ootmarsum. Op de kapel in Tubbergen deed een diaken (geen priester) de dagelijkse dienst (zonder communie).

Op hoogtijdagen kwam een kapelaan uit Ootmarsum de mis doen (inclusief de communie). Hieruit is een conflict ontstaan, waarbij de diaken Johan de Hetersche meende recht te hebben op de offergaven van Tubbergen. Deze kwamen volgens oud recht en gewoonte toe aan de pastoor van Ootmarsum. In het onderstaand stuk uit het oud archief te Ootmarsum komt dat conflict naar buiten.

wij gerhardus van randen prost van oeldenzael laten u weten richter burgemeister schepenen ende raet der stadt van oetmersum dat bij unssen gestliken gerichte van oeldenzael mijt warachtighen

undervunden is dat johan de hetersche in den hillighen dage to medewinter lost verleden hefft kapelle to tubbergen van der altaer gelt ende offer dat dar geoffert was dat den pastore van oetmersum na olde rechten ende gewoenten tobehoernde genomen ende en wech gebraecht buten wijlle ende consente des pastoers vorgezeit off zijns capellaens die de selve pastoor de dar gesaent hadde de misse to doene ende sodane costumelijc offer to entfangen welcke capellaene oeck up die selve tijden verboden is gewest van johan de hetersche vorgezeit dar in de capelle to tubberge gene misse toe done in name off van bevele des pastoers van oetmersum vorgezeit alss dat die selve capellaen sijn misse gewade dat he angetogen hadde dar um uut doen moste ende de misse laten staen ongedaen van hem in kenissee der waerheden waren dar aldus undervunden ende waer is als wijs is so heben wij unsse segelunder an dessen plackerdes breff doen drucken in den jar unsses heren MCCCC twe ende sestich des saterdags na agnes virgis

Vertaling

Wij Gerhardus van Randen, proost van Oldenzaal, laten u, richter, burgemeester, schepen en raad van de stad Ootmarsum weten, dat door onze geestelijke rechtbank te Oldenzaal in waarheid bevonden is, dat Johan de Hetersche op kerstdag j.l. in de kapel te Tubbergen het altaargeld, dat daar geofferd was, het welk de pastoor van Ootmarsum volgens oud recht en gewoonte toe kwam, heeft meegenomen zonder toestemming van de pastoor voornoemd of van zijn kapelaan, die deze pastoor daar naar toegestuurd had om de mis te doen en dan het gebruikelijke offer te ontvangen.

Deze kapelaan is op dezelfde dag door Johan de Hetersche verboden om in de kapel te Tubbergen een mis te doen in naam van de pastoor van Ootmarsum en dat deze kapelaan zijn misgewaden, die hij aangetrokken had, weer uit moest doen en de mis niet mocht opdragen.

In de wetenschap dat dit zo gebeurd is, hebben wij ons zegel onder dit als bewijsstuk geldend document gedrukt in het jaar des Heren 1462 zaterdag na Agnes maagd.

Bij de volgende uitgave van het jaarboekje wordt de reactie en de gevolgen van diaken Johan de Hetersche beschreven.

“Doar geet Gods Woard (Ons Hear) zwart op wit”, zear ’n kearl en hee zag de pastoar op nen schimmel.

Simon en Judas

In het hart van de oude binnenstad
staan boven het plein met de eiken
de twee heiligen Simon en Judas
over d'omgeving uit te kijken.

Hun blik reikt tot ergens in de verte
en beneden in steeg en in straat
is er niets in het ritme der dingen
dat het tweetal daarboven ontgaat

De schoolkind'ren die hen passeren
en de mensen die ter kerke gaan,
noch hen die op donderdagmorgen
in hun marktkraam daar te venten staan.

En komen van 't café aan de overkant
jonge lieden bij nacht over 't plein,
de heiligen waken dan over hen
mochten ze wat aangeschoten zijn.

Simon en Judas staan daar al eeuwen
sommigen kennen hun naam zelfs niet meer
maar duiven dalen af van de toren

en zetten zich op hun schouders neer.

Chris Velthuis

Spinnen en weven in het 18^e eeuwse Ootmarsum

In “’t febriek. 175 jaar Twentse Damast in Ootmarsum” valt te lezen dat *“tegen het einde van de 18^e en het begin der 19^e eeuw het weven zich steeds meer van de boerderij naar de stadjes en dorpen verplaatste”* en *“toen ontstonden in de plaatsjes kleine fabriekjes”*. De auteur zegt dan wel dat dat uit geschriften af te leiden is, maar noemt helaas geen vindplaatsen, zodat deze bovenstaande uitspraak niet met archiefstukken valt te bewijzen. Het onderstaand artikel wil voornamelijk de spin- en weefnijverheid in de laatste helft van de 18^e eeuw bespreken.

De stad Ootmarsum kende in 1636 al een linnenweversgilde¹. Het weven moet dus toen al een veelvuldig uitgeoefend beroep zijn geweest.

Cor Trompetter beschrijft in zijn artikel *“De linnennijverheid in Zuidoost Twente in 1674”*² een beeld van de textielnijverheid op het Twentse platteland. Uitgangspunt voor hem waren de aangelegde lijsten van goederen, door de soldaten van de Duitse bisschop Bernard van Galen, gestolen in 1674, toen deze het oosten van ons land was binnengevallen. Helaas zijn van de stad en het Gericht Ootmarsum de lijsten van de door de boeren geleden schade niet bewaard gebleven. Uit die van andere Twentse plaatsen blijkt dat er op het platteland toen al een groot gedeelte van het jaar spin- en weefarbeid werd verricht. De textielproductie moet toen al aanzienlijk zijn geweest. Tot 1675 lag het zwaartepunt in en rond Borne³, vervolgens nam Almelo de leiding over en bleef die houden tot 1750. Na 1725 kwam de textiel in een crisis. De productie van het linnen liep terug, doordat er veel buitenlandse linnens werden ingevoerd, omdat in 1725 de C&L (dat staat voor Convoaien en Licenten) werd verlaagd. Om de concurrentie aan te kunnen werd katoen gesponnen en geweven met het inlandse linnen, waaruit de bombazijnindustrie in onder meer Enschede is voortgekomen. Na 1748 was het moeilijk afzet te vinden van de uitsluitend van vlas, dus linnen, geweven stukken. Er kwam meer behoefte aan katoenen garens, waarbij de Enschedese ondernemers tot in het Roergebied

¹ Oud Archief Ootmarsum (voortaan OAO) 290

² In: Textiel Historische Bijdragen 38 / 1998 blz 31-50 Uitg. Textielgeschied Enschede

³ Cor Trompetter *“Mennonite Entrepreneurship in a proto-industrial environment – The role of Mennonite entrepreneurs in the development of textile industries in Twente 1600-1850”* 1994

garens lieten spinnen, vanwege de lagere loonkosten⁴. Ook lieten Enschedese ondernemers in Ootmarsum, garen spinnen. Uit het bovenstaande blijkt dat in de tweede helft van de 18^e eeuw de textielindustrie een redelijke bloei vertoonde, alleen, een zeer gering aantal mensen profiteerde daar financieel van.

Vanaf het midden van de 18^e eeuw is er een grote bevolkingsexplosie, die armoede tot gevolg heeft. Het Twentse land is overvol, er is weinig werk, het inkomen gering. Door nevenverdiensten zoals spinnen en weven, verdiende de boerenbevolking er nog een redelijke cent bij, hoewel daar en groot aantal uren voor gewerkt diende te worden. Ook in steden en dorpen woonden zowel voltijdse als deeltijdse wevers met een agrarische achtergrond. Een lijst met 14 wevers, van wie er 11 een leerjongen of knecht hebben en 2 elk met een zoon, geeft aan hoeveel er in 1709 waren⁵. Dit nummer geeft ook een lijst zonder jaartal, die mogelijk rond 1790-1800 geplaatst dient te worden. Verder vermeldt een lijst uit 1753⁶ in de stadsjurisdicte van Ootmarsum 125 getouwen, waarvan er 25 niet werden gebruikt.

Textielindustrie

In diverse plaatsen was in de 18^e eeuw textielindustrie (geen huisindustrie) ontstaan, waaraan vele factoren ten grondslag lagen: ondernemers met durf, politieke, economische- en toevallige omstandigheden, voldoende arbeidskrachten. Het waren voornamelijk de doopsgezinden of mennonieten die de aanzet tot het ontstaan van de textielindustrie gaven. Zij kregen in het begin van de 17^e eeuw meer vrijheid dan de katholieken en zij stichtten o.a. in Borne een bedrijfje in textiel, dat wil zeggen ze kochten gereed linnen op of lieten door het verstrekken van garen voor zich weven⁷. Zoals reeds gemeld ontstond gedurende de 18^e eeuw in Enschede, maar ook Oldenzaal textielindustrie. Ootmarsum heeft op een of andere manier hiervan niet kunnen profiteren, hoewel er wel een doopsgezinde familie Jongejans -aan Blijdenstein gerelateerd- in Ootmarsum heeft gewoond.

Het stadje Ootmarsum was, een grensplaats (een zogenaamde “uiterste wagt”) waar een Commies van C & L de rechten (belastingen) van de in- en

⁴ J.G.M.Jansen en C.Trompetter “Hoezo achterlijk? Een studie naar de situatie in de vroeg negentiende-eeuwse Twentse textielnijverheid (1800-1835)” in : THB 35/1995

⁵ OAO 292

⁶ OAO 293

⁷ CorTrompetter “Agriculture, Proto-industry and Mennonite Entrepreneurship A history of the textile industries in Twente 1600-1815” A’dam 1997

uitgevoerde goederen diende in te vorderen. C&L staat voor Convooien en Licenten die gedurende de 80-jarige oorlog (Spanje contra de opstandige Hollandse adel, 1568-1648) waren ingevoerd. Deze belasting werd op alle goederen geheven die, naar en vanuit de Republiek (de 7 provincies, waaronder ook Overijssel) werden vervoerd. Met de opbrengst van de C&L werd een oorlogsvloot uitgerust ter bescherming van de handelsschepen, die op Oost- en West - Indië en de Oostzee voeren, tegen overvallen op zee door onder anderen de Spanjaarden en Portugezen. De Licenten waren eigenlijk oogluikende toestemmingen (tegen betaling dus) om met de vijand, Spanje, in bepaalde goederen, die de Verenigde Nederlanden nodig had, te kunnen blijven handelen. De opbrengsten van deze C & L werden dus gebruikt om de fregatten, die de rijk beladen schepen moesten beschermen tegen plunderingen en inbeslagname, te bouwen, uit te rusten en te bemannen. Hiervoor was erg veel geld nodig. De Staten van Holland hadden daarom dan ook korte tijd na de instelling (1587), besloten om naast alle goederen die over zee, ook die via de rivieren en over land werden vervoerd, te belasten. Naast Ootmarsum, waren in Overijssel ook Hardenberg, Oldenzaal, Enschede en Haaksbergen / Buurse grensplaatsen waar commiezen aangesteld waren om de C&L te innen. Ootmarsum lag op de landroute vanaf Zwolle naar Duitsland, Polen, de Baltische staten en Rusland. Men zou verwachten dat juist door de aanwezigheid van veel goederenvervoer er ook industrie zou zijn ontstaan. Dit is voor Ootmarsum echter niet het geval geweest. Alleen een kleine groep, waaronder de toenmalige horeca en expediteurs, heeft van het goederenvervoer kunnen profiteren. De enige industrie was een steenfabriek, die maar aan weinig arbeiders werk heeft kunnen verschaffen. De bevolking moest haar inkomen zoeken in de landbouw, aangevuld met huiselijke spin- en weefarbeid of het uitoefenen van een ambachtelijk beroep. Pas na 1800 ontstonden er fabrieken in de vorm van loodsen, waar mensen tewerk konden worden gesteld.

Overijssel was in de 17e eeuw erg dun bevolkt. De meeste Nederlanders woonden in het westen van het land, zodat men dus daar ook de grootste behoeften aan allerlei goederen had. Ons beperkend tot één product, het linnen, valt op te merken dat er plaatselijk vlas werd verbouwd voor eigen gebruik en wat over was in geweven vorm werd verkocht. Vanuit het naburige Duitsland, waar de armoede nog groter was dan in Twente, kwamen tot ver in de 18e eeuw veel linnen garens, maar ook geweven stoffen en andere goederen en producten, de grens over. Vanuit het aangrenzende Emsland kwamen voornamelijk gebreide kousen, mutsen en handschoenen binnen. Deze producten waren voornamelijk bestemd voor de

matrozen op de fregatten en handelsschepen. Amersfoort was eind 17e en begin 18e eeuw al hèt centrum van bombazijnindustrie⁸. In Twente was armoede troef en door verlaging van de C&L werd het alleen nog maar erger. Om toch werk te vinden voor de bevolking vroeg een tiental in Enschede woonachtige handelaren / opkopers van door thuiswevers gemaakte linnens, eind 1727 of begin 1728 bij de overheid toestemming bombazijnfabrieken te stichten⁹. Deze 10 pioniers bestonden uit vier hervormden en zes doopsgezinden, waarvan de laatste allen familie van elkaar waren.

Een Spinschool in Ootmarsum

Waarom nu was Enschede de plaats waar de ondernemers overgingen tot georganiseerde productie van gewezen stoffen? Waarschijnlijk omdat de meeste gesponnen garens, afkomstig uit het Münsterland, bij Enschede de grens passeerden. Enschedese ondernemers lieten al vanaf ongeveer 1760, steeds in verder verwijderde streken ruwe katoen spinnen en voerden dat gesponnen garen dan weer in. Dit was lucratief omdat de invoerrechten zeer gering waren en de arbeidslonen in Duitsland nog lager waren dan die in Twente. Tot in het Schwarz(en)burgsche (ten oosten van de Rijn bij Keulen, 200 km over de weg), onder Eberfeld, en langs de Wupper werd voor hen gesponnen. Blijdenstein liet in 1783 tot in de omgeving van Osnabrück ook nog vlas tot garen spinnen¹⁰. Door het ontbreken van C&L-lijsten van een groot aantal jaren, zijn de hoeveelheden echter niet bekend. Alleen van de jaren 1786-1790 zijn ze bewaard gebleven¹¹, waarin voor een bedrag van Fl.193.624,- garens uit Duitsland werden ingevoerd.

Eén van de Enschedese fabrikeurs was Blijdenstein, welke familie in de 18e eeuw in Enschede was neergestreken. Hij was een nazaat van de rond 1700 in Ootmarsum wonende Berent Blijdenstein, die zich vanuit Duitsland (mogelijk uit de graafschap Lingen) hier had gevestigd. In 1705 was een dochter van hem gehuwd met de doopsgezinde Jongejans, wiens afstammelingen tot het eind van de 18^e eeuw nog in Ootmarsum voorkomen¹².

⁸ Bombazijn is een stof gewezen van linnen scheringdraad en katoen als inslaggaren

⁹ RAO Zwolle 3.1 / 959

¹⁰ J. A. Boot THB 16 / 1975 blz 51,52 en J.A.Boot “*Silezische en andere linnengarens in Twente omstreeks 1770*”deel II, blz 41-79 in THB 22/1981 (deel I in THB 20/1979 blz 3-36)

¹¹ RAO collectie Soeters

¹² OAO 318).

De handelsgeest van de doopsgezinden heeft dus in veel Twentse plaatsen (Enschede, Borne en Almelo) textielondernemingen doen ontstaan. De mogelijke oorzaak waarom in Enschede een bombazijnindustrie rond 1725-1730 wel wortel kon schieten is naast de aanwezigheid van ondernemers en de aanvoer van grote hoeveelheden garens, ook het grote aantal inwoners van Enschede en onmiddellijke omgeving dat beschikbaar was om als spinster en wever ingezet te kunnen worden. Aanvankelijk hadden de ondernemers zowel huisspinner als huiswevers in dienst. Pas veel later lieten ze deze op vaste tijden in hun opgerichte werkplaatsen voor hen spinnen en weven.

Wat heeft dit nu alles met Ootmarsum te maken, zult u zich afvragen. De grote groei van de Enschedese ondernemingen na 1750 zorgde voor een grotere vraag naar voornamelijk het goedkopere katoengaren voor de bombazijnweverijen. Katoen werd voornamelijk via Amsterdam vanuit Amerika, het Middellandse zeegebied en het Verre Oosten ingevoerd. Het bleek dat vooral na 1760 de families Van Lochem en Hoedemaker meer garens konden gebruiken dan men in Enschede kon spinnen. In Oldenzaal bestond sinds ongeveer 1770, de onderneming van Nieuwenhuis¹³, die daar aan veel spinsters en ook huiswevers werk verschafte. Ootmarsum had in deze tijd waarschijnlijk maar één inwoner die het stichten van een bedrijf aandurfde, namelijk Jurriën Drögner, echter wel in samenwerking met het Ootmarsumse stadsbestuur. In geheel Twente was de armoede groot. Of de armoede nu in elke plaats even groot was, zou een studie vergen van de diverse armenkassen van de gemeenten. De Ootmarsumse stadskas was in elk geval bij lange na niet voldoende gevuld om alle armen te kunnen ondersteunen. De Ootmarsumse magistraat stichtte in samenwerking met Jurriën Drögner een **spinschool**¹⁴.

De spinnersbaas Drögner

Jurriën Drögner was afkomstig uit het naburige Duitsland. Hij had zoals zoveel andere 18^e eeuwse inwoners van Ootmarsum, zijn wortels in Duitsland liggen. Veel Duitsers verlieten begin 18^e eeuw hun geboorteland en vestigden zich onder meer ook in Twente. Mogelijke aanleidingen waren oorlogen en vervolging, maar ook zucht tot avontuur. Drögner woonde reeds in 1748 in Oud-Ootmarsum en werkte als daghuurder bij Hendrick

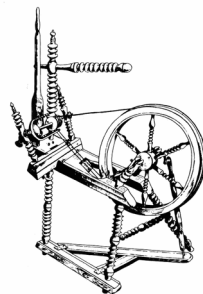
¹³ G.A.B. Nijhuis en C. Trompetter "De bedrijfsvoering van de Oldenzaalse bombazijnfabrikant J.H., Nieuwenhuis & Zoon 1799-1812" In: Textiel Historische Bijdragen 39/1999

¹⁴ Mogelijk bevinden zich in het stadsarchief van Ootmarsum (OAO 411, 412) nog diverse gegevens over de bedrijfsresultaten van Jurriën Drögner, mede omdat er steun van het armbestuur in het geding was.

Oosterwijck die in 1723 papiermaker op de “onderste papiermolen” (nu de wasserij “Springendal”) was. Drögner bleef daar geen knecht; hij vertrok na 1748 naar de stad Ootmarsum, won tegen betaling op 06-03-1762 het burgerschap en huwde met de weduwe van Willem Berends. Hij was een ondernemend persoon en moet rond 1762 een 20-tal huisspinsters aan het werk hebben gehad. Mogelijk leverde hij de gesponnen garens aan wevers of een fabrikteur (een persoon die tegen betaling van weefloon, mensen voor zich thuis liet weven) of aan plaatselijke winkeliers. Mogelijk dat door zijn activiteiten het stadsbestuur op een idee werd gebracht. Feit is dat er een spinschool werd opgericht in samenwerking met het armbestuur. Dit armbestuur bestond uit vertegenwoordigers van de “ware christelijke religie” (de gereformeerde kerk) die ook deel van de magistraat uitmaakten. Wie de aanzet heeft gegeven, zal wel altijd een vraag blijven.

Wat of wie de aanleiding dan ook geweest is, er ontstond in 1764 een spinschool onder leiding van Jurriën Drögner, waar hij kinderen, voornamelijk meisjes, opleidde tot spinster. De school fungeerde als sociale werkplaats; bedelen werd in Ootmarsum verboden omdat bedelende kinderen verplicht werden de spinschool te bezoeken. Deden ze dat niet, dan werden de ouders door de armenstaat niet langer ondersteund.

Hoewel er meer werk en dus minder armoede door de spinschool zal zijn geweest, werd toch op 10-04-1771 door Ridderschap en Steden toestemming verleend een Bank van Lening (de Lommerd of pandjesbaas) in Ootmarsum te stichten¹⁵. Dit moet mijns inziens toch gezien worden als afschuiving van de zorg die de overheid diende te geven. De weinige bezittingen konden tegen geld in pand worden gegeven, zodat de armen toch weer over een klein bedrag beschikten en niet voor steun in aanmerking kwamen.

Het contract¹⁶

De contracten van Drögner en het arm- en stadsbestuur van Ootmarsum met de Enschedese ondernemers, werden op 06-04-1764 opgemaakt, en werden geacht met terugwerkende kracht per 31-03-1764 te zijn ingegaan.

“Convenant tussen de weduwe Hoedemaker en zoons in compagnonschap met Harmen van Lochem en zoon, kooplui en fabrikteurs te Enschede met Jurriën Drögner te Ootmarsum ingaande”.

¹⁵

RAO 4.1.1 / 190

¹⁶ Van Deirse instituut (voortaan VDI) S Om A 41

De nogal breedvoerige tekst luidt kort samengevat:

1. 20 spinnewielen van stadswegen, die hij moet laten onderhouden door diegenen aan wie hij die uitleent.
2. Als hij “goed oppast” hoeft hij drie jaar lang geen stedelijke belastingen te betalen.
3. Hij moet “zich voorzien van een bekwaam huis”, waar de kinderen bij hem komen spinnen en krijgt daarom ondersteuning van de stad, groot 4 ducaten (ongeveer Fl. 26,-) voor de jaarlijkse huur.
4. De gemeente stelt kar en paard beschikbaar “om de cattoen van Enschede af te halen en het garen, telkens als een baal gesponnen is, de hieruit gesponnen garens naar Enschede te brengen”.
5. Hij moet de kinderen evenveel loon betalen als in Oldenzaal, te weten “van twee stukken uit het pond 5 ½ stuiver en van fijner advenant¹⁷”.
6. Hij dient accuraat boek te houden, ook van diegenen die in hun eigen huizen spinnen, bijvoorbeeld hoeveel katoen (in gewicht) hij aflevert en hoeveel garen (eveneens in gewicht) hij terug ontvangt. (Diefstal kon op deze manier worden voorkomen of worden aangetoond.)
7. Degenen die van de armenstaat trekken moeten hun kinderen, die daartoe in staat zijn, bij hem laten spinnen of in hun eigen huis voor hem spinnen. Bij nalatigheid krijgen zij (=de ouders) niets uit de Provisorij (= Armenstaat).
8. De Drost, Van Heiden Hompesch, verbiedt vanaf nu dat er door de armen nog huis aan huis wordt gecollecteerd.
9. Als er verschil van mening ontstaat met spinners over de hoeveelheid verstrekte katoen, moet Drögner zijn boeken tonen.
10. Als de spinners te weinig garen inleveren, krijgen ze korting op de uitkering door de Armenstaat.
11. Degenen, die zich opgeven dienen zich aan de regels te houden.
12. De burgemeesters houden zich het recht voor om bovenstaande artikelen aan te passen of te wijzigen. Ook de Drost heeft dit akkoord goedgekeurd. Dat alles niet vlekkeloos verliep, blijkt uit het feit dat de kinderen van de door de armenstaat onderhouden gezinnen niet allemaal bij hem komen spinnen.

Drie jaar later, op 10-04-1767 wordt er opnieuw “een accoord op condities gesloten tussen de weduwe Hoedemaker en zoons en Herman van Lochem en zoon met Jurjen Drögner, beginnend per mei 1767 en met een looptijd van 4 jaar”.

¹⁷ 1 stuk = gesponnen garen met een lengte van 2047 meter. Uit één pond katoen diende dus 4094 meter garen gesponnen te worden, die dus een bepaalde fijnheid diende te hebben. Hoe minder meters hoe dikker het garen

Het volk blijkt niet te voldoen aan de eis om hun kinderen bij Jurriën te laten spinnen. Jurriën klaagt hierover en beweert evenveel loon als anderen, “die spinnen voor wien zij het goedvinden zonder hem Drögner te kennen” te geven. Het stadsbestuur steunt hem in die bewering en wijst de bedeeden opnieuw op hun verplichtingen. Uit de in 1767 gesloten overeenkomst dient Hoedemaker zoveel katoen te leveren als Drögner kan verwerken. Steeds een baal, mits het daaruit te spinnen garen goed is. Levert hij kwaliteit, dan krijgt hij voldoende ruwe katoen. Zo niet, dan is het akkoord nietig. Drögner moet zorgen dat de katoen goed behandeld wordt en dient de katoen nu op zijn eigen kosten uit Enschede op te halen en het gesponnen garen er weer naar toe te brengen. Drie jaar lang is dat dus op kosten van de gemeenschap gebeurd.

Hij moet 12 pond garen leveren, gesponnen uit 13 pond katoen. Van het fijnere katoen 12 pond garen uit 12 $\frac{3}{4}$ pond katoen¹⁸. Hij dient minstens 2 stukken, tot 3 stuks toe, uit 1 pond ruwe katoen te (laten) spinnen. Dus erg dun van draad. Voor arbeidsloon krijgt hij van ieder stuk 3 $\frac{1}{4}$ stuivers. Als het arbeidsloon zakt, krijgt hij ook minder. Drögner moet zelf 20 spinwielen kopen. Als hij er meer nodig heeft, dan leveren de Enschedese firmanten ze tot 50-60 stuks toe. Hij zelf dient voor het onderhoud en reparatie van de spinnewielen zorg te dragen. Drögner mag uitsluitend voor de Enschedeërs laten spinnen en niet, uit concurrentie beding, voor anderen.

Waar heeft de school gestaan?

Of het huis van Jurriën Drögner groot genoeg was om daarin een spinschool te vestigen, of dat hij een daartoe geschikte ruimte van de stad of een particulier heeft gehuurd, is moeilijk te achterhalen. Hij diende zich te voorzien van “een bekwaam huis”. Was dit nu zijn eigen huis, een huurpand of kocht hij een pand? Uit het register van de 50^e penning (belasting op verkoop van onroerend goed) blijkt dat hij kans moet hebben gezien zoveel geld te verdienen om een half huis te kopen. Twee personen/ gezinnen kochten toentertijd vaak gezamenlijk een huis, dat aparte woonvertrekken aan de voorzijde had, en waarbij de deel gezamenlijk werd gebruikt voor de uitoefening van de landbouw als neveninkomsten. Dit huis heeft in het Oostervierendeel (het noordoosten van de stad) nu omgeving markt gestaan en stond tussen de woningen van Jan Beckman en H. Smit¹⁹, met zekerheid van 1772-1781. Hoe zijn financiële plaatje er heeft uitgezien, zou een

¹⁸ Drögner krijgt dus verschillende soorten ruw katoen, het ene is meer verontreinigd dan het andere. Op 13 pond ruwe katoen mag hij maximaal 1 pond “verspelen”. Is de katoen fijner en schoner, dan minder

¹⁹ RAO Zwolle 70.1 / 48 en OAO 105

onderzoek waard zijn, maar dit valt buiten de context van dit artikel. Wel is bekend²⁰ dat hij van juni 1785 tot mei 1788 collecteur van de accijns op de wijn was in Ootmarsum. Mogelijk heeft hem dit geen windeieren gelegd.

Ook staat hij in deze jaren genoteerd in de lijsten van stemgerechtigden voor de keuze van de gemeenslui (nu: de gemeenteraad). In 1788 blijkt dat hij opnieuw gehuwd is, en wel met Fenne Costers. Hij woonde in een half huis gelegen naast het voerhuis (= de stalling) van de hofmeijer Hermannus van Bevervoorde tussen het huis van de oud-burgemeester H. Knijpinga Kramer en het achterhuis van G. van Assen²¹. Dit is in de omgeving van de markt. Dit huis had hij gekocht en hierop een hypotheek genomen van Fl.150,- van Georg Willem Amelung, de Commies van de Convoaien en Licenten²². Hij heeft dit geld op 23-05-1787 geleend, met als onderpand het bovenstaand omschreven huis. Op 05-01-1789 is zijn vrouw overleden. Hijzelf moet in 1791 of 1792 zijn overleden; zijn huis wordt dan bewoond door Gesina Koster en in 1792 door Gerhardina Raatgerink.

Hoe lang de spinschool precies bestaan heeft zou eventueel op te maken kunnen zijn uit de administratie van de armenstaat. In elk geval tot 1777, want tot dat jaar zijn gesponnen garens naar Enschede vervoerd (zie verderop). Hij moet als spinnersbaas toch blijkbaar niet erg veel verdiend hebben of hij heeft er goed van geleefd; op leeftijd gekomen klopt hij om financiële hulp bij het stadsbestuur aan²³. Dit archiefstuk, zonder jaartal (maar dus van voor 1793), vermeldt dat hij “in uiterste armoede is gedompeld en door Lighaamszwakheden buiten staat gesteld is, om een duit tot zijn nooddrift te verdienen, zodat (hij) moet geholpen worden, waartoe hij geen andere middelen, dan die van U Weled(el) Achtbaren en de Diaconie (= armenzorg) dezer stad zijn, waarom hij de vrijheid neemt U Weled Achtb zeer ootmoedig te verzoeken dat hij door de Diaconie zal worden onderhouden”. Alles wat hij aan goederen heeft, geeft hij aan de

²⁰ Kasboek Georg Willem Amelung

²¹ RAO Zwolle 70.1/ 34

²² De auteur van dit artikel is bezig met de voorbereiding van een publicatie over de jaren 1775-1790 betreffende de handel en wandel van deze commies in Ootmarsum. Naast de beschrijving van de persoon Amelung, wordt ook zijn werk, evenals zijn vrienden en vijanden (inwoners van Ootmarsum) uitvoerig besproken. Daarbij valt te denken aan de grote tegenstellingen, strijd en intriges tussen de Orangisten en de Patriotten. Verder komen alle soorten goederen die vanuit Duitsland naar de Nederlanden en ook omgekeerd de grens passeerden aan bod. Ook is het mogelijk een beeld van Ootmarsum uit die tijd te schetsen, mede vanwege een nagelaten “Kasboek” van een aantal jaren uit die periode, waarin zowel veel namen van Ootmarsummers als ook werkzaamheden die zij voor Amelung verichtten. Tevens staan uitgaven voor levensmiddelen vermeld

²³ VDI S Om A 42

stad en vraagt om een spoedig besluit. Verdere correspondentie over de afloop is helaas niet aanwezig.

De administratie van de Commies Amelung, beginnend bij zijn aanstelling in november 1774, geeft ons een beeld van de hoeveelheden gesponnen garen die Drögner zelf en door anderen liet vervoeren. De administratie tot 01-01-1777 heb ik er op nagekeken. Ongetwijfeld is Herman Volkers de expediteur die voor Jurriën op 21 november 1774 1400 stukken ruw garen met een waarde van Fl.230,- naar Herm van Loghum in Enschede vervoert. In het gehele jaar 1775 vervoert Herman Volkers in zeven keer in totaal 17200 stukken garen met een totale waarde aan Fl.3107,50 naar Enschede. Aan te nemen is dat dit stukken gesponnen garen uit de spinschool van Drögner zijn. Naast Volkers worden ook nog Gerrit Witbroek, Hofstee en Costers (als compagnons), Aaron Hertog en Jan Stroink als vervoerders met stukken garen naar Enschede genoemd. Op 7 februari 1776: 2 zakken met in totaal 464 stukken ruw garen met een waarde van Fl.80,-. 3 April volgt weer een zending van 600 stukken garen met een waarde van Fl. 100,- en dan pas weer op 22 december 460 stuks garen met een waarde van Fl. 60,-. In het jaar 1776 dus veel minder dan in 1775. Mogelijk dat de administratie van Amelung niet helemaal klopt of dat er toch problemen met de Enschedese firma's zijn ontstaan.

Uit de aantallen (stuks garen) is bij benadering de aan Drögner geleverde ruwe katoen te bepalen. De door Volkers in het jaar 1775 vervoerde hoeveelheid van 17.200 stuks, waarvan uit elk pond gemiddeld 2 ½ stuk garen, moet uit 6880 pond gesponnen zijn (1 pond = 493,52 gram). Omdat we geen zicht hebben op de uitgaande goederen vanuit Enschede naar Ootmarsum, weten we het gewicht van de balen katoen niet, omdat we niet kunnen achterhalen hoe vaak hij dat jaar katoen uit Enschede aangeleverd kreeg. Het spinloon, uitgaande van 3 ¼ stuiver (= 16 ¼ cent) van de stukken uit 1774 komt op Fl. 2795,- Drögner heeft dat jaar dan dus een bruto winst van Fl. 312,50 gehaald. De vraag is of de waarde van de garens als spinloon is opgegeven. De tijd die de spinsters nodig hadden om één stuk te spinnen, zal zéér verschillend zijn geweest afhankelijk van hun status van kennis en tempo. Over het spinloon berichtte Boot al²⁴. De spinschool ging teloor vóór 1800. De Verenigde Nederlanden waren achterop geraakt door al het binnenkomende geld uitsluitend te gebruiken voor de versterking van de handel. De industrie werd verwaarloosd, in tegenstelling tot Engeland, waar de textielindustrie volop in ontwikkeling kwam, met uitvindingen van allerlei machines. Voor 1800 werden er in Enschede al spinmachines in

²⁴ *Silezische...* THB 20/1979

gebruik genomen²⁵, welke het loonspinnen op afstand overbodig maakte. Ook Ootmarsum is hiervan de dupe geworden.

Weven

Naast spinnen werd er in Ootmarsum ook geweven; in de 17^e eeuw was er immers al sprake van een weversgilde. Voor het weven van linnen voor eigen behoefte en py (wollen stof voor bovenkleding voornamelijk jassen), waren wevers nodig. Velen deden dit als nevenberoep, naast het uitoefenen van het landbouwbedrijf, of wat daarvoor door diende te gaan. Omdat de spinschool van Drögner het gesponnen garen naar Enschede bracht, is te veronderstellen dat in Ootmarsum in die periode nog geen bombazijn werd vervaardigd. Wel was het te koop in de winkels zoals bij Van Laar.

Over het weven in Ootmarsum valt uit archiefstukken over de tijd vóór en vlak na 1800 het een en ander te zeggen. In de inleiding staat vermeld dat de lijst van Ootmarsum uit 1753, met een aantal van 125 weefgetouwen, in het

²⁵ RAO Zwolle Resoluties Gedeputeerde Staten van Overijssel dd 25.10.1796

Ootmarsumse archief aanwezig is. Het rijksarchief beschikt over de gegevens van Twente²⁶, waaraan die van Ootmarsum ontbreken. Deze lijst bevindt zich dus in Ootmarsum.

Ook Slicher van Bath²⁷ vermeldt bij gebrek aan gegevens bij de bespreking over de textiel in Twente, Ootmarsum niet.

Wel bestaat er een lijst van “weversbazen, knechts en weefetouwen” in Ootmarsum, helaas zonder jaartal²⁸, waarin ruim 70 wevers genoemd worden .

Deze namenlijst volgt hieronder, waarbij tussen haakjes getallen kunnen staan. Staat er geen getal achter, dan heeft deze persoon één getouw. Verder geeft het eerste getal het aantal knechten aan en het tweede het aantal weefgetouwen. Berent van Benthem jr en Waander Albrink hebben geen knechten maar wel een aantal getouwen, hetgeen kan wijzen op het weven door een aantal gezinsleden.

Lambert ten Bokum (1knecht, 2 weefgetouwen), Jan Hendrik ten Bokum, Hermannus ten Bokum, Rolef van Wesel, Hendrik Koop, Wilm Hartgers (1,2), Jan de Winner (2,2), Hendrik Onste, Albert Hanste, Hendrik Lolvink, Berent van Benthem junior (0,3), Gerrit Engels (1,2), Albert Meyer, Gerrit Bekman, Waander van Bentum, Egbert van Bentum, Gerrit Freriksen, Gerrit Wissink, Gerrit Wissink junior, Lambert Jansen (1,2), Harm Jan Slijk,Freriksen (1,1), Egbert Morshuis, Gerrit Jan Heupink (1,2), Jan Morshuis, Harmannus van Bentum, Wed. Leurs (1,1), Hendrik Jan Slijk (1,2), Jan Hendrik van Bentum (1,2), Waander Albrink (0,2), Jan Raatger (1,2), Wed Lambert ten Bokum (1,1), Hendrik Jongejans (1,2), Hendr. Roepe, Gerrit Raetgers, Jan Jansen (1,2), Wilm ten Bokum, Berent van Bentum senior, Jan Wissink (1,2), Antony van Bentum (2,2), Hindrik Groeneveld (1,2), Gerrit van Bentum, Harm van Bentum, Jan Matink (1,2), Gerrit Matink (1,1), Jan Koster (2,3), Berend Remerink, Bernardus Slijk, Berent Kamste, Lamb. Kamste (1,2), Albert Lippers (1,2), Jan Kamste (1,2), Harm Jan ten Bokum (1,2), Jan Boddink, Jan Hendrik Boddink, Arnoldis Geerdink, Berent Jacobsen, Berent Kleine, Jan Bronninkhuys, Jan Geerdink (1,2), Jan Berens, Berent van Bentum alias Scholten (1,2), Christoffer Meilink, Hindrik Leferink (2,3), Jan Oostrik, Hendrik Oostrik,

²⁶ RAO Zwolle 3.1 / 956 bis, 957

²⁷ *Een Samenleving onder Spanning- Geschiedenis van het Platteland in Overijsse*. Utrecht 1957, blz 200-210

²⁸ VDI SO m A39

Adam van Bentum (1,2), Hermannus Matink, Berent Matink,
Berent Lippers, Wed. Bronnikhuis (2,3), Jan Bronnikhuis,
Jan Hendrik ten Bokum, Jacobis Gort, Gerrit Bronnikhuis.

Vijf wevers hebben twee knechten te weten: Jan de Winner, Antony van Bentum, Jan Koster, Hindrik Leferink en de wed Bronnikhuis. Jan Koster en Hendrik Leferink weven zelf ook; want ze beschikken over drie weefgetouwen. In de briefwisseling tussen vader J.G. Dröghoorn met zijn zoon Wennemar valt te lezen dat een van de knechten van Leferink, Frederik, een andere zoon is²⁹, die in elk gaval van 1785-1787 bij hem werkte. Nota bene een zoon van de ex-rentmeester van het Huis Ootmarsum en van de Hof Ootmarsum, die het simpele beroep van wever uitoefende. In totaal zijn er dus in Ootmarsum 100 weefgetouwen een groot gedeelte van het jaar in werking. Omdat meerdere gezinsleden konden weven, dient verondersteld te worden dat het weefgetouw een groot gedeelte van de dag in gebruik was. Om toch redelijkerwijs een mogelijk jaartal aan deze bovenstaande lijst te kunnen hechten, heb ik de lijst vergeleken met de volkstelling van 1795³⁰ en de telling van 1811³¹.

De volkstelling van 1795 geeft uitsluitend de namen van de inwoners (de hoofdbewoner) met het aantal gezinsleden en de vermelding van het beroep van deze hoofdbewoner. Wordt er bouwman (=landbouwer) als beroep opgegeven, dan was dit zijn echte beroep, zonder dat vermeld was dat hij ook weefde als bijverdienste. Naast voltijdse stadswevers, waren er ook deeltijdse stadswevers en deeltijdse plattelandswevers. Bij gebrek aan productieregisters zijn de diverse percentages niet na te gaan. Het grootste gedeelte van de wevers, dat voor opdrachtgevers (de fabrikeurs) weefde, woonde op het platteland. De volkstelling voor de stad Ootmarsum geeft aan dat er maar 50 wevers zijn. Hun kinderen die mogelijk ook weefden, werden niet genoteerd. Ongeveer de helft van de inwoners moet (gedeeltelijk) het weversvak of een daartoe behorend vak, b.v. rietmaker, hebben uitgeoefend. De rietmakers maakten de rieten (kammen) waardoor de scheringdraden op een bepaalde onderlinge afstand konden worden gehouden.

De lijst uit 1811 geeft ons niet alleen de namen en beroepen (van de hoofdbewoners), maar ook hun geboortejaar. Er staan 62 wevers vermeld, waarbij er enkele bijgeteld zouden moeten worden, n.l. van diegenen die “boerderij” achter hun naam hebben staan. Vergelijk je nu de namen uit de

²⁹ VDI S Om D 45

³⁰ RAO Zwolle 3.1 / 5350

³¹ OAO 87

lijst van 1811 met de ongedateerde lijst, dan kom je een groot aantal dezelfde namen tegen. Bekijk je nu de geboortejaren dan staat een persoon, geboren in 1777 bijvoorbeeld Hendrik Jongejans, op beide lijsten. Stel dat Hendrik vanaf zijn 10^e jaar kon weven, hetgeen in die tijd gewoon was, dan is met enige redelijkheid aan te nemen dat de lijst op zijn vroegst in 1787 kan zijn opgesteld. De lijst moet dan ook rond 1790-1795 opgemaakt zijn. Op een totaal aantal van 276 gezinnen (in totaal 1086 inwoners), van Ootmarsum en zijn jurisdictie, kan grofweg gesteld worden dat er rond 1800, uitgaande van de 100 weefgetouwen, meer dan 10% van de bevolking weefde. Naast deze wevers moeten we voor de textielindustrie ook de vele vrouwen en kinderen tellen die het nodige spinwerk verrichtten, om al deze wevers van garen te voorzien. Mogelijk dat de aanwezigheid van de spinschool van Jurriën Drögner toch heeft bijgedragen tot het weven van bombazijn in Ootmarsum. Dan zou er ruwe katoen door inwoners zijn gekocht om deze zelf te spinnen, hetgeen ik niet veronderstel. Omdat kleding toentertijd duur was en tot op de draad werd versleten, is er ons weinig van overgeleverd en kan het bestaan van bombazijnnijverheid in Ootmarsum van toen niet getoetst worden.

Conclusie

Het bovenstaand artikel geeft aan dat er óók in Ootmarsum, gezien de aanwezigheid van een weversgilde) al eeuwenlang is geweven en dus ook gesponnen. Een spinnersgilde bestond niet, omdat spinnen vrouwenarbeid was en vrouwen toentertijd geen enkel recht hadden.

Helaas is, door het ontbreken van lijsten van onvreemde goederen in de 17^e eeuw door de soldaten van Bernard van Galen over Ootmarsum en de omliggende markten geen beeld te verkrijgen hoeveel er aan linnen werd gesponnen en geweven.

Pas rond 1760-1765 wordt er, in tegenstelling tot andere Twentse plaatsen, in Ootmarsum gewag gemaakt, van textielarbeid in de vorm van een spinschool. Deze spinschool werd door de uitvinding van spinmachines rond 1800 opgeheven.

Literatuur

Boot, J.A.: THB 24 /1984 Spinnen van katoen Hoofdstuk 3 “Handspinnen van katoen en katoenspinnerijen” deel I.

Morshuis, B.: 't febriek. 175 jaar Twentse Damast in Ootmarsum
Uitgave ter gelegenheid van 175 jaar Twentse Damast in
Ootmarsum, 1988.

'n Boer zöt nich gearn, da'j 't buis bie 't wark anhoalt
en bie 't etten oettrekt.

'n Pröätke met.....juffrouw Staverman

Waar vrijwel elk pröätke in het Twents werd gevoerd, is het gesprek met juffrouw Staverman Nederlands de voertaal. Niet omdat zij het niet zou spreken of niet zou kunnen verstaan. Van een onderwijzeres die 45 jaar lang onderwijs in Agelo is geweest, mag je terecht verwachten dat ze het prachtige dialect tot in de finesses beheerst. En dat doet ze ook wel, blijkt tijdens het gesprek.

Er wordt toch voor Nederlands gekozen en ook dat spreekt ze perfect. Niks inslikken en niks accent. “Het taaltje dat tegenwoordig door zeer velen wordt gesproken, lijkt eerlijk gezegd nergens op. Het is geen Twents en geen Nederlands,” zegt juffrouw Staverman en illustreert dat met woorden als *loopen, zitten, een eem laten liggen*. “Het is vaak niet om aan te horen.”

Het gaat haar er om dat iets goed gebeurt, wat je ook doet. Ze maakt ook dat weer duidelijk met een voorbeeld. Op zekere dag kwam een oud-leerlinge bij haar met de vraag: “Ik word straks moeder en wat raadt u mij nu aan. Moet ik tegen het kind Twents of Nederlands spreken?” Hierop gaf juffrouw Staverman de raad: “Kind, dat moet je zelf beslissen, maar wat je ook kiest, spreek het in elk geval goed uit.”

En dat een kind dat van huis uit Twents spreekt een (taal)achterstand zou hebben, dat vindt juffrouw Staverman onzin. “Daar heb ik in de tijd waarin ik aan school stond nooit iets van gemerkt. Je moest in de eerste klas wel een tijdje extra oefenen, maar dan ging het goed.” Waarmee ze maar wil zeggen, dat de kinderen uit Agelo absoluut niet minder zijn dan die uit de stad.

Tijdens 't Pröätke werden enkele onderwerpen aangeroerd die interessant genoeg leken om er iets dieper op in te gaan. En over die onderwerpen kon juffrouw Staverman volop en boeiend vertellen. Soms plaatste ze bij bepaalde vragen de terechte opmerking “Maar daar heb ik je al eens eerder iets over verteld”, daarmee duidelijk makend dat er met haar geheugen nog niks mis is. Daar kwamen we in de loop van dit gesprek ook weer eens achter.

Jeugd

“Veel van mijn voorouders waren burgemeester of dominee,” en een deel van een stamboom die zij laat zien, bewijst dat ook. Dominee? Dus uw voorouders waren protestant? “Van het geslacht Staverman nemen vier broers vanuit Rheine (Duitsland) de wijk naar Nederland vanwege godsdienstvervolging. In 1646 is een zekere Berent Staverman diaken en ouderling en is Hindrick Staverman in 1661 burgemeester van Ootmarsum.” Uit die jaren is ook het familiewapen bekend, dat nu nog te pronk hangt in het huis van juffrouw Staverman aan de Wortelboerstraat.

Op de Nederlands Hervormde Begraafplaats aan de Molenstraat staat op enkele fraaie grafzerken de naam STAVERMAN.

“Ook mijn vader was nog protestant. Maar door zijn huwelijk met mijn moeder, Maria Schulten, werden wij kinderen katholiek opgevoed. Doch ook in andere takken van de Stavermans komen katholieken voor. Er is zelfs een bisschop Staverman.”

Het ouderlijk huis van Jeanne Staverman. In het huis links woonde tante Henriëtte. Op deze plaats tegenover de Hezeberg woont nu de familie J. Mensink.

Jeanne Staverman werd op 4 april 1908 te Ootmarsum geboren als één na jongste uit een gezin van zes kinderen. Haar vader, Hendrik Marinus Staverman was de zoon uit het eerste huwelijk van Jan Frederik Staverman met Antonia Dröghoorn. Deze Jan Frederik bouwde het bekende Stavermanshuis aan de Grotestraat (waarin de families Oude Nijhuis en Tenniglo wonen).

De vader van Jeanne volgde weliswaar een opleiding aan de Handelsschool te Burgsteinfurt, maar bleek niet over de goede handelsgeest te beschikken. Hij legde zich toen meer toe op de fabricage van stenen en dakpannen in de steenfabriek

annex tichelwerk op de Kuiperberg. Deze fabriek was van Teusse gekocht en werd later aan fabrikant Scholten uit Borne overgedaan.

Juffrouw Staverman somt de gegevens feilloos op. Haar vader overleed in 1918 aan de Spaanse griep.

“Ik heb een erg fijne jeugd gehad met mijn zussen en broers en met veel vriendinnen in Ootmarsum. Toen vader stierf, had mijn moeder de zorg voor Annie (trouwde later met W. Bloemen), Frits (werd notaris in Tubbergen), Jo (trouwde met Frans Horsthuis), Henk (de vader van Henk Staverman), voor mij en voor Johan Herman (overleed op 18-jarige leeftijd). Mijn oudste zus Annie ging naar de Openbare Lagere School in Oud Ootmarsum en ik ben er eigenlijk nooit achter gekomen, waarom zij die school bezocht en de anderen van ons gezin naar de Openbare school in Ootmarsum gingen. Op school had ik veel vriendinnen, waarvan Jet ten Brink, Riek Florijn (van het Tichelwerk) en Stien Frowijn (de slagerij) wel de hartsvriendinnen waren. We waren tijdens en na schooltijd veel bij elkaar.”

Het was toen allemaal wat vrijer op school. Het kwam zelfs voor dat de kinderen onder het speelkwartier de speelplaats verlieten en even naar huis gingen. “Ik ben wel eens met Jet ten Brink naar huis geweest; zij woonde aan de Walstraat waar nu dokter Dekkers zijn praktijk heeft.” De onderwijzers wisten dat er geen misbruik van de situatie werd gemaakt.

Dat deed de jonge Jeanne Staverman niet. Ze ging veel te graag naar school en kent uit die periode nog de namen van juffrouw Jo Bruens, juffrouw Dora Bruens, van meester Van den Hout en vooral van juffrouw Van Griensven. Voor laatstgenoemde werd zelfs de klas versierd toen ze na een ziekteperiode terugkwam op school.

Vervolgonderwijs

Tegenwoordig is groep 8, de vroegere zesde klas het laatste schooljaar. Dat was in de tijd, waarin Jeanne Staverman naar school ging anders. Kinderen die hun verplichte leertijd hadden vervuld en van hun ouders “aan het werk” moesten, gingen met 12 jaar van school. Je had echter ook jongens en meisjes die na hun 12^e jaar nog een poosje op school bleven. Deze volgden dan in de 7^e en 8^e klas het zogeheten vervolgonderwijs. Daar werd les gegeven in allerlei vakken, zoals aardrijkskunde, geschiedenis, rekenen en taal. “Mijn vriendin Riek Florijn bijvoorbeeld zat op het vervolgonderwijs.” Daarnaast had je kinderen die verder wilden studeren. Voor hen was er de ULO, het Uitgebreid Lager Onderwijs dat twee jaar duurde. “Daar werden de vakken Frans en Duits gegeven. De Franse lessen kregen we van meester

van den Hout, terwijl de Duitse lessen door juffrouw Van Griensven werden gegeven.”

Juffrouw Staverman kan zich uit die jaren een leuk detail herinneren en diegenen die denken dat ontgroenen een verschijnsel is dat zich alleen bij universiteit- en hoge schoolstudenten afspeelt, zullen er verbaasd over staan, dat het vroeger ook al in het kleine Ootmarsum voorkwam. “Als je besloot om de ULO-opleiding te volgen, dan werd je door de oudste leerlingen meegenomen naar de Markt in de stad. Daar werd je door enkelen met je hoofd onder de stadspomp gehouden, waarna iemand een paar keer flink hard pompte.” Wat koude rillingen en kletsnatte haren waren de gevolgen van deze vorm van ontgroenen. Juffrouw Staverman kan er nog smakelijk om lachen.

“De ULO-opleiding bestond uit een paar avonden extra les. In de winterdag was het dan donker als je naar huis ging en wij woonden op de Kuiperberg tegenover de Hezeberg waar nu de familie Mensink woont. Het was een heel eind lopen en daarom kwam mijn moeder me die avonden altijd een eindje tegemoet. Ik wilde daarna naar de kweekschool, maar moest vóór 1 april 14 jaar zijn. Het schooljaar liep toen anders dan tegenwoordig. Ik ben echter op 4 april jarig en moest daarom nog een jaar geduld hebben. Daarna ben ik naar Steenwijkerwold gegaan naar de Gerhardus Majella kweekschool. Geen gemakkelijke tijd voor mij, want ik had ontzettend veel last van heimwee. Begrijp me goed, op school vond ik het fijn. De lessen waren goed, maar ik vond het moeilijk van huis te zijn. Je mocht drie keer per jaar naar huis. Met Pasen, Pinksteren en Grote vakantie en als ik dan terug moest. Het was altijd huilen en nog eens huilen.”

Onderwijzeres

Jeanne Staverman behaalde haar diploma. “In die periode werd ook de loop van het schooljaar veranderd. Het duurde niet meer tot 1 april, maar tot 1 september, waardoor ik nog vier manden langer in Steenwijkerwold moest blijven.” Jeanne Staverman kon na het behalen van haar diploma het geleerde meteen in praktijk brengen op het schooltje in Nutter. Een mooie aanloop voor haar volgende “standplaats” in Agelo. Daar was haar oudste zus Annie onderwijzeres bij meester Engelbertink die daar hoofd was. “Later zou deze Engelbertink nog lid van de Tweede Kamer worden,” voegt juffrouw Staverman er aan toe.

“Ons Annie ging trouwen met W. Bloemen van de textielwinkel aan het Kerkplein. In die tijd was het regel dat getrouwde onderwijzeressen niet aan school mochten staan.” Annie maakte zo als het ware de weg vrij voor haar zus Jeanne. Het was 1928 toen Jeanne in Agelo aan de tweemansschool begon en zij zou daar tot aan haar pensionering blijven. “Ik heb er 45 fijne

jaren gehad en nooit de behoefte gevoeld om naar een andere school te gaan.”

Maar liefst 45 jaren aan dezelfde school. Ze zag er niet alleen veel kinderen komen en gaan, maar ook onderwijzers. “Ik heb er vijf schoolhoofden meegemaakt: Engelbertink, Olde Riekerink, Menting, Verhulst en Barto ten Bos.” Opvallend dat ze alleen het laatste schoolhoofd bij zijn voornaam noemt. “Een bijzonder fijn mens was Barto, zowel voor de kinderen als voor het personeel. Ik heb de beste herinneringen aan hem en was diep geschokt toen hij zo plotseling overleed.”

Schoolfoto van de lagere school uit Agelo 1936.

Boven Vlnr: Femie Arkink, Lies Schröder (Breuker), Santje Golbach, Marietje Bruns, Lies Groeneveld,

2e rij: Truus Golbach, Marietje Schröder (Breuker), Marie Scholten Linde, Rikie Steggink, Santje (Suze) Lohuis, H. Olde Riekerink (Hoofd der School)

3e rij: (vanaf jongen met stropdas) Johan Kunne, daarachter juffrouw Jeanne Staverman, Annie Bekhuis, Sophie Meijer, Annie Schröder (Moathoes), Annie Olde Klieverink, Santje Olde Meule, Sinie Bruns, Annie Scholte Lubberink, Marie Bekhuis, Jan Sanderink, Hennie Sanderink, Frans Lohuis, Herman Lansink, Johan Scholte Lubberink

4e rij: (vanaf meisje met witte kraag) Marietje Nijmeijer, Annie Kamphuis, Annie Bos, Annie Stevelink, Santje Steggink, Truus Kamphuis, Jozef Lohuis, Eef Lansink, Hennie Schröder (Moathoes), Gerard Kamphuis

5e rij: Hennie Groeneveld, Gerard Sanderink, Gerard Meijer, Henny Olde Klieverink, Bennie Schröder (Moathoes), Frans Broekhuis, Jan Bekhuis, Gerard Lansink, Hennie Stevelink, Santje Lansink, Marie Scholte Lubberink

Onderste rij Gerard Schröder (Moathoes), Benny Loman, Johan Steggink, Gerard Tijhuis, Gerard Steggink, Bernard Scholte Lubberink, Gerard Scholte Lubberink, Jan Tijhuis, Annie Lansink

Toen Jeanne Staverman in 1928 in Agelo begon, was dat nog een openbare lagere school waar dus nog geen pastoor of kapelaan kwam om godsdienstles, “katechismus” te geven. De kinderen moesten voor die lessen naar de stad, waar ze in de Katechismuskamer les kregen. Dat was een gebouw naast de R. K. Pastorie aan de Schiltstraat, nu Huize Franciscus.

“Als de kinderen dan uit Agelo kwamen aanlopen, was het vaak de gewoonte van een aantal “stadse” kinderen om die uit Agelo te plagen. “Doar koomp Oagel an”, werd er dan geroepen. Ze probeerden dan mutsen af te pakken of de meisjes aan de haren te trekken. Het leek in de verste verte niet op het pesten van tegenwoordig, maar onze kinderen vonden het niet leuk.”

Later kwam daar een even plotseling als onherroepelijk einde aan, toen een van de Agelose kinderen dat geplaag zat werd en krachtdadig ingreep. Dat was in de dagen van het 40-uren gebed, nou niet direct een tijd waarin je aan plagen denkt, laat staan aan vechten. Ook de kinderen uit Agelo ontkwamen er niet aan om zo’n half uur in de kerk te zitten bidden. Op een dag kwam een groep vanuit Agelo Ootmarsum binnen en daar stond weer een groepje kwajongens “dee oet Oagel” op te wachten, klaar om met hun geliefde plaagspelletje te beginnen. Bennie Loman was het eerste slachtoffer, maar daarmee hadden de stadse jongens meteen de verkeerde uitgekozen. Bennie pakte zijn belager vast en gaf hem een ongenadig pak slag. “Wij keken daarbij even de andere kant uit. Vanaf dat moment behoorden de plagerijen tot het verleden,” vertelt juffrouw Staverman.

Het was in dat oude schoolgebouw aan de Weerselosestraat te Agelo vooral tot en met de tijd dat meester Verhulst hoofd was een primitief gedoe. Eigenlijk was de school al lang afgekeurd, maar nieuwbouw liet maar op zich wachten.

“In de toiletten was bijvoorbeeld nog geen waterspoeling en dat leverde vooral in de winterdag de nodige problemen op. Wij drongen er dan ook bij de kinderen op aan hun “grote boodschap” thuis te doen.” Was de nood dan toch echt zo hoog dat langer wachten voor de betrokkene, maar ook voor de klasgenoten en de meester of juffrouw niet meer verantwoord was, dan mocht de jongen of het meisje naar de WC. “Maar dan moest hij eerst naar meester Verhulst. Deze had namelijk in zijn klas een grote kan met water staan, waarmee de WC naderhand doorgespoeld moest worden. Nu had ik een jongen in de klas die letterlijk elke dag en steeds op hetzelfde tijdstip naar de WC moest voor een grote boodschap. Wat ik hem ook zei, telkens kwam de vraag: Juffrouw mag ik naar de WC. Ik kon dan niets anders doen dan de jongen naar meester Verhulst sturen om daar toestemming en de kan met water te vragen.

Nu grensden de lokalen destijds aan elkaar. Er was bovendien een tussendeur die niet zo geluiddicht was. Op een dag had ik de bewuste jongen weer doorgestuurd. Meester Verhulst zag hem komen en schoot behoorlijk uit zijn slof. Hij riep op boze toon: “Zijde gij d'r weer, lelijke poeperd. Ge moet oewen klok maar eens verzetten.” Je moet weten dat meester Verhulst een rasechte Brabander was die het taaltje nooit helemaal had afgeleerd.”

Oorlog

In het laatste oorlogsjaar werd de school in Agelo enkele maanden door de Duitsers gevorderd. Er trokken een paar officieren in het gebouw. “Ik meen me te herinneren dat er toen plannen waren om met de kinderen naar de boerderij van Scholten Linde te gaan, maar dat is toen niet doorgegaan. De kinderen hadden gewoon vrij.”

Meester Menting die toen hoofd was, vroeg aan de Duitsers of hij de kasten met leermiddelen ook leeg moest halen, waarop een der Duitsers zei, dat het voldoende was om ze maar om te draaien, met de glazen deuren tegen de muur. Er zaten boeken en dergelijke in en bijvoorbeeld ook een mooie microscoop. Toen de Duitsers later weg waren, stonden de kasten leeg. Ze hadden alles meegenomen.

Die Duitsers hadden destijds ook krijgsgevangenen bij zich. Tegen het einde van de oorlog trokken ze uit Agelo weg, maar een van die gevangenen, hij was een Pool, zag kans onder te duiken en achter te blijven. Hij vond een schuilplaats bij de familie Schröder (de Bröäker) op zolder. Alleen de ouders wisten dat hij daar zat. En kapelaan Hakewessel, want deze moest de man af en toe de communie brengen. Ook na de oorlog bleef Konrad Zielinski nog een tijd in Nederland. Vanwege de situatie in zijn land kon hij nog niet terug. Hij was meubelmaker van beroep en kon een tijdlang aan het werk bij aannemer Sleiderink, Spölman aan de Laagsestraat.

Bibliotheek

Het was in het begin van de oorlog dat kapelaan Geertman aan juffrouw Jeanne Staverman vroeg of zij in de bibliotheek wilde helpen. De uitleenbibliotheek was toen gevestigd in het Vincentiusgebouw, de huidige Klep aan de Kloosterstraat.

“Ik dacht dat ik boeken moest sorteren, tellen, nummeren en zo, maar ik moest me meteen met het uitlenen belasten. Dat was tot dan toe door mannen gebeurd, dus je begrijpt, dat ik wel wat verrast was.”

Juffrouw Staverman ging in grote lijnen de gebeurtenissen rond de Ootmarsumse bibliotheek nog eens na, zoals ze die al eerder had verteld in

het kader van een jubileum van die bibliotheek. Dat uitlenen deed ze toen samen met Herman Velthuis (van de aannemer).

Behalve het uitlenen van de boeken, werden deze ook geïnventariseerd en geselecteerd. Bovendien moest de voorraad hoognodig worden aangevuld. "Voor zover daar geld voor was, werden nieuwe boeken gekocht. Maar het merendeel van het "nieuwe" boekenbezit was tweedehands.

"Er waren veel particulieren die boeken schonken. Het was goed dat we juist in die oorlogsjaren over een goedgevulde bibliotheek beschikten. De mensen konden immers 's avonds de straat niet op, zodat ze meer tijd voor lezen hadden."

Er moest die eerste jaren nog al eens worden verhuisd en juffrouw Staverman weet de diverse locaties nog precies. Van het Vincentiusgebouw aan de Kloosterstraat gingen de boeken naar het kantoor van de Zuivelfabriek Nooit Gedacht aan de Weerselosestraat. Daar kon men echter ook niet blijven en het volgende uitleenadres was het kantoor van de Twentsche Damast-, Linnen- en Katoenfabriek. Hierna kon een pand aan de Westwal hoek Parkstraat worden betrokken en tegen het einde van de oorlog kreeg de bibliotheek onderdak in het Gasthuis aan de Markt.

Behalve Jeanne Staverman en Herman Velthuis, belastten zich met de uitleen de dames Lucy Vogelzang, Riet Bloemen, Tinie Kouijzer, An en Joke Bloemen en Siny en Truus Tenniglo.

In de oorlogsjaren waren de boeken gesorteerd in A- en B-boeken voor de jeugd en C-boeken voor volwassenen. Dan waren er boeken die met de letter V waren gemerkt. Deze waren eigenlijk voor volwassenen, maar mochten ook door studerende jeugd worden gelezen. De Duitse bezetter zorgde ook voor een bepaalde selectie door lijsten in te dienen waarop boeken stonden die niet op de bibliotheek mochten zijn en die al helemaal niet uitgeleend mochten worden. Vooral kapelaan Geertman keek die lijsten heel secuur na om maar geen vergissing te maken.

Het werk in de bibliotheek doet juffrouw Staverman al lang niet meer, zoals ze met meer activiteiten is gestopt. Ze woont al sinds 1958 aan de Wortelboerstraat, vanwaar ze vele jaren tal van fietstochtjes ondernam. "Maar daar ben ik mee gestopt. Het verkeer wordt drukker en je reageert niet meer zo snel en dan is het beter daarmee te stoppen."

Vrijwel dagelijks maakt ze een wandeling naar Henk en Thea Staverman. "Henk, mijn neef brengt me dan met de auto terug, want die terugtocht klimt erg."

Aan een verblijf in een bejaardentehuis denkt ze nog niet. "Ik kan me nog erg goed alleen redden en dan blijf ik liever zelfstandig wonen. Ik heb eens per week hulp en ter controle laat ik bij de burens 's morgens tussen acht en half negen de telefoon twee keer overgaan. Ten teken dat alles in orde is."

Uilen

In en om Ootmarsum nestelt een groot deel van alle uilensoorten welke in Nederland voorkomen. De verschillende uilen hebben elk hun eigen leefgebied nodig om te kunnen overleven. De kerkuil, bosuil, steenuil en ransuil weten in en om Ootmarsum hun plekje te vinden.

Om de woningnood voor uilen enigszins te verkleinen zijn met name in 1985 nestkasten voor kerkuilen, bosuilen en steenuilen geplaatst. Inventarisatie van de rond Ootmarsum geplaatste nestkasten wordt door leden van de vogelwerkgroep gedaan. In februari 1999 heeft de laatste inventarisatie plaats gevonden waarvan hier de bevindingen. Bij deze inventarisatie is een deel van alle geplaatste kasten geïnspecteerd.

Kerkuilenkast in kapschuur Los Hoes

De kast is direct onder de kap in de nok geplaatst en is toegankelijk via de open zijde van de schuur en via een gat in het 'oel'nbröd'. Er zijn geen sporen van uilen waar te nemen. De kast is

Bosuil

volgepakt met
takken waar tussen
zich rotte
kippeneieren en
kaaskorsten
(Maaslander)
bevinden. Na het
schoonmaken van de
kast moesten twee
kruiwagenvrachters

takken worden afgevoerd. Mogelijk is deze kast behuisd geweest door kraaiachtigen.

Kerkuilenkast in landbouwmachinestalling Los Hoes

De kast bevindt zich in de nok direct onder het dak en is toegankelijk via een rond gat in de topgevel van de stalling. In de voorruimte van de kast bevinden zich enkele takken, gras en een uilenbal. In het nestgedeelte bevindt zich alleen een beschimmelde uilenbal. Op het deksel van de uilenkast liggen keutels van mogelijk een marterachtige. Dit kan de reden zijn waarom een uilenlegsel is uitgebleven.

Kerkuilenkast varkensschuur Steenbergweg 5 Nutter

De kast is direct onder het dak in de nok geplaatst en toegankelijk via een rond gat in de gevel van de zolder. In het verleden hebben in de kast regelmatig holen-duiven genesteld. Op de

zoldervloer nabij de uilenkast bevinden zich echter twee verse uilenballen welke duiden op mogelijke bezetting van de kast door een uil. Er is eerst tegen de kast geklopt om een reactie van een mogelijke uil in de kast te krijgen. Geen reactie dus nadere inspectie met zaklantaarn. In de voorruimte van de kast bevinden zich tientallen uilenballen. In de erachter gelegen nestruimte bevindt zich een kerkuil welke door de verstoring in de hoek is gekropen. Hierdoor worden drie bebroede eieren zichtbaar.

Om de verstoring zo gering mogelijk te houden heeft pas in mei de volgende inspectie plaats gevonden. De eieren en de uil zijn verdwenen. De eigenaar (Gerard van Akkerboer) van het erf waarop de varkensschuur staat, geeft aan dat in de maanden maart en april geen waarnemingen zijn gedaan van jonge kerkuilen. Mogelijk dat de uilen er tussenuit gepiept zijn.

Kerkuilenkast in schuur Steenbergweg 2 Nutter

De kast bevindt zich in de nok direct onder het dak op de zolder van de schuur. Deze is voor uilen toegankelijk via gaten in de voor- en achter topgevel. De voorruimte is schoon en de erachter gelegen nestruimte is licht bedekt

met stro en een kippenveer. Volgens de eigenaar, Pop'n Beernd, heeft er nog nooit een uil genesteld.

Erve Veneklaas Vasserweg 16

Tussen de spanten van de bouwvallige kapschuur is een kerkuilenkast geplaatst. In de kast nestelt een kerkuil met jongen. De kast is echter niet te inspecteren omdat de kapschuur in een dermate slechte staat is dat het plaatsen van een ladder tegen een spant de schuur kan laten instorten.

In een perenboom achter de kapschuur heeft Gerrit Veneklaas een steenuilenkast geplaatst. Op het moment dat wij gaan kijken vliegt er een steenuil uit de kast. Waarschijnlijk heeft de uil de kast als beschutting gebruikt want er waren geen sporen welke duiden op nestactiviteiten.

De steenuilenkast in een oude schuur (stalling) achter het woonhuis is niet bewoond. Er zijn geen sporen van nestactiviteiten.

In 1998 zat er volgens Veneklaas een steenuil in een holle boom nabij het erf.

Veneklaas heeft op en rond het erf 17 nestkastjes voor zangvogels opgehangen. In 1998 waren 15 nestkasten bezet. Een bezetting van 88% is erg goed.

Steeuilenkast tegen gevel garage Dalweg 10

De kast is verdwenen.

Kerkuilenkast in kapschuur Slenkteweg Nutter

De kast bevindt zich in de nok direct onder het dak en is toegankelijk via de open zijde van de schuur. In de kast bevinden zich vele uilenballen waarvan enkele vers zijn. Tevens bevinden zich twee dode, relatief vers gevangen, muizen in de kast. Dat hier uilen actief zijn mag duidelijk zijn.

Uilenluistertocht

Op 20 maart 2000 hebben enkele leden van de vogelwerkgroep met twee vogelaars uit Weerselo tussen 9.00 uur en 11.00 uur 's avonds een uilenluistertocht rond Ootmarsum gemaakt. Op een aantal punten werden de roepen van uilen met behulp van een cassette recorder afgespeeld. Elke uilensoort heeft zijn eigen geluiden. Uilen die in de nabijheid zijn reageren spontaan op de afgespeelde roepen.

Tijdens deze nachtelijke luistertocht hebben wij een steenuil gehoord nabij industrieterrein 'De Mors'. Aan de Ottershagen hoorden wij een paartje bosuilen met elkaar kuieren. Verder hoorden we minder duidelijk een kerkuil. Een bijzondere waarneming is het overvliegen van smienten in het donker.

Kerkuil

Aan de Hooijdijk ter plaatse van de "Paardenslenkte" hoorden wij op grote afstand een paartje bosuilen. Niet ver van ons het gekibbel van twee mannelijke bosuilen die ruzie leken te hebben (zeer indrukwekkend).

Uilen zijn reeds in de winter actief met 't hof maken waardoor men ook in deze periode actief kan zijn met vogelen.

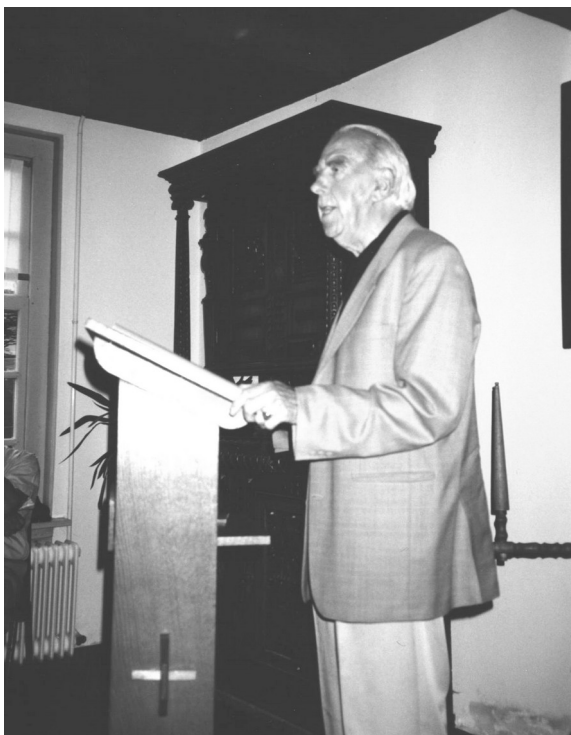
Op z'n tijd een uiltje knappen is gezond.

Anekdotische ervaring van een onderzoeker¹

Vooraf

Enige jaren geleden ontstond bij mij het plan op zoek te gaan naar de namen van de burgers van onze stad in vroeger jaren en hier een naslagwerkje van te maken voor genealogen en andere belangstellenden. Bij het zoeken van gegevens in het oude archief van het stadsbestuur van Ootmarsum, geborgen in de kelders van het gemeentehuis, moest ik hiervoor veel stukken van allerlei aard doornemen. Een zeer tijdrovend en vaak ook moeilijk werk! Sommige akten waren bijna

onleesbaar, andere waren gedeeltelijk vergaan en verspreidden een muffe lucht. Door de spanning kreeg je vaak het gevoel te zweven en opgenomen te worden in het gewoel van het middeleeuwse stadsleven van Ootmarsum. Om al mijn ervaringen bij mijn onderzoek hier te gaan vertellen zou erg vervelend

Henk Eweg tijdens zijn lezing bij de aanbieding van het boek *“Ingeschreven als burger”*.

¹ Lezing gehouden door Henk Eweg bij de presentatie van zijn boek *“Ingeschreven als burger”*.

worden. Maar één wil ik U niet onthouden ook al omdat ik niet weet of ik het droomde.....

.....Achter de grote rijen oude registers, in leer gebonden boeken en gezegelde akten op de stellingen langs de muren, vond ik een half vergane houten doos. Bij het bekijken ervan viel het mij op dat er geen nummer op vermeld was en dat het kistje ook niet genoemd werd in de inventarislijst van het Oudarchief Ootmarsum².

Ik maakte het voorzichtig open. Er zat een stapel oud papier in, vergeeld en met zwarte plekken. Ook al door de niet zo frisse lucht, deed het mij denken aan oude kranten. Langzaam en heel voorzichtig, haalde ik ze uit het kistje en begon met een loep te proberen de oude letters en zinnen te ontrafelen.

Wie schetst mijn verbazing toen ik ontdekte, dat het berichten waren uit een heel oude Overstichtse bisschoppelijke courant, een soort weekkroniek.³ Met veel moeite schreef ik de inhoud over om thuis verder te onderzoeken. Ik heb ze in mijn computer in gewoon Nederlands overgenomen en uitgeprint. Het resultaat was verbazingwekkend! Zij hadden te maken met voorvallen rondom het stadsrecht en het burger-woorden van de stad Ootmarsum.

Enkele berichten vond ik de moeite waard, om hier vast te leggen.

Trajectum of Trecht⁴, 11 december 1314.

Bisschop Guido van Henegouwen heeft tijdens een plechtige zitting van Ministrialen en Raadsmannen zijn zegel en daarmee zijn goedkeuring gehecht aan een brief aan de villa Ootmarsum. Hierbij verleent Zijne Eminentie vergunning om een week- en jaarmarkt te houden.

Onze correspondent ter plaatse tekent hierbij aan dat vooral de uitbaters van de kroegen met dit besluit van de bisschop erg ingenomen zijn. Zij verwachten een grote toeloop tijdens de marktdagen.

Ik ga verder met een volgend bericht.

Utrecht / Deventer, 1 juli 1325.

Het bisschoppelijk informatiecentrum heeft het resultaat van een onderzoek vrijgegeven, waarbij op verzoek van de burgerluiden van Ootmarsum is nagegaan wanneer en op welke datum aan de bisschoppelijke nederzetting

² Het Oud-Archief der Gemeente Ootmarsum, Dr. W.J. Formsma. Assen, 1942.

³ Overijssel heette vroeger het Oversticht.
Het Sticht was, wat nu de provincie Utrecht is.

⁴ Oude latijnse naam voor Utrecht

Ootmarsum, het voorrecht verleend werd de vrijheid te genieten welke reeds eerder omstreeks 1200 aan Deventer gegeven werd.

Vervolg van het bericht: Helaas zijn een aantal eerdere stukken die hierop betrekking hadden verloren gegaan door een slordigheid van een monnik die een flesje zoutzuur over enkele akten omgooide. Als gevolg van dit betreurenswaardige voorval heeft Zijne Eminentie Bisschop Jan van Diest alsnog gemeend, zijn zegel te hechten aan een brief, waarin hij de vrijheid en rechten bevestigt die zijn voorgangers aan het stedeke Ootmarsum gaven.

Otmerschem, 21 september 1325.

Een nieuwe stadsrol⁵?

In de schepenvergadering van Otmerschen op 6 september j.l. werd in aanwezigheid van de schout als vertegenwoordiger van Zijne Eminentie de bisschop van Utrecht besloten, een voorstel tot het maken van een nieuwe stadsrol aan te nemen. Hoewel enkele raadslieden tegen stemden en boos de zaal uit liepen, adviseerde de schout het voorstel aan te nemen.

Ook werd besloten de stukken en akten in de archiefkist nog eens aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen. Hiertoe zal aan het onderzoeksamtb in Deventer opdracht gegeven worden. De kosten van dit onderzoek, zijnde 10 karolingische guldens, werden na hoofdelijke stemming goedgekeurd. Het onderzoek zal waarschijnlijk enkele jaren in beslag nemen. In de volgende vergadering in oktober zal dit punt weer op de agenda staan.

Otmerschem, 25 maart 1326.

Tumult in de schepenvergadering

Afgelopen woensdag werden de resultaten bekend gemaakt van de meente-bijeenkomst op 21 februari j.l. Hierbij zijn de vier nieuwe vierendeels-meenslieden gekozen. Op 22 februari hebben zij de nieuwe magistraat gekozen, die zal bestaan uit 6 burgemeesteren. Over de precieze werkverdeling moeten zij het nog eens worden. Enkele bewoners van het Hogelindenviertel op de publieke tribune riepen dat de verkiezingen oneerlijk waren verlopen en dat sommige kandidaten niet op de stembiljetten hadden gestaan. Stadsdienaren probeerden de gemoederen te kalmeren. Toen dit niet lukte ontstond er een handgemeen waarbij de richter enkele rake klappen kreeg. Na schorsing van een uur kon de vergadering weer hervat worden en werd de uitslag toch goedgekeurd.

Utrecht, 5 november 1366.

Akkoordverklaring van Bisschop

⁵ Officieel stuk van de stad.

De richter Arend Gripe heeft de magistraat van Otmerschem medegedeeld dat Bisschop van Vrenenburgh geen bezwaar gemaakt heeft tegen de benoeming van secretarisschrijver Johan ter Selencamp.

Ootmersum, 27 november 1366.

Een nieuw gezicht in het stadhuis

In komende januari zal de nieuw benoemde klerk-schrijver ter Selencamp zijn arbeid in Ootmarsum beginnen. Verwacht wordt dat hij met veel voortvarendheid een begin zal maken orde te scheppen in de grote wanordelijke stapel stadsrekeningen. Tevens zal hij pogen te komen tot een ordentelijke inschrijving van personen die te kennen hebben gegeven zich in Ootmarsum te willen vestigen. Ook de oude lijsten met burgerinschrijvingen zal hij proberen te ordenen.

Ter Selencamp is 25 jaar en komt uit Lutke Agelo. Hij en zijn echte vrouw hebben 2 kinderen. Zijn schoolopleiding kreeg hij op de kloosterschool van de St. Plechelmus te Oldenzaal. Waarschijnlijk zal hij de behuizing naast de gaarden bij de Koehoff betrekken. Gezien de slechte staat van het dak, heeft de cameraar-burgemeester 2 karolingische guldens uitgetrokken om het huis van nieuw stro te voorzien.

Deventer, 26 maart 1405.

Het bisschoppelijk informatie- en adviescentrum heeft de magistraat van Otmerschem toegezegd de rechten op de gruit⁶ en accijns te zullen verlengen op voorwaarde dat de stadsrekeningen en de stadskeuren op orde gebracht zijn.

Oedmersum, 25 mei 1406.

Onze correspondent te Otmarsheim was op 12 juni of St. Odulphusdag getuige van het vertrek der vroedschap van de stad Otmarsheim naar Deventer. Bij het kriecken van de dag om vier uur in de ochtend reed de stedelijke zeilwagen met de schepenen en geflankeerd door enkele boerendienstmannen uit de boerschap Lutke Agelo de baan op naar Holten. Daar zal een eerste stop gemaakt worden. In de avond van de 13 juni voor het sluiten van de stadspoort zal het gezelschap binnen de veste van Deventer zijn. De schepenen zullen een week in Deventer blijven en daar onderricht ontvangen hoe zij de stedelijke rekeningen, journaals en registers op moderne wijze kunnen opzetten om aan de voorwaarden van de bisschop te voldoen.

Utrecht, Maandag na St.Egidiusdag 1406.

Ootmarsum krijgt de felbegeerde goedkeuring

⁶ Soort gerst gebruikt voor de bierbereiding.

Ten stadhuize werd op woensdag door een ruiterbode uit Utrecht een gezegelde brief van de bisschop Frederik van Blankenheim gedeponereerd. Volgens een ooggetuige, die toevallig aanwezig was, waren de schepenen zeer aangedaan na lezing van de brief. Besloten werd de vergadering een uur te schorsen teneinde enige glazen gebrande wateren tot zich te nemen in de Verguldene Krone. Later werd bekend dat Zijne Eminentie erg tevreden is over het stedelijk bestuur van Ootmarsum nu de administratie en ook de burgerinschrijvingen weer op orde komen.

In de hierna opgestelde bedankbrief aan de bisschop werd het voornemen van de burgemeesteren vastgelegd de burgerlijsten te zijner tijd te vervangen door een mooi in leer gebonden perkamenten verzamelboek waarin de eedsaflegging en de inschrijving van nieuwe burgers zal worden opgetekend.

Slot.

Helaas is dit nimmer gebeurd en zaten wij tot voor kort nog met een losse verzameling lijsten met inschrijvingen, die samen een burgerboek zouden kunnen vormen. Dankzij de uitgave door de vereniging Heemkunde Ootmarsum van de publicatie " Ingeschreven als burger " is daar nu een eind aan gekomen en kan een ieder daarvan kennis nemen.

Wat er met het kistje met inhoud gebeurd is, wie zal het weten....
Wel heeft de onderzoeker het nooit meer teruggevonden.

Aandermans beuke zint duuster um te leazen.

ODE AAN OOTMARSUM

O Oortmösche, O Oortmösche,
dow kleine Siepelstad,
ik hoale toch zovol van dy,
ik wor dy ja nooit zat!

Al bis dow klein, dat hindert nich,
dow bis zo mooi, zo riek.
of 't zommer en of 't winter is,
dat blif my net geliek.

Ik goa zo geern de stad ees deur,
deur stroaten breed en smal.
Mer woar ik kiek en woar ik zee,
mooi bis dow oaveral.

In 't veurjoar as de beume bleuit,
de vöggel fluit in 'n hof,
dan loop ik geern den wal ees rond
kiek al dat moois ees of.

Dow bis dan net ne jonge broed
dee op eer' broe'gom wacht
en met eer mooie eugkes my

heel vriendlijk teggenlacht.
En 'zommers, as noar 'n grommelschoer
de locht weer helder is,
an heg en beum' de dröppels hangt,
miljoenental gewis,

as dan de zön – met kleurenpracht –
dat alles zet in 'n brand,
O Oortmösché dan bis dow joa
één 'n groten diamant!

En zee 'k 's harfst in Engels Hof
de zönneschien deur 't holt,
dan hebt joa alle beume doar
de blaare schier van gold.

Mer ligt d'r 's winters 'n dik pak snee
op kark en hoes en pad,
joa dan zee 'k dy het allerleefst,
mien kleine Siepestad.

Van wat veur kaant ik dy bekiek,
dow "Odemarus Veste",
dow met dien gèvels eeuwen old
bis altied op dien beste.

En stoa ik op den Kuuperbarg,
hoo mooi ligs dow doar dan.
D'r is gin kunstenaar zo groot
dee zoiets schildern kan.

Ik ruil dy veur gin Amsterdam
Noch veur nen buul met gold.
Joa,as ik hier meer wonen mag
Dan wor' ik wisse old.

O Oortmössche, O Oortmösché,
dow kleine Siepelstad,
ik hoale toch zo vol van dy,
ik wor dy ja nooit zat!

Uit: NE GAPSE VOL door Theodorus C. Budde, 1959

Ottmarsheim III

Ottmarsheim anno 2000

Stadt Besigheim. Aan je opsomming van opmerkelijke overeenkomsten tussen ons en hun Ottmarsheim kan ik er nog een toe-voegen. Beide hebben op ca. 25 km. zuid-oostelijk een Gronau liggen!

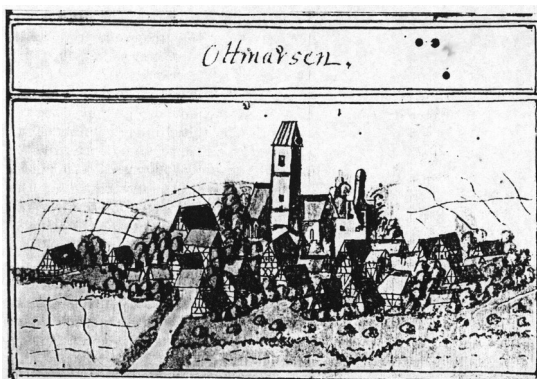
Noch Ottmarsheim, noch Besigheim hebben een VVV. Er zijn dus toch ook verschillen! Maar de ambtenaar culturele zaken in het schitterende oude

vakwerk raadhuis van Besigheim bracht ons in contact met de laatste burgemeester van Ottmarsheim, de heer Walter Müller. Degene dus, die zichzelf in 1971 werkeloos heeft gemaakt.

Beste Rob¹,

Vorig jaar heb ik je toegezegd, het door jou 'ontdekte' Ottmarsheim te gaan bezoeken. Hier volgt het verslag.

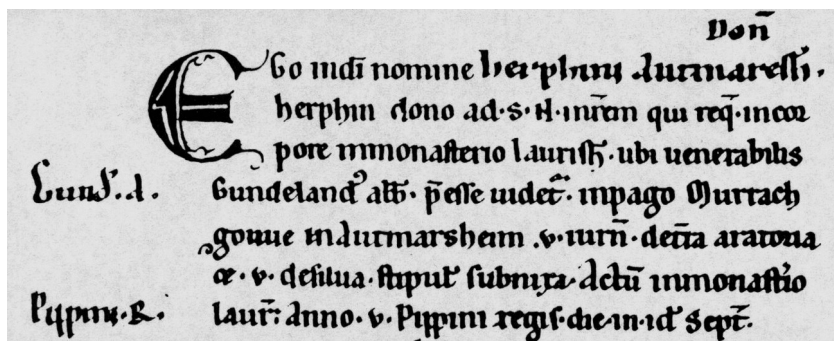
Je noemde in het Jaarboekje 1993 een Othmarsheim, gelegen tussen Heilbronn en Stuttgart en een Ottmarsheim als deel van de gemeente Stadt Besigheim in Baden-Württemberg. Het is hetzelfde dorp en ligt precies midden tussen Heilbronn en Stuttgart en maakt sinds 1971 vrijwillig (!!!!Dat gaat hier anders!) deel uit van de gemeente

Ottmarsen anno 1684

¹ Zie correspondentie tussen Rob Meijer en Gé Westgeest in jaarboekje 1999.

Het dorp wordt in 766 voor het eerst vermeld en vierde dus in 1966 het 1200-jarig bestaan. Het zou een oorspronkelijk Frankische nederzetting zijn geweest in Allemansisch gebied. (De Allemannen waren een Germaanse stam, waarnaar de Fransen Duitsland Allemagne noemen.).

De oudste kroniek vermeldt Autmaresheim. Dat werd Otmaresheim en via Ottemarsheim het huidige Ottmarsheim. De wisseling van het gotische au naar het oud-hoogduitse o (raud → rot) voltrok zich in de achtste eeuw. De plaatselijke bevolking noemt het dorp in het dialect: Aodmersche. (Kan dit puntje toegevoegd worden aan het lijstje overeenkomsten?). Waarbij bovendien opgemerkt kan worden, dat blijkens onderzoek, plaats en veldnamen ondanks taalkundige ontwikkelingen, in de loop der geschiedenis onveranderd zijn gebleven.

Terecht merkte je op, dat 'onze' Othmar, als Frankische koning, misschien niet zo'n denkbeeldige figuur is. Misschien is het dezelfde wel. Maar om hem nu de vijfhonderd kilometer tussen hier en daar, in drie maanden te paard te laten overbruggen, lijkt me een onderschatting van Othmar, Rob!. Met 25 km. per dag ben je er lopend in 20 dagen! Een idee voor een volgende vakantie?

Ottmarsheim is gelegen in een bosrijk golvend heuvellandschap, op enige kilometers afstand van de Neckar. De kerk ligt op een kleine heuvel, waaromheen de huizen liggen. Het geheel maakt een aardige indruk. Het dorp bezit enige mooie vakwerkhuisen, maar ze beheersen het dorpsbeeld niet, zoals in andere Duitse plaatsen. Het raadhuis werd gebouwd in 1765 en in 1880 verbouwd, waarbij de gevangenis van de begane grond naar de zolder verhuisde. Nu is er een bibliotheek voor kinderen in gevestigd.

De St. Hippolytuskkerk is het oudste gebouw van het dorp. De eerste houten bebouwing stamt uit ca. 800 en werd telkens uitgebreid en verbeterd. In 1502 werd zodoende de huidige vorm van de kerk bereikt. Een mooie, vier

verdiepingen hoge toren met een muurdikte aan de voet van 1.8 meter, domineert. Een laag schip verbindt deze met een hoog, laatgotisch koor. Het interieur van de kerk is in rococo-stijl uitgevoerd. Ottmarsheim is voornamelijk Evangelisch.

Het huidige inwoneraantal is ca. 1900. Bij het samengaan met Besigheim in 1971 duizend minder. Maar vlak bij het dorp werd door zes samenwerkende gemeenten een industrieterrein ontwikkeld, dat nu 44 bedrijven herbergt met 1800 werknemers. De betekenis van de landbouw is sterk afgenomen. Waar hebben we dat meer gehoord? Vroeger werd er zelfs, zoals nu nog in het nabijgelegen Neckardal, wijn geproduceerd!

Bij ons is het toerisme belangrijk. In Ottmarsheim is geen hotel en één café-restaurant. De Schwäbische Albverein, een heel grote organisatie, waaronder de Heemkundevereniging ook zou vallen, heeft vele wandelroutes in de mooie omgeving uitgezet. In het Neckardal wordt langs de rivier gefietst. Vlak bij het dorp ligt de mooie Burg Liebenstein, nog steeds een indrukwekkend complex. Er is een Turn und Sportverein. In Duitsland bestaat de goede gewoonte om alle sporten in één vereniging te beoefenen. Er zijn afdelingen voetbal, volleybal en tafeltennis. Biedt dit aanknopingspunten voor een sportief contact? De Duitse Ottmarsheimers sporten jaarlijks met de Franse Ottmarsheimers, maar door het uitvallen van belangrijke initiatiefnemers is de Schwung er helaas een beetje uit.

Rob, heb je misschien nog iets gehoord van enige contacten vanuit onze gemeente (nu die er nog is!), met de andere Ottmarsheimen?

De tijd dringt; of krijgen we strak een Groot-Ootmarsum met als start een Partnerschaft?

Mocht je nog een 'tip voor een trip' voor me hebben in 2001, dan hoor ik het wel van je.

Groeten, Anne & Gé Westgeest

Wa'j wied haalt, smaakt zeut

Mijn schooltijd in Ootmarsum

Als de dag van gisteren kan ik mij mijn eerste schooldag in 1937 nog herinneren. Aan de hand van mijn moeder in mijn “zondagse jurk”, een grote rode strik in het haar, daar gingen we heen!

De strik had mijn moeder de vorige dag gekocht bij Gerard Essink voor 12 cent. Dat was in die tijd een flinke uitgave, voor een haarlint tenminste!

Op de toonbank lagen rollen haarlint in verschillende

kleuren en breedtes. Ik wees een lichtblauwe aan, maar dat was volgens mijn moeder “te besmettelijk”. Toen wees ik er een aan met een Schots ruitje, maar moeder hield niet van die “niejmoods flantuten”, in ABT: Algemeen Beschaafd Twents zei ze: “het geld is beteun”, dat wou ze niet uitgeven aan “pröttel”!

Het werd dus een rode strik !!!

Het schoolplein werd afgesloten door een ijzeren hek met een bord erop “Verboden toegang. Art. 461 Wetboek Van Strafrecht”. Ik kon met 5 jaar al woorden en zinnen lezen. Ja, wat wil je als nakomertje met volwassen broers en zussen! De betekenis van dit bord werd me natuurlijk pas later duidelijk. De ingang van de school was onder een groot portaal, waar het goed schuilen was als het in het speekwartier begon te regenen. In de gang lag een hele grote kokosmat en rechts tegen de muur over de lengte van de gang hing een grote lichtblauw geverfde plank met kapstokhaakjes met nummertjes in het geel erboven geschilderd. Daaronder bevonden zich houten klompenbanken. Achter in de gang was ook een deur naar buiten met veel glas die bijna altijd op slot zat.

Direct achter de ingang, links dus stond een staande kapstok voor jassen van het onderwijzend personeel. Ook stond er een metalen paraplubak. Dan kwam links het kantoortje, waar ook de handwerkdozen van de meisjes stonden opgestapeld. De dozen waren donkerblauw met een lichtblauw

Schuilen onder het grote portaal.

Vlnr.: Claartje Frowijn, Carla Texor, Annie Drees, Annie Damhuis, Gine van Zuilekom, Jannij Oortman, Jan Oortman en W. Cramer.

Foto: Gine van Veldhuis-Zuilekom

vlammetje en achter een metalen lijstje zat een verwisselbaar briefje met onze namen erop.

Naast het kantoortje was het keukentje met de pomp. Op het aanrecht stonden lege appelmoesflessen en jamflessen om de door de kinderen geplukte boterbloemen, pinksterbloemen of wilde

vergeetmijnetjes in te zetten. De afvoer stonk er altijd

vreselijk en de stank trok zelfs door de lokalen heen. Daarnaast waren de urinoirs en de wc's.

De school bestond uit 2 lokalen met een verbindingsdeur. Wanneer er een leerkracht afwezig was kon de andere onderwijzer via de deur 2 lokalen in de gaten houden.

Meester Reinders en juffrouw Davids

Toen ik op school kwam waren dat meester Reinders die in de Molenstraat woonde en juffrouw Femke Davids die met haar zuster Nieske op het Bergplein woonde. Ze kwamen uit Utrecht.

Juffrouw Davids kwam om het leven in de nacht van 30 op 31 januari 1944 toen er een bom op het Bergplein viel. Soms als ik langs haar enigszins verwaarloosde graf kom, vraag

ik me af waarom ook haar graf niet geadopteerd is door schoolkinderen of door de gemeente. Zij is toch ook door oorlogshandelingen om het leven gekomen!

Juffrouw Davids gaf ook handwerkles aan de meisjes, en wee je gebeente als je in je breiwerk een steek had laten vallen en ze had een slechte bui! Dan smeedt ze het spul met naalden en al (nog gevaarlijk ook) over de hoofden van de klasgenoten heen tot achteraan de muur en dan kon je wachten tot de week erop, voordat ze er iets aan deed.

In de lokalen stonden behalve de schoolbanken met inktpotjes met zelfgemaakte inktlappen, een verhoogde lessenaar voor de leerkracht en een grote zwarte kachel, die als het koud was elke morgen werd aangestoken door “Hanna van Na”, die ook de school schoon maakte.

In de muur aan de gangkant zat een venster, waar je niet door heen kon kijken, want er hing een grote landkaart voor. Voor de ramen naar de Oostwal hingen voorzetramen met matglas. In de tussenmuur, die de lokalen scheidde, was een ingebouwde kast met jeugdboeken die je voor 1 cent kon lenen voor een week. Ik heb er wat afgelezen...: Aafke’s Tiental, ‘t Winterboek, Goudhaantje en ga zo maar door.

In 1944 werden er Duitse soldaten ingekwartierd. We kregen toen les in de tuinkamer van de familie Textor aan de Almeloestraat. Na de bevrijding zaten er Amerikaanse soldaten in de school, en kregen we les in “Ons Gebouw”.

In september 1945 kwam ik op de Mulo in Oldenzaal terecht en werd direct in klas 2 geplaatst, waar ik mijn klasgenoten nog vele lesboekjes voor was in het Frans en in het Duits. Dit was allemaal te danken aan het uitstekende onderwijs dat ik gekregen heb aan de Hervormde school te Ootmarsum.

Toen meester Reinders de school in 1953 verliet om naar Buren te verhuizen, waar hij meester aan een Openbare school werd, werd hij opgevolgd door Dhr. Brouwer.

In een ander lokaal gaf Mevr. Vermey les. Mevrouw Vermey, volgens de kinderen een hele lieve juffrouw, verliet de school in 1975 en verhuisde met haar man naar Zuid Frankrijk, waar ze nu nog allebei wonen. Haar opvolgster was Mevrouw van Buiten. Deze mevrouw van Buiten was door ziekte wel eens uit de running. Fifi Hagenaar was dan invalster. Dit was allemaal in de nieuwe school aan de Profietstraat, die in 1976 in gebruik werd genomen.

In de zomer van 1959 werd Dhr. Baanstra hoofd van de Nederlands Hervormde school. Hij verliet de school in 1981 op 65 jarige leeftijd. De druk bezochte receptie vond plaats op 4 april, 2 maanden nadat hij 65 jaar was geworden. Hij heeft in zijn leven 43 jaar gewerkt, waarvan 38 jaar in het onderwijs. In het voorjaar van 1945 heb ik zelfs nog les van Dhr. Baanstra gehad. Die lessen werden gegeven in “Ons Gebouw”, omdat de school door militairen bezet was.

Na Dhr. Baanstra werd Sinus Meyberg directeur, Dienneke Handlogten en Hennie Molendijk completeren momenteel het team, terwijl Pieter Lutters een aantal uren op de school werkt.

Er schijnen plannen te zijn om de drie plaatselijke basisscholen onder te brengen in één groot gebouw. Mocht dat doorgaan dan wordt de huidige school, die in 1976 werd geopend, afgebroken.

Met dank aan Mevr. Vermey in Frankrijk en aan de fam. Baanstra voor foto’s en informatie.

'n Meanske möt net zoa lang learn, totte allevingers effen laank hef.

EERHERSTEL VOOR EEN COMMANDERIE

Nooit verwacht, toch gekregen! Tot voor kort stond ze tot een ruïne te vervallen in de Utrechtse binnenstad: de best bewaarde Commanderie van de Duitse Orde die Nederland heeft. Dit middeleeuwse monument was weliswaar geen Commanderie meer sinds de Duitse Orde werd onteigend in 1809, maar het heeft de tijd goeddeels getrotseerd. Zoals overigens ook de orde alles heeft overleefd. En nu is het zover: alle delen van het uitgestrekte complex zijn volledig gerestaureerd! Dat was niets te vroeg. Toen ik in 1996 in het Jaarboek van de Heemkunde schreef over de Utrechtse Commanderie stond ze al minstens 15 jaar leeg. De schade die dan wordt aangericht is gigantisch. Het was dan ook zeer heugelijk nieuws toen dat jaar bleek, dat de Duitse Orde zelf een aantal van de gebouwen op het terrein had teruggekocht en gerestaureerd.

Nu zijn de oudste en de nieuwste gebouwen voltooid. Zij werden verkocht aan een hotelketen. Deze sloeg voor vele miljoenen aan het restaureren en inrichten, waarbij voor het interieurontwerp oud-Ootmarsummer H. van Mierlo werd ingeschakeld. Het resultaat is een prachtig middeleeuws stadskasteel, terug van weggeweest. En hoewel het geen museum is geworden, is het toch toegankelijk! In de voormalige refter (eetzaal) anno 1350 is een karaktervol restaurant gevestigd, en in een aanbouw uit de latere Middeleeuwen huist een ander restaurant met café. Beide liggen aan een binnenpleintje, dat een prachtig gezicht biedt op het complex aan de Springstraat.

In Europa houden een paar monumenten de herinnering levend aan de macht van de Duitse Orde. Kleine monumenten zoals ons Molenhuisje en grote zoals de vroegere landscommanderie van België: Alden Biesen in Bilzen bij Maastricht. In Bad Mergentheim (Beieren) is de 16e eeuwse hoofdzetel van de orde thans een museum en in Malbork bij Gdansk is de middeleeuwse hoofdzetel, de enorme "Marienburg", een officieel Wereldmonument. De schatkamer van de orde is in Wenen.

Met de restauratie van de Nederlandse landscommanderie heeft Utrecht er in één klap een monument bij dat thuishoort in het laatste rijtje: dat van

wereldniveau. De stad mag er trots op zijn, maar ook graag zuinig mee omgaan!

Het trouwen en de bruiloft

De werkgroep schenkt o.a. aandacht aan gebruiken en gewoonten, in vroegere jaren, rond belangrijke gebeurtenissen in een mensenleven. In het jaarboekje 1999 werd aandacht besteed aan gebeurtenissen vóór het huwelijk; de verkering en alle voorbereidingen voor de trouwerij. Gedacht werd daarbij globaal aan de periode vóór de Tweede Wereldoorlog en dan vooral op het platteland. Deze keer komt “de grote dag” zelf aan de orde.

Voor alle direct betrokkenen: Bruid, bruidegom, wederzijdse ouders, broers en zussen was de trouwdag een spannende dag. Niet alleen moest alles op rolletjes verlopen want men wilde er achteraf in de “naoberschap” absoluut “gin praot van hebb’n” dat de bruiloftsgasten niet goed, lees overvloedig, ontvangen zouden zijn en men wilde zeker niet de kans lopen dat iemand zou kunnen zeggen na een rondwandeling over het erf: “ze hadd’n der ok mer ‘n betke met hen sluchterd” (de boel lag er slordig bij). Integendeel.....naderhand moest gezegd worden: “Het was der good van ett’n en dréenk’n” en van de boerderij moest op zijn minst gezegd kunnen worden:” Ze hadd’n ‘t der schier bie ligg’n’.

Spannend was het ook omdat men voor het voetlicht moest treden; door velen bekeken ging worden. Met zoiets ging men indertijd veel minder gemakkelijk om dan thans. Ook de prominente plaats vóóraan in de kerk, de afstand in het dagelijkse leven ten opzichte van de geestelijkheid en de wijze waarop men omging met ernstige zaken als het huwelijk, speelden hun parten. Voor de bruid die zelden voordien haar ouderlijk huis voor langere tijd had verlaten, kwam daar nog bij dat ze op de trouwdag, voor het eerst in haar leven en dan meteen voor goed, het veilige nest ging verlaten. Dé dag, hoe feestelijk die dikwijls ook eindigde, begon dus meestal met strakke gezichten.

De eerste spanning werd meestal gebroken in de pastorie waar, samen met de pastoor, een ontbijt met krentewegge werd genuttigd en....waarbij ook meteen de rekening voor de trouwmis werd voldaan. Vergeten mocht niet worden een fooi onder het ontbijtbordje neer te leggen voor de pastoorsmeid en als de bruidegom, bij zijn entree van de pastorie, de hoed (’n hoog’n zied’n) af gaf aan de kosten, dan mocht een fooi niet ontbreken. De instructie luidde: “ Ie möt de köster ok nen tukstuw in de haand drukk’n”.

Veel rust werd het bruidspaar niet gegund op deze lokatie want al snel kwam de “veur-naober” (“veur’n” is rijden met een wagen of koets) weer met de versierde koets, waarmee men ook naar de kerk reed, voorrijden om hen in gezelschap van wederzijdse ouders naar de boerderij te rijden waar het eerste deel van de bruiloft zou worden gevierd. Veelal was dit het ouderlijk huis van de bruid. Zinnig lijkt het in dit stadium van het verhaal stil te staan bij de afwezigheid van nagenoeg alle “naobers” bij het eerste, toch meer plechtige, deel van deze dag.

De verklaring is dat zij op verschillende locaties, het vervolg maakt dat duidelijk, alle zeilen dienden bij te zetten om alles voor het feest tot in de puntjes voor te bereiden.

Bij thuiskomst van “het hoge gezelschap” zien we deze naobers bijvoorbeeld al bezig ten huize van de bruid. De “naober-vrouwleu” komen handen te kort om alle aanwezigen te laten genieten van een feestelijke Twentse koffietafel. De gasten worden door hen aangemoedigd met de woorden: “Allo, laot oe nig neug’n.....en.....ie möt zoorg’n veur nen good’n boddem”.(Eet flink wat voor je aan de borrel gaat). Het feest begint

snel op gang te komen als de eerste “ gleaskes foezel en road” (jenever en bessen) worden rondgedeeld en één of meerdere muzikanten hun opwachting komen maken.

De vloer van de deel is voor het dansen gereed gemaakt door er gehakseld stro, soms ook rogge, over uit te strooien en als dan het bruidspaar op uitnodiging van de dansmeester: “Aantreden

voor de polonaise” voorgaat bij “de Driekusman”, “de Duitse polka” of “de Spaanse wals” beter bekend als “ ’n

hup” volgen de aanwezige gasten al zingend dit goede voorbeeld. Binnen heerst al spoedig een luidruchtige vrolijkheid van vooral de jonge mensen. Buiten wordt tussentijds door de ouderen een rondgang gemaakt over het erf.

Het broedhaal'n.

De naobers van de bruidegom hebben we tot nu nog gemist in het verhaal.

Zij komen in de loop van de middag in zeilwagens of andere versierde wagens naar het huis van de bruid.

Onderweg hebben ze onder het genot van enig geestrijk vocht uitbundig gezongen over het doel van hun tocht: "Wij willen de broed gaon halen..... zoete lieve Gerritje, enz.....

Een feestelijke tocht..... alleszins.... en..... dé manier om aan de bruid, als nieuwe bewoonster van hun "naoberschap" te laten weten dat ze daar welkom is.

Als men allemaal is uitgestapt voor de niendeur en de bruidegom zich bij zijn naobers heeft gevoegd, schrijft het ritueel voor dat alle deuren van het ouderlijk huis van de bruid gesloten zijn en de indruk dient gewekt te worden dat er niemand aanwezig is.

Gebruikelijk is dan dat de vrouw van de "neugste naober" van de bruidegom op de niendeur klopt en "een sprök döt"(een voordracht op rijm doet).

Zij maakt in haar toespraak, die in de richting van de gesloten niendeur wordt uitgesproken, duidelijk met welk doel zij gekomen zijn. Per regio kan de tekst enigszins verschillen.

Tijdens de boerenbruiloft van de Ootmarsumse Boerendansers luidt de tekst als volgt:

Wie bint vanmorgen vrog op e stoan
En hebt 't wark rap of e doan
Ik heb de slampamp geroerd
En mien ' kearl hef de beeste melkt en voert
Toen zin wie met de zeilwage van Ootmuske hier hen e jaagd
En hebt de peerde duftig of e plaagt
Mer doar wilt wie now nich ower zeur'n

Woarum stoat wie hier veur gesloten deur'n?
 Wie komt nich um geld of um goed
 Mer um de broed her vlees en bloed
 Bint er nog kisten of kabinetten
 Dee könt wie bie de broegom wa good zetten
 Tiendoezend gulden an kleingeld
 Doar is de broegom ok wa op gesteld
 Wie zölf hadd'n graag een mandje met kipp'n
 Dan könt wie nog mangs een eitje pikk'n
 En ne broedskoo met nen heel'n groot'n uier
 Den komt bie de broegom wa good an de kuier
 Noe vraog ik oe met good fatsoen
 Of ieleu oons de deur wilt open doen
 Want wie hebt 'n paar slimme peere en ne gammele waage
 Doar könt wie echt nich zoa hard met jaag'n
 Geef me een glaasje rood of brandewijn
 maar 't mag ok wel een klaar jenevertje zijn
 Doot noe de deur los en gef oons de vrouw
 Aans komt oons Jan, ja nooit an't trouw'n

Als de voordracht geëindigd is wordt de niendeur eerst voorzichtig op een kier gezet en gaat vervolgens wagenwijd open. Onder het uitroepen van welkomstwoorden omarmen bruid en bruidegom elkaar. De buurvrouw die de voordracht heeft gehouden krijgt het eerste glaasje en de aanwezige naaste familie wordt zeker niet vergeten.

Vermeldenswaard is dat het als een grote eer werd gezien “ ’t sprök te mögg'n doon”.

Er werd kritisch naar geluisterd. Deed de spreekster het zonder haperen en....zonder papier.... dan werd ze geprezen, in het andere geval waren plagerijen haar deel.

De nieuw aangekomen naobers en de reeds aanwezigen zetten dansend, zingend en spontaan genietend van de altijd ruimschoots voorhanden zijnde natjes en droogjes, het feest voort. De bij dit soort gelegenheden steeds spontaan opduikende gangmakers sporen allen aan tot uitbundig feestvieren. Grappenmakers houden voordrachten en de jeugdzonden van bruid en bruidegom, bekende en onbekende feiten over hun vrijgezellentijd en hun verkering worden, soms tot hilariteit van velen, aan de openbaarheid prijsgegeven in de “Levensschets”.

Eerder dan dikwijls verwacht is dan het moment gekomen om aan tafel te gaan. Op de deel zijn, terwijl alle bruiloftgangers met de muziek voorop in polonaise rond de boerderij trokken, lange tafels geplaatst. De buurvrouwen

van de bruid hebben, veelal terzijde gestaan door enkele vakmensen, een warme maaltijd bereid die de toets der kritiek zeker kan doorstaan. De veel gehoorde aanmoediging, uitgesproken door de uitserverende naobervrouwleu: “Allo, noe mö’j oe ankrieg’n” blijkt niet bepaald nodig. Toen in latere jaren smakelijke maaltijden allengs meer gemeengoed werden in de gezinnen, herkenden ouderen daarin nog soms de smaak van de “brulft’n-soep” van weleer.

Dikwijls werd in het bruiloftsgewoel de tijdelijke afwezigheid van een aantal jongelui, behorend tot de laatst aangekomen naobers, niet of nauwelijks opgemerkt, maar ingewijden wisten dat ze bezig waren met het “hooner vang’n” (het vangen van een aantal kippen).

Naast het legaal verzamelen van allerlei, straks voor het jonge paar goed bruikbare zaken, die op de meegebrachte wagens werden geladen, had het vangen van een aantal kippen een speciaal tintje. Soms was er sprake van een speelse wedijver waarbij de naaste verwanten of goede bekenden van de bruid alle moeite deden de kippen te verstoppert waarna ze, met nog grotere voldoening in de feestruimte werden getoond en later in triomf in de feeststoet, richting de woonstee van het jonge paar, meegevoerd, als ze tenslotte toch werden verschalkt. Van een feeststoet was duidelijk sprake als allen, uitgezonderd een klein aantal dat even naar huis moest voor o.a. het melken, na de maaltijd op weg gingen naar het huis waar het jonge paar zou gaan wonen en waar ook nog de avondbruiloft werd gehouden.

Rijkelijk versierde bruiloftswagens met onder de zitbank van de voerman enkele flessen drank voor onderweg, de wagens met verzamelde gebruiksartikelen en, als de afstand niet al te groot was: “De broedskoo met reuskes um de heurn” (één der betere koeien uit de stal van de ouders van de bruid; papieren roosjes rond de horens).

Inderdaad een feeststoet, met muzikanten en zingende bruiloftsgasten die oorverdovend kenbaar maken waar ze heen gaan: “Dat gaat naar den Bosch toe, zoete lieve Gerritje”, maar die zich ook afvragen wie voor dit alles de rekening gepresenteerd krijgt: “Wie zal dat betalen”. Dikwijls ontstaat dan tussen de verschillende wagens een zingend vraag en antwoordspel waarbij wordt vastgesteld dat de bruidegom moet betalen en de bruid hem daar wel bij zal helpen, waarna de gezamenlijke conclusie luidt:” En daor is ze ok niks te good too, zoete lieve Gerritje”.

Ongestoord verloopt de tocht veelal niet want de omgeving weet van de rit en.....maakt gebruik van het “recht” om te “meut’n”. Het meut’n kan men zien als een soort tolheffing op het feit dat men de bruid uit de naoberschap laat vertrekken. De “meuters” versperren de weg met behulp van een lange paal, waaraan in het midden “nen meutbos” is opgehangen.

De “meutbos” is feitelijk een boeket waarin woaghooft (zinnebeeld van de Twentse aard), lijsterbes (maak je niet al te bezorgd....ziet de vogelen des velds, enz.), korenaren (teken van de vruchtbaarheid) en korenbloemen (teken van zuiverheid) zijn verwerkt.

De traditie schrijft voor dat bruid en bruidegom uitstappen en de meuters een borrel aanbieden. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van een zgn. “grösmaeijerke” (een glaasje waarvan het voetje is verwijderd), dat niet neergezet kan worden en derhalve in één teug moet worden geleegd. Omdat er slechts één glaasje beschikbaar is gaat dit telkens met een nieuwe vulling de kring rond gaat.

Het hoeft geen betoog dat veelvuldig van het “meutrecht” gebruik gemaakt werd. Ook wel door mensen die minder met de hiervoor omschreven oorspronkelijke bedoelingen begaan waren maar meer uit waren op een borreltje. Door het vele oponthoud kwam de vrolijke stoet dikwijls later dan gepland onder de met zoveel zorg door de naobers “met rode en witte reuskes versierd’n boag’n” (ereboog, versierd met rode en witte papieren rozen) het erf oprijden. In het oog springt dan vanzelfsprekend de vaak aan de gevel aangebrachte kinderwagen of de in vrolijke kleuren geschilderde ooievaar met een aantal luiers aan de drooglijn. Een stille wenk voor het jonge paar.

Bruid en bruidegom nemen dan plaats op de door de naobers versierde stoelen en natuurlijk wordt er in een voor de bruid met een wit roosje en in

een voor de bruidegom met een rode roos versierd glas een welkomstdrankje geserveerd.

De avondbruiloft.

Met de nieuwe muzikanten of met hen die reeds met de wagens zijn meegekomen volgt dan een vrolijke voortzetting van hetgeen in het huis van de bruid al zo goed op gang was.

Opnieuw “Ik gao met mien mèken naor Hoksebargen too.....allo Jannao” en luid klinkt opnieuw als de glaasjes even te lang leeg staan: “Wij hebben dorst en wij hebben niks te drinken....vergeet ons niet”en wederom staan grappenmakers in de rij om een humoristische voordracht te houden of om op vrolijke wijze het bruidspaar toe te zingen.

Niet nodig te vermelden dat door de goede zorg van een aantal naobers, naoberplicht (plicht als burens), niemand iets te kort komt.

Eerder dan heden ten dage is het tijdstip om te eindigen bereikt (toen om ca. half elf); tijd om aan een afronding te denken. Gebruikelijk was dat de bruidegom het eindsignaal gaf door met een stok tegen de zolder te tikken.

Wederom zijn het dan weer de naobers die elke aanwezige “nen beschuut’n-toet’n met een wit- en een krentenbroodje” aanreiken en weer zijn het “de vrouwleu” die met manden met kopjes en grote kannen koffie rondsjouwen om ieder rijkelijk te bedelen. Voor het bruidspaar en wederzijdse ouders is in “de beste kamer” een speciale tafel gedekt, iets sjieker en met een wat grotere keus in brood en beleg. Als ieder verzadigd is wordt uitvoerig afscheid genomen van het bruidspaar en de gasten gaan in opgewekte stemming huiswaarts. Voor de naobers geldt dat er nog veel opgeruimd moet worden maar zij weten ook dat er morgen weer een dag komt....en.....over enkele dagen, een avond waarop “’n boag’n môt wodd’n ofbrokk’n” (de ereboog moet worden opgeruimd). Een avond om er nog eens heerlijk “ een oet te poes’n” (er nog eentje te nemen).

Een aantal jongelui uit de naoberschap blijft nog wel even in de omgeving rondhangen in de hoop het resultaat van hun pogingen om het begin van de eerste huwelijksnacht te verstoren, door bijvoorbeeld het bed op scherp te zetten of door 20 wekkers te verstoppen om er dan om de 10 minuten één te laten aflopen, te kunnen waarnemen.

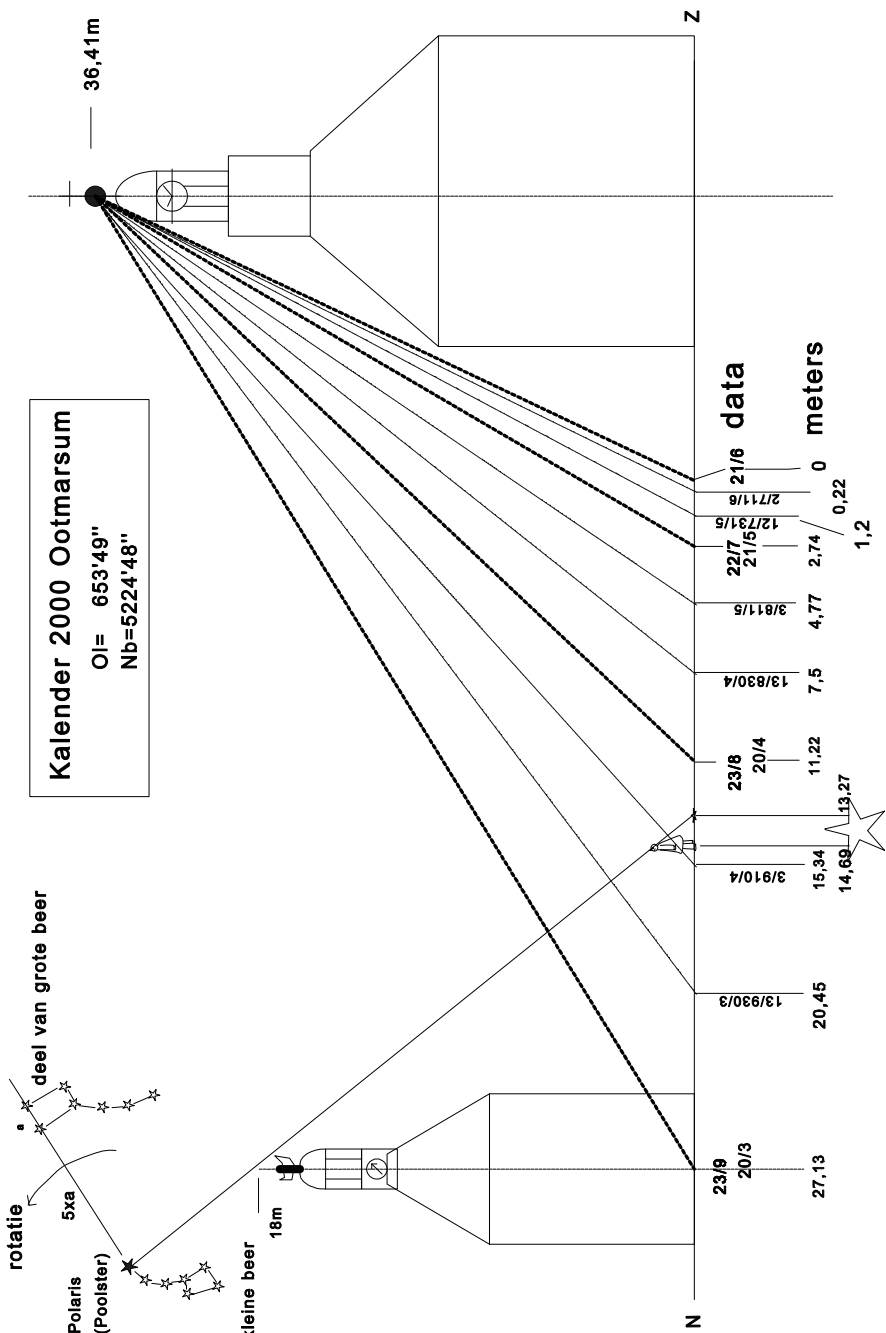
Erg lang wachten op het resultaat is niet de favoriete bezigheid van de tijdens de bruiloft gevormde verliefde paartjes. Zij verdwijnen in de donkere avond en op hen is het gezegde van toepassing: “van brulft koomp brulft”.

De rust is teruggekeerd op de boerenhoeve.

Bronnen

Het leven in de “Naoberschap”.

Stichting Heemkunde te Ootmarsum 1982
Fam. J. Brunninkhuis Hezingen, J. Stevelink Agelo, A. Senger Volthe

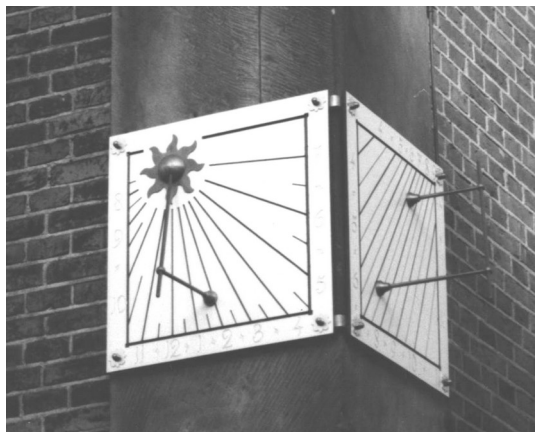
Ootmarsum 2000 kalender

Breedte 52°24'28'' Lengte 6°53'49''

Inleiding

De toren van de R.K. kerk en die van het Oude Raadhuis hebben samen iets bijzonders. Het merkwaardige feit doet zich voor, dat deze beide torens precies op één lijn staan die tegelijkertijd van de Noordpool naar de Zuidpool gaat. Een dergelijke lijn wordt meridiaan genoemd. Dat dit toeval is en voor zover bekend nergens anders op de wereld voorkomt is uniek. In de beschrijving van de luid- en carillonklokken in Ootmarsum (jaarboekje van 1996) heb ik een foto gegeven (bladzijde 60) van de plaat met het tijdversje boven de hoofdingang van de kerk. Daaruit valt af te leiden, dat de voorgevel van de R.K. kerk in het jaar 1844 weer is hersteld, na het afbreken van de grote Bentheimer zandstenen toren die vóór de kerk stond. Ook de nieuwe toren is in die tijd óp de kerk gezet. Gelijktijdig is het torentje op het Oude Raadhuis gebouwd ten behoeve van de openbare en wettelijk voorgeschreven tijdaanwijzing. Hieruit kunt u afleiden, dat de beide torens bij toeval, zonder bijbedoelingen, zijn gebouwd op de meridiaan. Een interessant gegeven. Niemand is dat opgevallen! Ik zou daar óók waarschijnlijk aan voorbij zijn gegaan. Maar het toeval wil, dat ik er achter kwam dat aan het Oude Raadhuis een zonnewijzerpaar heeft gezeten om het oorspronkelijke uurwerk op de juiste tijd te kunnen zetten. Alle historische uurwerken werden tot 1908¹⁾ op de plaatselijke zonnetijd afgesteld.

De zonnewijzers aan het Oude Raadhuis zitten op een schijnpilaar zo, dat de ene zonnewijzer Oostzuid en de andere Zuidwest georiënteerd is. Daardoor is ook de belijning en vlakverdeling zo verschillend. Tijdens de berekeningen en de uitvoering viel mij de richting van de poolstijlen op (dit zijn de schaduwgevers). De richting was wel heel bijzonder naar de toren een eindje verderop gericht.... Na opmeting bleek het juist te zijn dat beide torens op de meridiaan staan.

Maar er is nog een bijzonderheid. De bol op de toren werpt om twaalf uur zonnetijd een schaduw op die meridiaan; de zon staat dan precies boven Ootmarsum op het hoogste punt. De foto laat dat zien bij de voeten van Harrie Hulsman! Nu staat de zon elke dag op een andere hoogte aan de hemel. Daarmee kun je een kalender maken. Op 21 juni, de langste dag, staat de zon op zijn grootste hoogte en is de schaduw lengte van de toren het kleinste. Als de herfst aanvangt, 23 september, dan staat de zon veel lager aan de hemel. Op deze datum valt de schaduw van de bol van de toren juist op het voetpunt van de toren van het raadhuis, dus midden in het kantoor van de VVV! Een bijzonder situatie.

Dat feit is herdacht op zondag 21 september 1997 bij de oprichting van de Stichting Chronos Ootmarsum, toen om 13 uur 32 zomertijd, dat is **12 uur zonnetijd** in Ootmarsum, de statuten onder toezicht

van notaris Vrieling door de oprichters Jos Verbeeten en Bote Holman werden ondertekend in de raadzaal. En dat is precies boven het VVV kantoor waar prominent de bolschaduw deze datum aanwees, juist onder de Raadhuis toren. Dat tijdstip en de plaats van ondertekening was echter geen toeval.... De gedachte van de Ootmarsum-2000-kalender was al geboren. Vooral, omdat het jaar 2000 het Jaar van de Tijd is. Op 21 juli 2000 is de kalender gerealiseerd.

Historie

Ongeveer 5000 jaar geleden werden grote menhirs in bepaalde figuren geplaatst waarmee men in staat was bepaalde momenten van het jaar te bepalen. Stonehenge in Zuid Engeland is daar een goed voorbeeld van. Het waren kalenders. De Babyloniërs waren in die tijd met hun kennis van astronomie reeds zeer ver. Ook hun tijdrekening is tot in de middeleeuwen gebruikt. Zij begonnen met de telling van de twaalf daguren bij zonsopgang. Als de zon zijn hoogste punt had bereikt, dan was het 6 uur en bij zonsondergang 12 uur. Daarom vinden we in het nieuwe testament terug, dat Christus stierf aan het kruis in het negende uur. Dat is dus 9 uur na

zonsopgang en bij onze tijdrekening is dat 3 uur in de middag. De moderne klok start de dagtelling immers om 0 uur 's nachts (24 uur). De astronomen beginnen de dagtelling 's middags als de zon op zijn hoogste punt staat, dus boven de meridiaan, de zogenoemde zonnetijd of plaatselijke tijd. Onze klok wijst de wettelijke tijd aan, de zogenoemde Midden Europese Tijd. Die is gelijk aan de plaatselijke tijd op de 15 graden meridiaan ten oosten van Greenwich. In Greenwich, in het Engelse graafschap Kent, is de bekende sterrenwacht gevestigd waarover de 0-meridiaan is getrokken. Als de zon de 15 graden Oost meridiaan passeert, zal hij na 32 minuten boven de meridiaan van Ootmarsum arriveren en is ons horloge inmiddels 32 minuten na twaalf gaan aanwijzen! Er is dus een verschil van 32 minuten tussen de zonnetijd van Ootmarsum en de tijd die het horloge aangeeft. In de zomer komt daar nog een uur bij, de zomertijd, omdat we in het weekend na het begin van de lente, 20 maart, de klok een uur vooruit gezet hebben! In het laatste weekend van oktober gaat de klok weer op wintertijd.

In de tijd van de Babyloniërs had men nog geen telescopen en kon men de sterrenhemel slechts met het blote oog bestuderen. Men beschouwde de zon en de maan, evenals de vijf zichtbare planeten Mars, Mercurius, Jupiter, Venus en Saturnus als “wandelende” bijzondere sterren. Men veronderstelde, dat hier de Goden wel moesten zetelen. Elke dag regeerde een God te beginnen met de God van de Zon, Ra, dan de Godin Luna en zo verder. Zeven Goden dus zeven dagen. Deze zeven dagen noemden ze een week. En omdat er zeven goden waren was dit getal zeven een “heilig getal”. De maan is een snelle loper. Hij gaat in ongeveer 28 dagen zijn rondje maken en heeft dan de vier maanfasen doorlopen. Elke fase duurt daarmee ongeveer 7 dagen ($28/4=7$). Een reden te meer om het getal 7 een bijzondere betekenis te geven! In een jaar doorloopt de maan ruwweg 12 keer zijn rondje en daarop baseerde men vroeger de maand. Er blijven wel een paar dagen over omdat die twaalf maanden niet geheel op een jaar gaan. Door de maanden een klein beetje meer dagen te geven komt het aardig uit, maar niet helemaal.

Zo ontstond, met nog wat correcties erbij, de Juliaanse kalender. Niet bevredigend en door de eeuwen heen was er dan ook een flinke afwijking ontstaan. Paus Gregorius XIII (1502-1585) liet een nieuw kalendersysteem ontwikkelen door de hofastronomen en daarmee ontstond de huidige kalender; de Gregoriaanse kalender van 1582. Omdat de fout intussen behoorlijk was opgelopen liet hij in 1582 na 5 oktober direct de datum 15 oktober volgen. Om de kalender in de pas te laten lopen met het hemels uurwerk, werd elk vierde jaar een schrikkeljaar; februari heeft dan 29 i.p.v. 28 dagen. De eeuwen die door 400 deelbaar zijn werden óók een schrikkeljaar. Het jaar 2000 is daarom een schrikkeljaar.

Het jaar duurt 365 dagen, 5 uur, 48 minuten en afgerond 45 seconden.

Realisatie

Op een aantal van deze uitgangspunten is de “Ootmarsum 2000 kalender” gebaseerd.

De bol¹ die is bevestigd op de toren, werpt zijn schaduw precies op de lijn op het kerkplein als de zon om 12 uur zonnetijd boven de meridiaan van Ootmarsum staat. Je kunt dan inschatten op de lijn met de datumplaten welke datum het is en in welk teken de zon staat. De zon staat in de zomer hoog en in de winter laag aan de hemel². Elke dag een beetje hoger, bij lengende dagen, of een stukje lager bij kortende dagen. Daardoor wijst de schaduw van de bol de dagen aan! Niet alle dagen zijn aangebracht op de lijn, maar wel een aantal kenmerkende op de platen. Dat zijn de dagen waarop de zon overgaat van het ene naar het andere dierenriemteken. Bovendien is tussen deze datumplaten per ongeveer tien dagen nog een klein datumpunt aangebracht. Zo kunt u zien of u binnenkort jarig bent of kortgeleden jarig was, want dan staat de zon in uw dierenriemteken!

Bij de bouw is rekening gehouden met hoogteverschillen in het Kerkplein. Deze zijn in de berekeningen meegenomen.

Tijd volgens de sterren

De aarde draait om zijn as in 24 uren. Deze as kunnen we niet zien! Deze denkbare as steekt door de aarde van de zuidpool naar de noordpool en het verlengde ervan wijst zo naar de poolster, Polaris. Deze ster dankt zijn naam hieraan. De poolster is de helderste ster in de staart van de kleine beer.

De denkbeeldige aardas gaat van de poolster via het topje van de windwijzer op het raadhuis naar de kleine ster die is aangebracht op een plaat op de meridiaanlijn.

Als u op deze ster op de meridiaanlijn gaat staan, doe dan 2 stappen voorwaarts richting raadhuis en kijk over het topje van de verticale staaf van de windwijzer op het raadhuis, dan ziet u de poolster de "Polaris". Deze ster verplaatst zich dus niet aan de hemel. Door de aardrotatie zien we wel alle andere sterren bewegen in een cirkel hieromheen. Op deze wijze kunt u zelfs de sterrentijd vinden van Ootmarsum en daaruit de klokkentijd bepalen. Hoe dat werkt en dat de aarde draait kunt u te weten komen in het Chronomium, Centrum voor Tijdmeetkunde, in de Gasthuisstraat²!

¹ Deze bol heeft een functie; er worden of werden de tekeningen van kerk in bewaard. Bij brand zal de bol van de toren rollen op het terrein naast de kerk. Herbouw aan de hand van de tekeningen die op deze manier gespaard zijn is daarmee eenvoudig uit te voeren

² Het bewijs van de aardrotatie doen we met een "slinger van Foucault" en het opmeten van de sterrentijd met een zogenoemde "nocturnaal"

Noten

1) Tijdens de conferentie van Washington in 1884 heeft men afgesproken, dat de meridiaan van Greenwich de hoofdmeridiaan is voor tijdmeting en geografische lengtebepaling. Nederland hield zich daar voorlopig niet aan en dat duurde tot 1908. In dat jaar werd de "Wet tot invoering van een wettenlijken tijd" aangenomen. Het duurde nog tot 1 mei 1909 toen de wet van kracht werd (daags na de geboorte van Prinses Juliana). Hierin werd bepaald dat de plaatselijke middelbare zonnetijd van Amsterdam voor héél Nederland gold. Dit was de tijd van de Westertoren. Pas in de eerste week na de inval van de Duitsers op 10 mei 1940 werd door de bezetter in Nederland de Midden Europese Tijd ingevoerd. Meteen aansluitend werd ook de zomertijd ingesteld. In die korte tijdspanne ging daardoor de klok in Nederland ineens 1 uur en 40 minuten vooruit

2) Op 20 maart en op 23 september staat de zon boven de evenaar, dus op 0 graden. Op 21 juni staat de zon op zijn hoogste punt en maakt dan een hoek, de declinatie, van plus 23 graden en 26,6 minuten. Op 21 december is die hoek minus 23 graden en 26,6 minuten, zie tabel voor de overige gegevens. Zo is voor elke datum die hoek precies bekend. Door twee data te nemen, de schaduw te bepalen en de onderlinge afstand in meters op te meten, laat zich de hoogte van de toren berekenen (2 vergelijkingen met 2 onbekenden). Op deze wijze kon bepaald worden dat de hoogte van de bol boven het kerkplein 36,41 meter is. Terugrekenend is de positie van alle datumplaten te bepalen. De Planologische Meetdienst heeft de hoogte ook opgemeten. Uitgangspunt voor de berekeningen is de juiste Noorderbreedte van de toren en die is 52 graden 24 minuten en 31 seconden. Het maximale hoogteverschil over de meridiaan op het kerkplein is 19 cm, uitgaande van de plaat voor 21 juni als referentie. Deze hoogteverschillen zijn in de berekeningen verwerkt. De datumplaat 21 juni ligt op 20,16 meter vanaf het voetpunt van de toren van de kerk. De onderlinge afstanden van de datumplaten zijn niet gelijk omdat de declinatieverandering bijna sinusvormig verloopt en de hoek van de schaduwkegel met het Kerkplein steeds kleiner wordt en daarmee de afstand groter. Op 23 september valt de schaduw van de bol binnen het Oude Raadhuis, reden waarom voor die datum geen datumplaat is aangebracht. Er is voor een "onzichtbare" meridiaan gekozen en datumplaten die niet te veel opvallen in het beeld van de omgeving. De platen geven als een soort "stippellijn" de meridiaan aan. De sterplaat met de juiste Noorderbreedte en Oosterlengte van Ootmarsum markeert het "absolute" centrum van de stad

Ok, at de tied nig was oetvun'n, had'n de leu 't wa drok had

Kroniek

*De archivaris van de heemkundebibliotheek **Hans Voorpostel** houdt ook het knipselarchief voor de heemkunde bij. Berichten betreffende Ootmarsum en omstreken worden per jaargang ingeplakt. Op een geheel eigen wijze geeft hij een bloemlezing uit de artikelen betreffende Ootmarsum, die het afgelopen jaar in de pers verschenen. (gedateerd op krantenbericht)*

Januari

- 3 De dames van Set Up '65 vieren met supporters feest in Zevenhuizen en in Ootmarsum, nadat de titel in de 1^e divisie is veilig gesteld.
- 7 “Agelo schoon en groen door project Waardevol Cultuur Landschap.” Met een flinke subsidie weet Agelo beukenhagen aan te planten en oude boomgaarden aan te leggen of in ere te herstellen. “Jullie in Siepelstad straks ‘t Hof van Ootmarsum, wij hier ‘t Hof van Eden” moeten de Ageloërs gedacht hebben.
- 10 Uit de puinhopen van Wildwest City Ootmarsum kwam hij als redder te voorschijn: Prins Freek I (Keupink) met zijn adjudanten Erik Hemmer en Gert Jan Buyvoets. Zij beloven in 2000 “’n wield

Carnaval.”

- 12 “Consul Dick Takkenberg eervol onderscheiden.” Uit handen van de voorzitter van de Oorlogsgraven Stichting R. Hoefsmid ontvangt de heer Takkenberg een oorkonde, in deze de hoogste onderscheiding, voor het instandhouden en de verzorging van de graven van vier Engelse vliegeniers uit de Tweede Wereldoorlog.

- 19 Klooster Maria ad Fontes viert het 150-jarig bestaan.

Februari

- 2 “De eerste bewoners van uitbreidingsplan Vinke II verwelkomd.” Ruud en Gerrie Olsthoorn ontvingen van wethouder van Zuilekom bloemen en felicitaties.
- 11 “Heel stiekem verdwijnen de houtwallen, die zo karakteristiek zijn voor het Twentse Coulissenlandschap.” Terecht verontwaardigd en teleurgesteld constateert iemand uit Ootmarsum, lid van Natuur en Milieu, het totale rooien van een houtwal tussen Rossum en Ootmarsum. In de Tubantia volgt een pleidooi voor het behoud van datgene wat het Twentse landschap zo aantrekkelijk en bijzonder maakt. We worden even wakker geschud.
- 20 “Zittingsavonden van de Othmarridders vol vertier en elk wat wils.” De ‘drie maal elfde’ keer was ook nu artistiek een onvergetelijk hoogtepunt. In dit wervelende spektakel neemt Jan Hesselink na zeven jaar afscheid als president.

Maart

- 10 “VVV Ootmarsum houdt laatste ledenvergadering.” Hierin wordt het besluit genomen om toe te treden tot de Vereniging Vreemdelingenverkeer Noordoost Twente. Helaas dus net geen 100 jarig jubileum!
- 15 “Ootmarsum viert feest bij de opening van het parochiecentrum.” Op zondag 19 maart zal de officiële opening plaats vinden. Groots en feestelijk met een viering, een processie en een expositie.

- 22 “Heemkunde Ootmarsum gaat met een eigen Website on line.”

<http://www.twente.nl/~hkootmarsum>

Op de werkgroepenavond van de heemkunde Ootmarsum wordt de internetsite van de stichting officieel geopend en toegelicht. Maanden van voorbereiding van vooral de initiatiefnemers Jan Raatgerink en Frans Hoppenbrouwer zijn hier aan vooraf gegaan. De aanwezigen zijn zeer enthousiast over de unieke opzet en de nieuwste vorm van breedscalige informatie

- 28 De klootschietsters van Oud Ootmarsum I hijsen de vlag: de felbegeerde titel, kampioen in de eerste klasse van de Twentse Klootschieters Combinatie, hebben ze binnengehaald.

- 29 De 17^e uitgave van het Jaarboekje van de Stichting Heemkunde Ootmarsum wordt gepresenteerd.
- 30 “Van Mavo-leerling tot professor, doctor, ingenieur.” Hans Kuipers, 40 jaar, ging eens naar de Melchior Winhof MAVO in Ootmarsum. Thans is hij prof. dr. ir. in de proceskunde van de chemische faculteit aan de UT in Enschede. Aanvankelijk opgemerkt als een leerling met een scheikundeknobbel, later als een natuurtalent, is hij ver gekomen.

April

- 1 “Een illuster gezelschap, en dat is het.” Biljartclub OBC viert zijn 40-jarig bestaan.
- 6 “De Coöperatieve Werktuigenvereniging Ootmarsum bestaat 50 jaar.” Bedrijfsleider Gerard Borggreve is er best trots op, dat de Coöperatie ondanks de concurrentie als een van de weinige sterk overeind is gebleven.
- 19 “25 Jaar als vrijwilliger werkzaam in het jeugdtrefcentrum De Blokhut.” Het betreft hier Ger de Jong, die t.g.v. dit jubileum door Peter Wicherink en het bestuur van de Stichting Sociaal Cultureel Werk Ootmarsum in het zonnetje wordt gezet.
- 26 Een tiental enthousiaste vrijwilligers hebben het hoogste punt bereikt bij de opbouw van een 400 jaar oude schaapskooi op het Los Hoesterrein. Het zijn Toon Jansen, Gerard Olde Meule en Toon Heupink, die van de overige vrijwilligers volwaardige en enthousiaste “handwerkslieden” maken.

Mei

- 3 “Lintjesregen in Ootmarsum.” Onderscheidingen voor Siny Scholten Linde, Johan Mulder, Jan Koenen, Ab Groothuis en Henny Groeneveld vanwege hun grote verdiensten op maatschappelijk en / of kerkelijk gebied.
- 17 Vooral wat de jeugd betreft scoort sportief Ootmarsum bij uitstek: KOSC D2 ongeslagen kampioen; de jeugdteams van K.V. Oud Ootmarsum A, C, D, en F hijsen eveneens de kampioensvlag.
- 31 “’t Kwam wa good”, is het opschrift van het beeld dat op 19 mei in de Kloosterstraat werd onthuld. Het is het beeld van een zuster met kind gemaakt door Berend Seiger, die op deze wijze anderhalve eeuw jeugdzorg in beeld bracht. Tegelijkertijd verscheen het boek ‘Het Radboud-internaat in Ootmarsum’, het vierde boek in de BMS-reeks.

Juni

- 15 “Ootmarsum wil zijn gelijk halen”, via de rechter over de herindeling. Een nog tot het laatst toe begrijpelijk verzet tegen een politiek besluit, dat buiten de provincie over de hoofden heen genomen wordt.
- 19 “Oldenzaal kraait victorie in het hol van de leeuw. Klootschieters Boeskoolstad weer te sterk voor Siepelstad.” In 2005 volgt de revanche en gezien de historie ware het misschien raadzaam voordien uit te zoeken of er klootschieters uit Ootmarsum mogelijk op het vrijerspad in Oldenzaal zijn.
- 27 “Oude Burgerlijsten bieden Ootmarsum schat aan informatie.” Aan het Burgerboek, een uitgave van de heemkunde Ootmarsum, is gedurende lange tijd een minutieus verzamelen en bijeenbrengen van gegevens voorafgegaan. De heemkundeman en historicus Henk Eweg heeft daarmee de Ootmarsummers een standaardwerkje op het gebied van de genealogie aangereikt.

Juli

- 12 “Mijlpaal in succesvolle geschiedenis van ‘t Onderwijsmuseum: Educatorium begroet de 75000^e bezoeker”. Ootmarsum mag wat trots zijn op zijn museum met zijn veertig vrijwilligers. In verhouding tot kleine musea in Nederland is het een topper!
- 18 “Ootmarsum en Weerselo gokken wat herindeling betreft, op de

Senaat.” Teleurgesteld zijn beide gemeentes, nu de Haagse rechtbank de uitspraak heeft gedaan geen nieuwe inspraakronde te doen plaats vinden.

- 19 “Café zalencentrum ’t Ottenhof straks definitief dicht?” Met de sluiting van ’t Ottenhof, voorheen ’t Hogelinde en het vroegere café

Pikkemaat, gaat voor Ootmarsum een gezellig café en een ruim zalencentrum verloren.

Augustus

- 2 “Meridiaan van Ootmarsum nu zichtbaar op Kerkplein.” Bote Holman, een specialist op gebied van tijdmeetkunde, ontdekte dat de torens van R.K. kerk en stadhuis op een lijn liggen die precies van de noordpool naar de zuidpool loopt. De lijn werd zichtbaar gemaakt in het plaveisel op het Kerkplein.
- 9 “Hendrik Hesselink, in de respectabele leeftijd van 90 jaar, nog altijd paraat in zijn kapsalon.” “Ik ben nu toch wel zeker de oudste actieve kapper van Nederland.” “Woarum deurgoan? Ik kan nich ’n heel’n dag in de kökk,n zitt,n en mör oawerdag miene verproating hebb’n.” Hendrik werkt voor zijn plezier! Waar vinden we dat nog in deze hectische tijden?
- 14 “Aantal auto’s in Twente stijgt. Ootmarsum koploper in Twente met 611 voertuigen op duizend inwoners.” Wat moet je (bijna) zonder openbaar vervoer?
- 18 “Trouwe padvinder vertrekt met pijn.” “Herman van Zuilekom neemt, na maar liefst 55 jaar actief te zijn geweest tijdens de zomerkampen, afscheid”. De Scouting Ootmarsum, ze weet het zeker, zal Herman missen.

September

- 2 “Ootmarsum 2000: een stadje in beeld, op weg om van het fotojaarboek een uniek tijdsmonument te maken.” Al lijkt het veel, de Morshuisstichting vroeg, gezien de titel, slechts één inwoner per jaar om een mooie omslagfoto voor het betreffende boek te kunnen maken. En het lukte; ze wāren er aan de Alleeweg.
- 13 “Negenhonderd jaar Twentse historie is ter ziele.” Vanaf nu begint het bij de burgers van de her in te delen gemeentes door te dringen: stadsrechten, burgerrechten, historisch besef, eigenwaarde, eigen cultuurgood, je leefwereld, zelfbeschikking, zekerheid, identiteit... Willens en wetens wordt door de landelijke bestuurders geen waarde gehecht aan deze begrippen en woorden. Laat staan of deze woorden ooit bij hun zijn opgekomen, toen ze ‘weloverwogen’ besluiten in deze namen.
- Vanaf nu begint in de kranten het proces van hergroeperen en veilig stellen der politieke partijen.

Oktober

- 6 “Ootmarsum is massaal uitgelopen voor de ontvangst van Olympisch Kampioen Jeroen Dubbeldam.” Ootmarsum geeft uitbundig uitdrukking aan zijn bewondering voor de prestaties van de dan ineens wereldberoemde Jeroen Dubbeldam.
- 12 De Heemkunde Ootmarsum, inmiddels omgezet van stichting naar vereniging, verwelkomt nieuwe bestuursleden: Jan Raatgerink als voorzitter, Ria Eertman inkomend secretaresse en Ronald Grimberg als bestuurslid en toekomstig penningmeester.
- 25 “Clemens Loves kwart eeuw schooldirecteur in Ootmarsum.” En altijd nog met dat enthousiasme waarmee hij begon.

November

- 7 “Weilanden voor Engels Tuin weer in de natuurlijke staat.” Zo van de bebouwde kom de natuur in, waar de flora en fauna, zoals die vroeger daar geweest moet zijn, weer terug zal komen.
- 22 “De gierzwaluw moet blijven; ook in Ootmarsum.” Heemkunde Ootmarsum nodigt Jan Doevedans, zwaluwobserveerder bij uitstek, uit om gedurende een hele dag met de vogelwerkgroep uit te zoeken, waarom óók voor de gierzwaluw ’t stadje zo enig en anders is.
- 30 Uitslagen verkiezingen heringedeelde gemeenten: in Denekamp, Ootmarsum en Weerselo kwam het CDA ijersterk uit de bus. De lijsttrekkers hebben laten weten niet bang te zijn voor kerkdorpenpolitiek. Zij beloven goed te zullen luisteren naar dorpsraden en (in Ootmarsum) en op te richten stadsraad.

As 't löp, löp 't met of teggen.